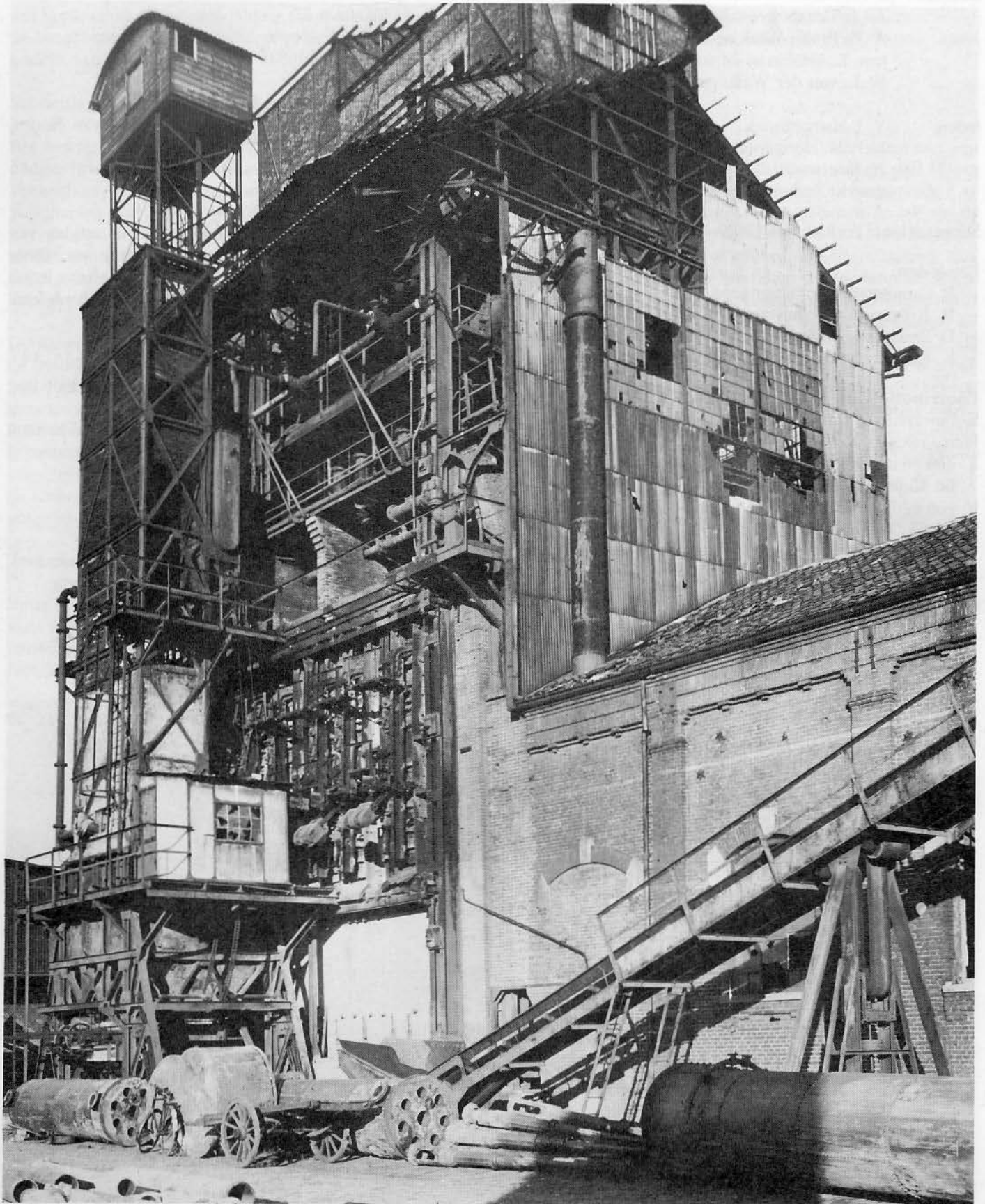

OULD HOORN

KWARTAALBLAD VAN DE VERENIGING OUD HOORN

11e jaargang nr.3 september 1989

Kwartaalblad van de Vereniging Oud Hoorn.

Losse nummers, voorzover voorradig verkrijgbaar tegen betaling van f 5,— per stuk voor leden en f 7,50 voor niet-leden bij het verspreidingsadres: F. Uiterwijk, Grote Oost 98-100, 1621 BZ Hoorn, tel. 02290-10220

Bestuur: J. M. Baltus, voorzitter
A. de Graaf, vice-voorzitter
A. G. F. van Weel, secretaris
mw. E. Millenaar, 2e secretaris
W. L. van der Waal, penningmeester

leden: Y. J. Hangelbroek
L. P. M. Hoogeveen (archivaris)
A. Boezaard
mw. L. Rensema-Brevet

Secretariaat: Postbus 346, 1620 AH HOORN

Ere-leden:

- B. Canneman, oud-burgemeester †.
- H. Krijgsman, oud-bestuurslid.
- D. Breebaart, oud-voorz. Stichting Stadsherstel Hoorn.
- K. Koppers, oud-administrateur der vereniging.

Contributie Oud Hoorn: minimaal f 25,— per jaar, inclusief toezending van het kwartaalblad.

Lidmaatschap voor het leven door:

- een éénmalige bijdrage van minimaal f 700,—, indien het lid 45 jaar of ouder is, of door
- een éénmalige bijdrage van minimaal f 500,— indien het lid 55 jaar of ouder is.

Giro 21 44 888 t.n.v. Penningmeester Ver. Oud Hoorn
Postbus 346, 1620 AH HOORN

Redactiecommissie:

J. L. N. Dijkstra
R. de Knecht
H. W. Saaltink
Femke Uiterwijk

Redactie-adres:

J. L. N. Dijkstra
Rotiusstraat 46
1624 GC Hoorn, tel. 1 71 17

Opgave nieuwe leden:

A. de Graaf
Eikstraat 37
1623 LR Hoorn
tel. 02290-16826

Archiefdienst Westfriese Gemeenten:

Het streekarchief is gevestigd in het Stadhuis van Hoorn, Nieuwe Steen 1, tel. 3 12 34.

Postadres: Archiefdienst Westfriese Gemeenten
Postbus 603
1620 AR HOORN

De studiezaal is geopend van maandag t/m vrijdag van 9.00-17.00 uur. Avondopenstelling elke eerste en vierde woensdag van de maand van 19.00-22.00 uur, behalve in juli en augustus. Tussen 12.30 en 13.30 uur en ná 16.45 uur kunnen geen stukken meer worden aangevraagd.

Tarieven:

door het archief verricht onderzoek f 10,25 per half uur; fotokopieën f 0,80.

Eigen onderzoek op de studiezaal en het lenen van boeken uit de bibliotheek (niet alles wordt uitgeleend) is gratis.

Westfries Museum:

Rode Steen 1, Hoorn (tel. 1 55 97).

Geopend: het gehele jaar,
maandag t/m vrijdag van 11.00-17.00 uur.
zaterdag en zondag van 14.00-17.00 uur.

Bureau: Achterom 2-4, 1621 KV Hoorn

Drukker van dit blad:

Drukkerij Edecea BV,
Protonweg 32, Postbus 7, 1620 AA Hoorn

Volgend nummer en inleverdatum kopij

Het volgende nummer (11e jaargang nr. 4) zal verschijnen omstreeks 15 december 1989. U wordt verzocht eventuele kopij voor dit nummer uiterlijk 15 november 1989 in te leveren bij het redactie-adres:

J. L. N. Dijkstra, Rotiusstraat 46, 1624 GC Hoorn, tel. 02290 - 1 71 17.

Verantwoording illustraties van dit verschijningsnummer:

Archiefdienst Westfriese Gemeenten, J. M. Baltus, G. v. d. Zel

Copyright:

Gehele of gedeeltelijke overname van teksten en/of illustraties uit dit blad is alleen toegestaan na toestemming van de auteur of de redactie van Oud Hoorn.

Bij de omslagfoto:

Cokessorteerinstallatie op het Gasfabriekterrein aan het Gerritsland bij aanvang sloop in 1948.

Karperkuilcomplex

Het bestuur der vereniging heeft in een brief aan het College van Burgemeester en Wethouders fel geprotesteerd tegen de zijns inziens ontoelaatbare grootschaligheid van het bouwplan voor nieuwbouw aan de Karperkuil op het Latuco-terrein. OUD HOORN heeft geen enkel probleem met een wat luxueuzere nieuwbouw aldaar maar ziet de voorgestelde hoogbouw als een aantasting van het beschermde stadsgezicht van Hoorn.

Veenenlaan

Het bestuur heeft in een brief aan de bewoners van het oudste Hoornse complex van arbeiderswoningen, aan de Veenenlaan, in 1906 neergezet door de „Vereeniging voor Volkshuisvesting, Arbeidersbelang” adhesie betuigd met het streven dit unieke voorbeeld van huisvesting in hofjesvorm na de totstandkoming van de Woningwet 1901, te behouden.

Bouwkunscursus

Dinsdagavond 12 september start de nieuwste aflevering van de Bouwkunscursus, een verenigingsactiviteit onder leiding van voorzitter Bas Baltus met een stoet van medewerkers; deze cursus werd in 1978 voor de eerste maal gegeven in een leslokaal van de toenmalige Aloysius-MAVO aan de Berkhouterweg, later in de kantine van de Johannes Post-MAVO, vervolgens in een vergaderruimte van de Lutherse Kerk aan de Ramen en nu al weer enkele jaren in de zeer toepasselijke gotische ambiance van de Oosterkerk.

Zomeravondwandelingen

Ruim tweeduizend (!) liefhebbers waren er dit jaar voor onze serie van zeven rondwandelingen door en in de buurt van de oude Hoornse binnenstad. De organisatie was welhaast perfect. Veel lof voor Anny Pieterse en Albert de Graaf die hun

karwei als regelaars weer perfect hebben geklaard ondanks allerlei strubbelingen en acute problemen. Over deze zo gewaardeerde Oud Hoorn-activiteit leest u meer in het volgende kwartaalblad.

Heel veel dank aan de dienstdoende gidsen van dit jaar (in willekeurige volgorde): Femke Uiterwijk, Joke Admiraal, Piet Aartsen, Ben van Tartwijk, Hieke Stapel, Trudy Schrickx, Trudy de Rooy, Nico Hauwert, Bas Baltus, Els Huberts, Els Lust, Marleen Weel, Anny Pieterse, Marion Craset en Kees Kok.

Hoorn havenstad

Op de bijgaande foto ziet u een stukje Vollerswaal met een drietal boten. Het is diverse liefhebbers van de stad Hoorn een doorn in het oog dat — anders dan in voorgaande eeuwen — havens als die van de Nieuwendam (in wezen de oudste haven van Hoorn), Bierkade, Korenmarkt, Appelhaven, Vollerswaal enz. niet of nauwelijks botters, tjalken, klip-pers, Hoornse spekbakken en andere wel-of-niet-platbodems herbergen. Káál zijn vaak die Hoornse grachten! Wat zou het Hoornse stadsgezicht niet opfleuren als de mogelijkheid geschapen wordt van tijdelijk aanmeren van dit soort boten in het Hoornse grachtengebied. Bijvoorbeeld in de periode buiten het zomerseizoen. De stad Hoorn is wereldwijd bekend om zijn historische schoonheid, in Japan, Amerika en nu ook in Malaysia: de directeur van het Westfries Museum, Ruud Spruit, heeft het voor elkaar gekregen dat Malakka de *zusterstad* van Hoorn wordt!

Graag reacties op een nieuw initiatief: *oude schepen in de binnenstad!*

Najaarsledenvergadering

Deze wordt gehouden op zaterdagochtend 25 november a.s. in de Oosterkerk. Een uitgebreide convocatie zal u nog worden toegezonden.

De Hoornse gasfabriek nu definitief spoorloos verdwenen

J. M. Baltus

Als de voormalige burgemeester van Hoorn, Gerrit van Heemskerk, zijn (weliswaar thans onvindbare) graftombe voor „den hoogen outaer” van de Grote Kerk waar hij begraven werd, even zou verlaten voor een wandelingetje naar het gebied tussen Vollerswaal en Gerritsland, maar dan wel in de zomer van 1989, dan zou hij vast gemompeld hebben bij aankomst: „Daer en is niet veel gewysigd.”

Want de bekende kroniekschrijver Velius vertelt dat Gerrit daar gewoond heeft. Hij overleed in 1398 tot verdriet van de toen nog kleine Hoornse gemeenschap door een onduidelijke oorzaak, maar toen hij in Hoorn een huis wilde laten bouwen, vond hij een „effen Akker”. Na zijn dood werd dit terrein verder bebouwd met woningen en kreeg het de naam van de eerste bewoner: Heer Gerritsland.

Zeshonderd jaar geleden dus een onbebouwde lap grond waar het onkruid welig zijn best deed en anno 1989 is de situatie wéér zo. Sommige omwonenden zeggen: „Hou het maar zo, lekker zo'n oase in die drukke binnenstad”.

Waar nu een groen weiland ligt en waar, terwijl ik deze regels uittik, de gaskoepel gesloopt wordt (laatste overblijfsel van het uitgebreide gasfabriekcomplex dat hier ruim een eeuw bestaan heeft), zal net als na het overlijden van heer Gerrit een nieuwbouwwijk komen.

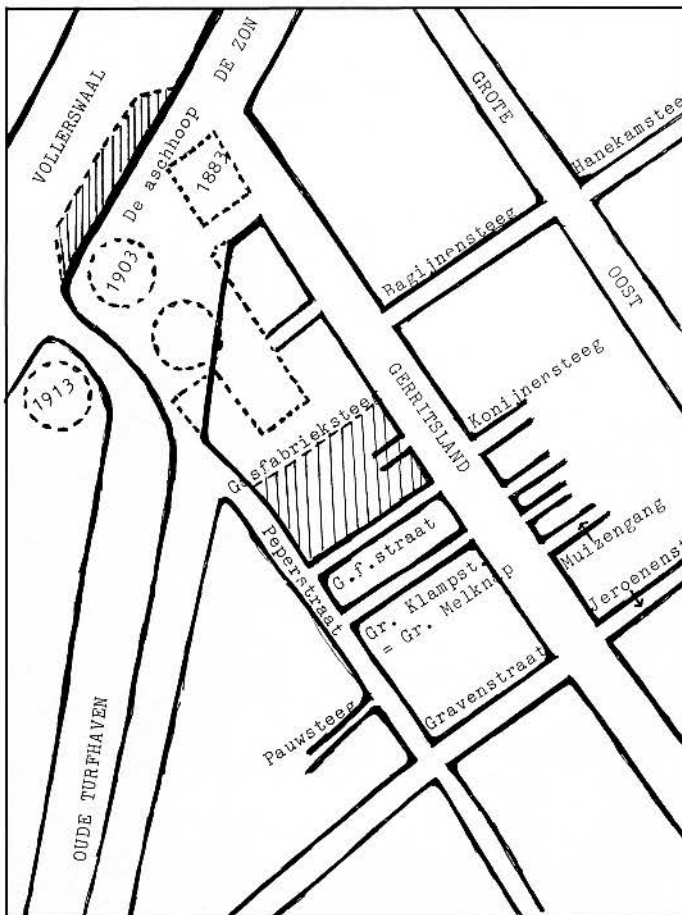
Als je de oude stadsplattegronden bekijkt, de oudste van circa 1565, en de beide kadasterkaarten uit de vorige eeuw, dan blijkt dat dit gedeelte van de Hoornse binnenstad eeu-

wenlang een netwerkje was van straten en steegjes, volgebouwd met huizen, eerst houten en later van steen. De meer deftige huizen zullen hebben gestaan aan het Gerritsland dat tot 1619 nog een gracht was; de simpeler pandjes vond men aan de steegjes als Grote en Kleine Klampsteeg, Konijnensteeg, Ashoop, Kromme Elleboogsteeg, enz. De Peperstraat was toen nog een stuk langer en liep door tot aan de Turfhaven.

Het was een drukke volksbuurt, niet ver van de haven en er zullen heel wat bedrijfjes en winkeltjes zijn geweest in de loop der eeuwen.

Veel ging hier veranderen omstreeks 1850. Alsof er in de Napoleontische tijd al niet genoeg gesloopt was, werd een hele hoek tussen Peperstraat, Gerritsland en Vollerswaal kaalgeslagen. Hoorn werd namelijk opgestoten in de vaart der volkeren. In het „dode stadje” Hoorn deed de nieuwe tijd zijn intrede. Elders waren spoorlijnen aangelegd en fabrieken gebouwd. Karl Marx waarschuwde in zijn Manifest uit 1848 al dat er veranderingen op maatschappelijk gebied op til waren: er waart een spook rond in Europa, „das Gespenst des Kommunismus”.

Dik omlinjde gedeelten: situatie ca. 1823; gestippelde en gestreepte lijnen: uitbreidingen

Een ander jaartal: in 1784 verlichtte professor Johan Minckelers zijn collegezaal in Leuven door middel van gaslampen. Sombere tijden leken aan te breken voor de kaarsenmakers en olielampindustrie...

In Nederland waren wij natuurlijk wat later; een technisch begaafde dominee, B. Koning, bedacht een rendabele methode om gas uit steenkolen te winnen. Hij mocht deze uitproberen in het *Ned. Herv. Diaconie Oude Vrouwen- en Mannenhuis* aan de Amsterdamse Amstel (kortweg Besjeshuis genoemd) in 1816.

Aanvankelijk werd er ook gas gewonnen uit oliezaden maar het gevaar van misoogsten bracht de belanghebbenden ertoe de voorkeur te geven aan het steeds beter gezuiverde steenkolengas.

Het begrip „gasfabriek” zal de huidige jeugd niet veel meer zeggen. Men is nu gewend aan een aardgasbel die op een of andere manier onze geisers en fornuizen voedt. Toch ligt de periode waarin straatlantaarns en kooktoestellen brandden op het in de eigen gemeente geproduceerde gas nog maar kort achter ons. Toen ik zelf nog student was in Amsterdam (rond 1965) moest ik soms de moeilijke keus maken van mijn laatste centen te besteden aan een muntje voor de stadsgasmeter of... (vul maar in).

Kort daarna kwamen de heren van het gasbedrijf langs om nieuwe aardgaspitten te installeren aan mijn gasfornuisje dat ik voordelig op het Waterlooplein had aangeschaft, en kreeg ik een maandelijks afrekening.

In datzelfde Amsterdam werd de eerste gasfabriek gebouwd in 1825 door de particuliere *Amsterdamse Pijp Gas Compagnie* (kortweg „de pijpgas” genoemd). Hoorn volgde in 1857.

Men koos daar een plek dichtbij het water van Turfhaven en Vollerswaal omdat de aanvoer van steenkool uitsluitend per schip mogelijk was.

De Utrechtse heer Van der Wall Bake richtte de *N.V. Hoornsche Gasfabriek* op en civiel-ingenieur Hendrik Linse werd de eerste directeur. Deze laatste was geen onbekende in Hoorn. Hij was oorspronkelijk azijnmaker van beroep en woonde in het nu nog bestaande fraaie pand Grote Noord 13. Hij hield zich bezig met wat men nu innoverende bezigheden zou noemen: de drooglegging van de Zuiderzee interesseerde hem en de aanleg van spoorwegen. Daarnaast was hij ook de architect van het Stadsziekenhuis uit 1866 en de Doopsgezinde Kerk aan de Ramen uit diezelfde tijd.

In 1862 is er al sprake van klachten over de gasfabriek. De gemeente verleende een vergunning (concessie geheten) om gas te produceren. Met name door de moeilijkheden bij dit concessiestelsel won in de maatschappelijke discussie het standpunt veld dat, waar het ging om produkten van algemeen belang, de bedrijven in handen van de overheid behoorden te zijn. Dit waren de spoorwegmaatschappijen, posteries en telegrafie, gas-, drinkwater- en elektriciteitsbedrijven en de telefoon.

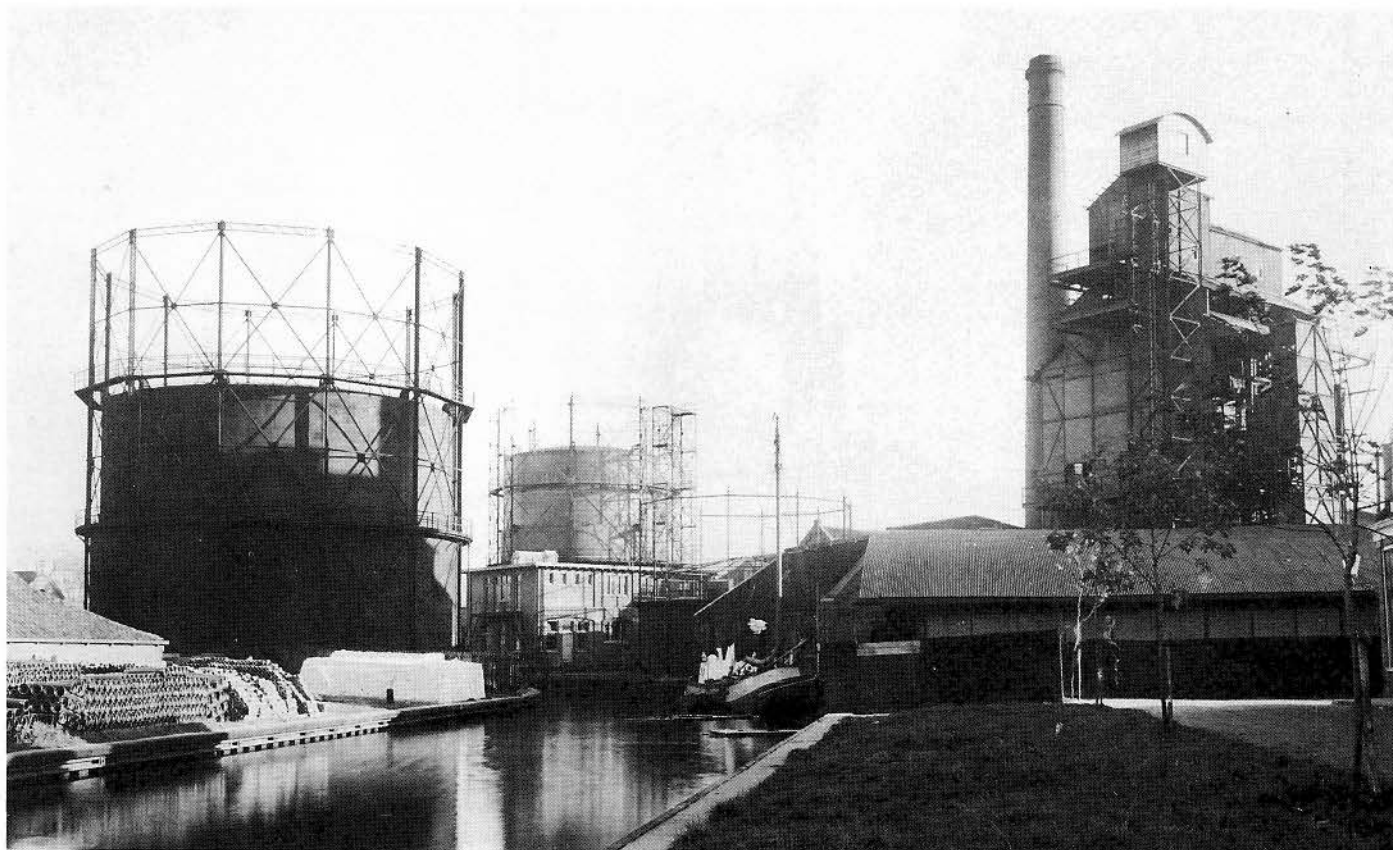
Ook zullen de gasprijzen wel hoog gevonden zijn. De gasfabrieken waren in wezen monopolistische bedrijven: ze konden zelf hun prijzen bepalen. De gemeente Hoorn peinsde over overname. Toen in de tweede helft van de negentiende eeuw de inkomsten sterk terugliepen door allerlei oorzaken (het rijk bijv. probeerde meer belastingen binnen te halen) werd ook Hoorn geconfronteerd met een toenemende schuldenlast (er is niets nieuws onder de zon). Voor een gemeente was de winst die voortvloeide uit het exploiteren van zo'n gasfabriek heel aantrekkelijk.

In het jaar 1881 waren er in den lande al 38 gemeentelijke gasfabrieken. Hoorn kwam erbij in 1882 met als directeur de heer W. de Liefde. Hoe het complex eruit gezien heeft, is nauwelijks bekend vóór die tijd. Maar dat wordt anders. We zien dan in de loop der jaren dat de gemeentelijke gasfabriek zich voortdurend uitbreidt. Er worden steeds panden aangekocht en gesloopt in de omgeving. In 1883 vindt er een grootscheepse verbouwing, eigenlijk nieuwbouw plaats. De ontwerptekening in het Hoornse archief laat een toch wel zeer fraai bouwcomplex zien waarvan de laatste delen pas onlangs zijn afgebroken.

Het ging goed met de gasfabriek. Tussen 1884 en 1887 daalt de gasprijs per kubieke meter van 10 naar 8 cent. „terwijl nog ruime bate beschikbaar bleven” vermeldt gemeentesecretaris H. J. Room in zijn *Kroniek van Hoorn 1850-1931*. In 1893 kwam er zelfs naast het tarief voor lichtgas een verlaagd kooktarief. Sinds de overname van de gasfabriek door de gemeente was het gasverbruik maar liefst driemaal zo groot geworden. Drie jaar later werd (de mij nog vertrouwde) muntgasmeter ingevoerd en het gasverbruik „werd daardoor weer zeer bevorderd” schrijft Room tevreden in zijn *Kroniek*.

De jaren daarna bleven de gemeente vreugde bieden. Er moest maar steeds uitgebreid worden. Er kwam in 1903 een nieuwe gashouder bij en het gasbuisennet moest flink uitgebreid worden door de toename van het aantal gasgebruikers. Het terrein van de fabriek werd te klein. Allerlei panden in de omgeving werden aangekocht en gesloopt. Zo verdwenen in 1907 alleen al aan het Gerritsland de nummers 77 t/m 91. Nr. 97 bleef vanzelfsprekend gespaard want dat was de in circa 1883 gebouwde directeurswoning (nu genummerd Gerritsland 67). Deze „ambtswoning” was ontworpen door gemeente-architect G. J. Henning die ook de Gemeenteschool aan de Muntstraat 7 bouwde (nu kunstenaarsateliers). (De kans bestaat dat een nieuwe straat van de nieuwbouw-

Voormalige gasfabriek gezien vanaf Oude Turfhaven, 1948

wijk op het gasfabriekterrein naar deze Henning zal worden genoemd.)

Verder verdwenen in 1907 Gasfabrieksteeg 3 en 5. Deze steeg lag iets ten noorden van het verlengde van de Bagijnensteeg en vormde toen met één straatwand de grens van het gasfabriekterrein daar. Ook Peperstraat 44 en 46 sneuvelen en Kleine Melknapsteeg 2. Ook in 1909 werden nog een aantal percelen weggehaald ten behoeve van een nieuwe verkeersweg tussen Gerritsland en Oude Turfhaven. Deze weg, zo'n dertig meter ten noorden van de verdwenen Gasfabrieksteeg, werd aangelegd op de plaats waar daarvoor de 19de-eeuwse Kleine Melknapsteeg lag. Hij vormde nu de grens van het fabrieksterrein, en kreeg de nogal fantasieloze aanduiding: Gasfabriekstraat.

Het terrein van de gasfabriek was dus een flink stuk in noordelijke richting uitgebreid (zie kaartje). Er werd ook nog een gedeelte van de Vollerswaal aangeplempt, maar hiermee was dan het grondgebied voorgoed vastgelegd.

Het ging goed met het bedrijf. In 1909 kon de gemeente over een extra winst van f 52.000 uit de gasfabriek beschikken en Room schrijft (op het jaar 1911) dat het gasbedrijf in die tijden vooral de kurk was waarop de gemeentefinanciën dreven. „Bedragen van betekenis kwamen aan de gemeente ten goede, waaraan het toe te schrijven is dat de belastingen nog niet merkbaar behoeften te worden verhoogd.”

Het steeds toenemende gasverbruik maakte de oprichting van weer een nieuwe gashouder noodzakelijk. Op het terrein zelf was daar geen plaats voor. Daarom werd hij gebouwd aan de overzijde van het Turfhavenwater aan het Jeurdje in 1913 op grond die voorheen door de gemeente werd verhuurd aan de fa. Zeijlemaker.

De Eerste Wereldoorlog naderde en „de buitengewone tijdsomstandigheden maakten verhoging van de gasprijs met 1 cent per kubieke meter noodzakelijk”. Dat was in 1915 en de winkeliers moesten hun verlichting beperken. Gelukkig kregen „minder draagkrachtigen” een reductie van 4 cent per m³ en „lichtloze gezinnen” konden bij de gemeente carbidlampen en carbid krijgen.

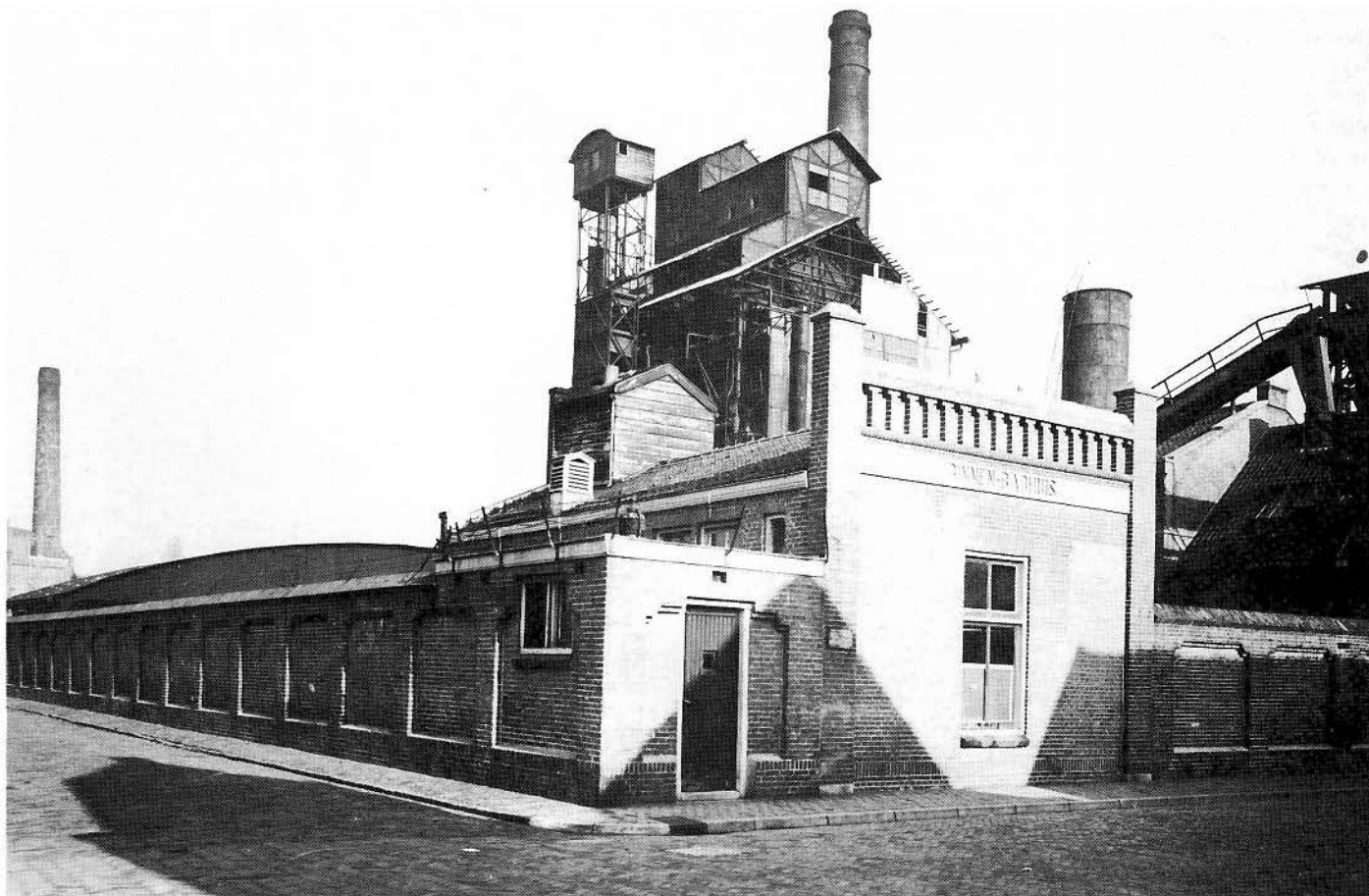
De gemeente ging zichzelf concurrentie aandoen. In 1917 besloot de gemeenteraad tot oprichting van een elektriciteitsbedrijf. Een jaar later besloot men het „Hoornse rondje” van elektrische straatverlichting te voorzien maar daar kwam men op terug en de straatgasverlichting kwam er weer; deze zou gehandhaafd blijven tot 1956 (in dat jaar werden vrijwel alle gaslantaarns weggehaald en verkocht, o.a. naar Amerika, en vervangen door een zeventhonderdtal elektrische palen).

Het gas was schijnbaar niet duur in die tijd. Terwijl we anno 1989 43 cent per kubieke meter betalen (en een aantal jaren geleden nog wel meer), daalde de gasprijs in 1921 en 1922 van 18 naar 13 cent.

Maar nu verdienen we natuurlijk wel — ruw geschat — tien keer meer dan toen.

In 1923 werd het enige *Binnenbadhuis* van Hoorn op het terrein van de gasfabriek geopend. Het stond op de hoek van de Gasfabriekstraat en Gerritsland. Vóór de verbouwing deed het gebouwtje een tijdje dienst als tijdelijke arbeidsbeurs en daarvóór als brandstoffen-distributiebureau. Hoornse ingezetenen die zelf niet over bad of douche beschikten, en dat betrof het merendeel van de bevolking, konden daar voor een laag bedrag aan hun hygiënische verplichtingen

Voormalige gasfabriek, binnenbadhuis en cokessorteerinstallatie op de voorgrond, hoek Gerritsland-Gasfabriekstraat, 1948

voldoen. Drie cent voor een douche en een stuiver voor een bad. Uiteraard alles streng gescheiden qua sexe. De warmwatervoorziening gebeurde door middel van stoomverwarming van de gasfabriek. Overigens: het personeel van de fabriek had een eigen badgelegenheid, boven het magazijn aan de Vollerswaal.

In 1952 werd een nieuw badhuis gebouwd op een open terrein aan de Kruisstraat. Ook dat werd opgeheven toen in de zestiger jaren meer woningen werden voorzien van een betere wasgelegenheid. Het badhuis Kruisstraat 20 is in gebruik door de *Pinkstergemeente* als Siloamkapel. Op de plaats van het oude badhuis aan het Gerritsland kwamen woningen.

Een laatste aankoop van huizen ten behoeve van de fabriek vond plaats in 1927. Vier aan de Gasfabriek staande panden werden door de gemeente aangekocht. Het vrijkomende gebied kon zondig dienen ten behoeve van de fabriek.

In 1928 besloot de toen eenentwintigjarige Hein Hemmer te solliciteren bij de gasfabriek. Hij was in dienst geweest als gasfitter en elektricien bij loodgieter Jan Woestenburg aan het Kerkplein (nu fa. Lenting). „Een hele beste baas, waar ik (overuren inbegrepen) 44 gulden in de week verdiende”, vertelt de nu 85-jarige heer Hemmer die in de Sapmastraat woont. Hij nam genoeg met de 29 gulden per week die directeur Heinstman kon bieden. „Ik deed dat om meer zekerheid te hebben. Ontslagen werd je daar nauwelijks en in de crisistijd was je blij als je werk had.”

Het jaar 1936 moet voor het personeel niet zo leuk zijn geweest. Iedereen kreeg loonsverlaging. Alleen, wonderlijk genoeg, was er voor de boekhouder, de opzichter en de direc-

teur wel opslag ondanks de zware tijden. Hein Hemmer ging naar de directeur. „Ik vroeg ook opslag want over mijn werk was geen klagen. De directeur zou er over denken. En wampel ik kreeg één gulden meer! Maar mijn loon was met een gulden verminderd. Zo hield ik ondanks opslag gewoon hetzelfde loon...”

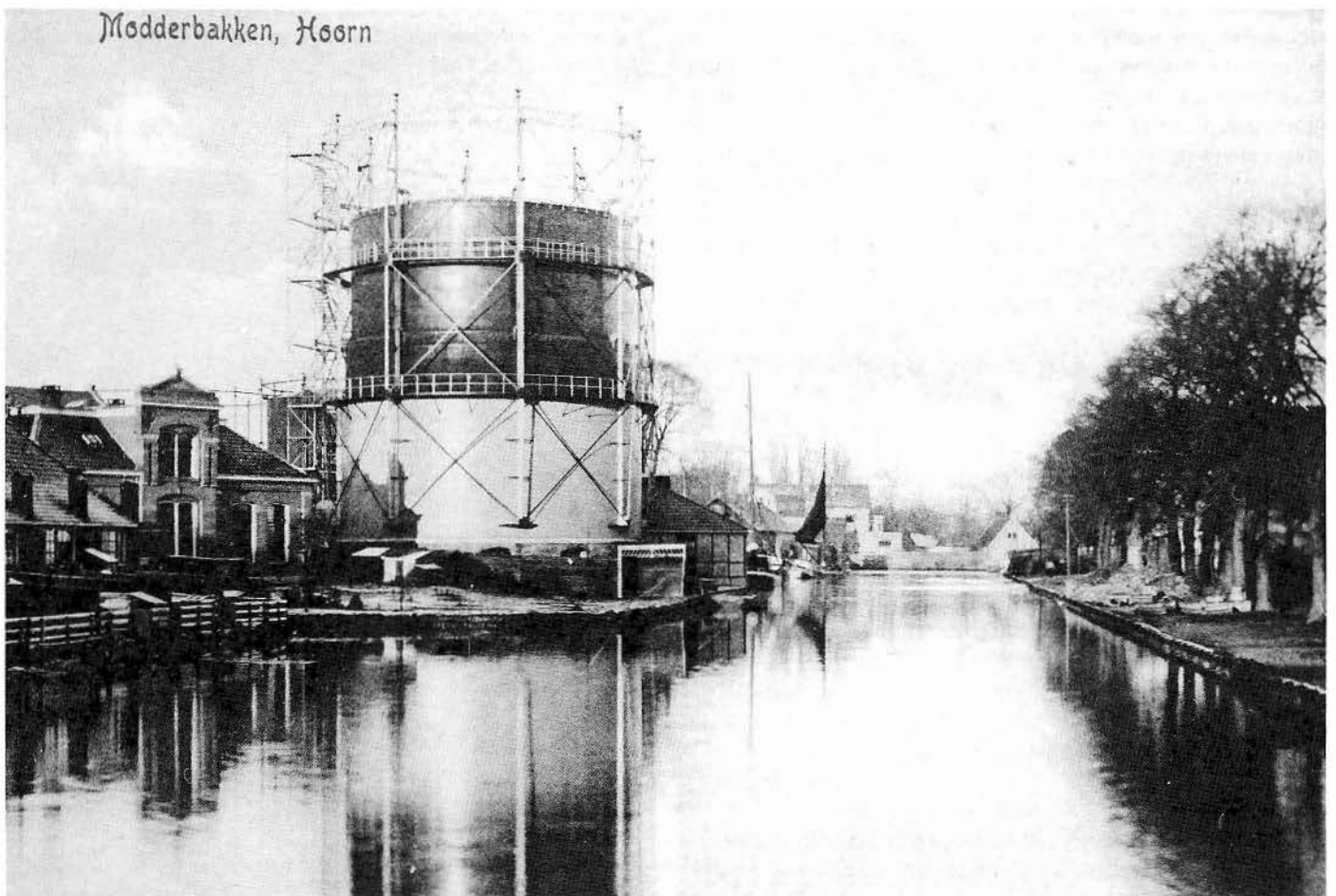
Bijna veertig jaar heeft de heer Hemmer als gasfitter gewerkt. Hij noemt de namen van verscheidene directeurs: E. E. van Rhijn, G. Heinstman en J. Bos. Er was soms een nu onbegrijpelijke afstand tussen leiding en gewoon personeel. Het kwam wel voor dat bij een 25-jarig jubileumviering alleen de jubilaris een stoel kreeg; zijn vrouw kon wel blijven staan.

In de Tweede Wereldoorlog was het rustig op de fabriek. Er mochten carbidlampen gemaakt worden die werden geruild voor tarwe. Men kookte er ook suikerbieten om stroop van te maken. Ook werd er cokes van de fabriek voor tarwe geruild. Mevrouw Hemming herinnert zich nog de stoet „aardappelhalers” uit Amsterdam die in de oorlog met een pannetje eten in de rij stonden voor haar kachel in hun woning aan het Kleine Oost.

Die kachel brandde nog. Dat was een voordeeltje als je bij het gasbedrijf werkte.

„Ik ging niet zo leuk weg bij het bedrijf”, zegt de heer Hemmer. „Twee jaar voor mijn pensioen werd ik wegens mijn rug voor 65% arbeidsongeschikt verklaard en licht werk kreeg ik niet.” Hij is nooit meer wezen kijken na 1965. Wel bezoekt het hoogbejaarde echtpaar trouw de (oud)personeelsfeestjes van wat nu het *Provinciaal Gasbedrijf* heet. En een foto met mevrouw Hemmer erop sierde onlangs de omslag van het personeelblad. Toch nog een beetje genoegdoening!

Zicht vanaf Vollerswaal, begin dezer eeuw

Bebouwing bij Turfhaven

De adressenboekjes van de gemeente Hoorn van de jaren 1912, 1920, 1928 en 1949 tonen aan dat er door de tijd heen steeds een personeelsbestand was van zo'n 25 mensen. Hun beroepen spreken voor zich: gasfitter en stoker, klerk en magazijnmeester. De wisseloper wordt in later jaren incasseur genoemd. In 1912 waren er drie „lopers” op totaal twintig man personeel. In 1928 is Jan Gons werkzaam als „lantaarnpoetser”; zijn beroep wordt in 1949 uitgeoefend door Henk van den Berg wiens functie dan omschreven wordt als „lantaarnverzorger”. Henk verrichtte zijn taak tot 1960; toen werd aan de Westerdijk de laatste gaslantaarnpaal gerooid. In onze tachtiger jaren zijn diverse van deze nostalgische lantaarnpalen weer geplaatst, bijv. bij de haven en omstreken, maar dan met elektrisch licht. De gemeentelijke lantaarnopstokers hadden het niet makkelijk: in strenge winters moest met de mond eerst een gedeelte van het ontstekingsmechanisme worden ontdooid. Daar stond tegenover dat bij heldere maannachten de lampen uit zuinigheidsoverwegingen niet aangingen.

Na de bevrijding ging het met de gasfabriek minder goed. De installatie raakte in een steeds slechtere staat, maar in plaats van vernieuwingen te laten verrichten achtte men het voordeliger gas te betrekken van de Hoogovens in IJmuiden. Op 13 september 1947 staakte de gemeente Hoorn met de productie van eigen gas. De cokesoveninstallatie werd in 1949 gesloopt. De gaslantaarnverlichting bleef, zoals ik hierboven al vermeldde, nog een tiental jaren gehandhaafd. Met de overschakeling op het aardgas verloren uiteindelijk ook de gashouders hun functie. Die op het Jeurdje verdween geheel op een cirkelvormige rand in het maaiveld na, die nog ter plekke te zien is.

P. Keizer en H. v. d. Berg halen laatste gaslantaarn weg. Westerdijk, 1960

Voetbalelftal van gem. gas- en elektr.bedrijf. Staande v.l.n.r.: Jan Molenaar, Toon v. d. Broek, Jan Dam, Henk v. d. Berg, Koos Naber, André v. d. Rol, Dirk Lampe, Bart de Haan. Knielend: Cor v. d. Zel, Jo v. d. Hust, Brink (volontair, hier keeper), J. Vermeulen, Nico v. d. Gracht. Elftal „De Lichtbron” op het Hollandiaterrein aan de Geldelozeweg, 1932

Van de andere gashouder op het terrein zelf bleven onderbouw en koepelvormige bodemconstructie gespaard; deze kregen een functie als werkplaats en opslagterrein. Het was gedaan met de gasfabriek van Hoorn.

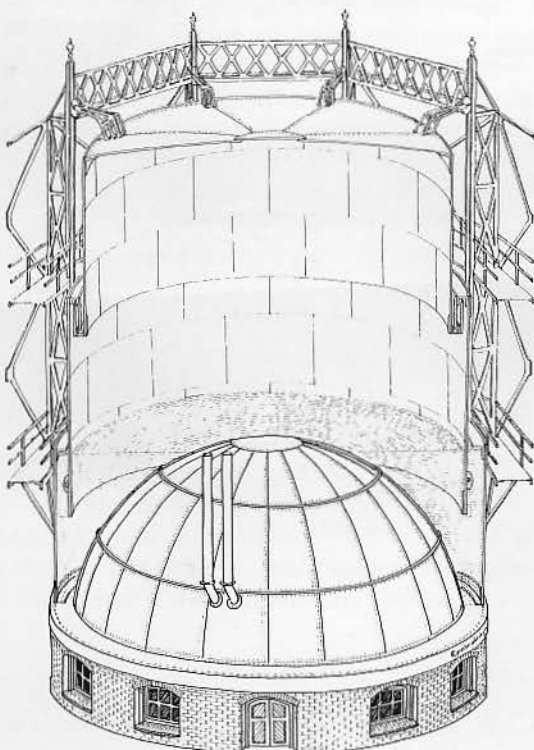
De gebouwen kregen nieuwe bewoners. De gemeentelijke diensten *Openbare Werken* en *Centrale Boekhouding* trokken erin. In 1977 verhuisden die naar het nieuwe Stadhuis in de Risdam. *Club- en buurthuis 't Hop* maakte nu gebruik van de gebouwen aan het Gerritsland, nadat deze instelling moest vertrekken uit de nu gesloopte voormalige *Vakschool*

voor *Meisjes* aan het Kerkplein, rechts van de Boterhal (nu jongerenhuisvesting).

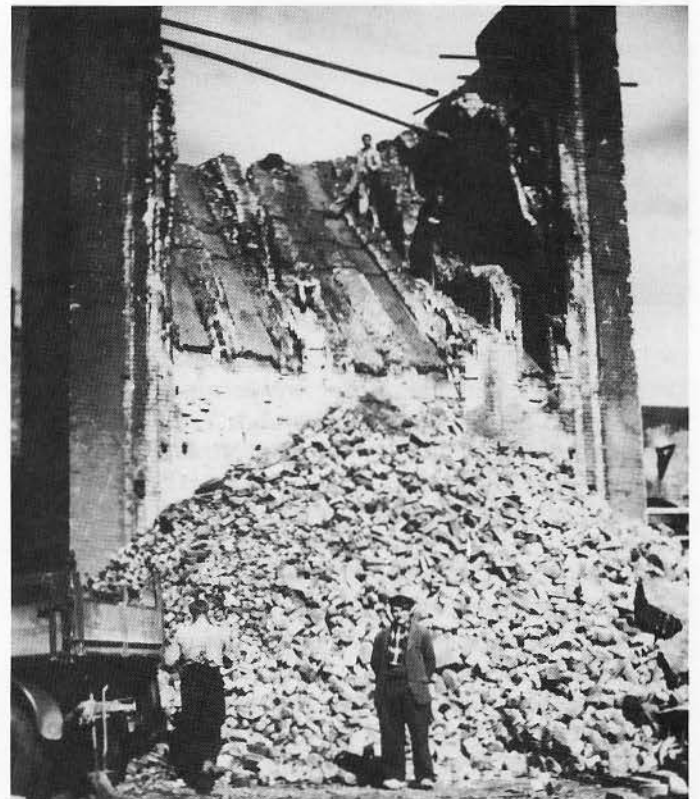
De „doodklap” kwam in de tachtiger jaren. Er werd gif in de grond ontdekt, erfenis van het industriële verleden aldaar. De gemeente besloot tot sloop van het resterende voormalige gasfabriekscomplex en de belendende huizen aan de Gasfabriekstraat (even zijde), gebouwd in 1949, en de hoekpanden aan het Gerritsland uit 1951.

In januari 1989 ontstaat commotie! De buurt en de vereniging *Oud Hoorn* komen op voor het behoud van de gaskoepel als „buitengewoon gezichtsbepalend voor het historisch-

Reconstructie gashouder; onderste gedeelte is koepel. Tekening Peter Dorleyn

Sloop cokesoven. Vooraan: Roorda

Braakliggend terrein, nog met koepel, 1989

industriële straatbeeld ter plaatse" schrijft *Oud Hoorn*-secretaris Ton van Weel. Tevens biedt *Oud Hoorn* de gemeente aan van haar de bedreigde directeurswoning bij de Zon over te nemen.

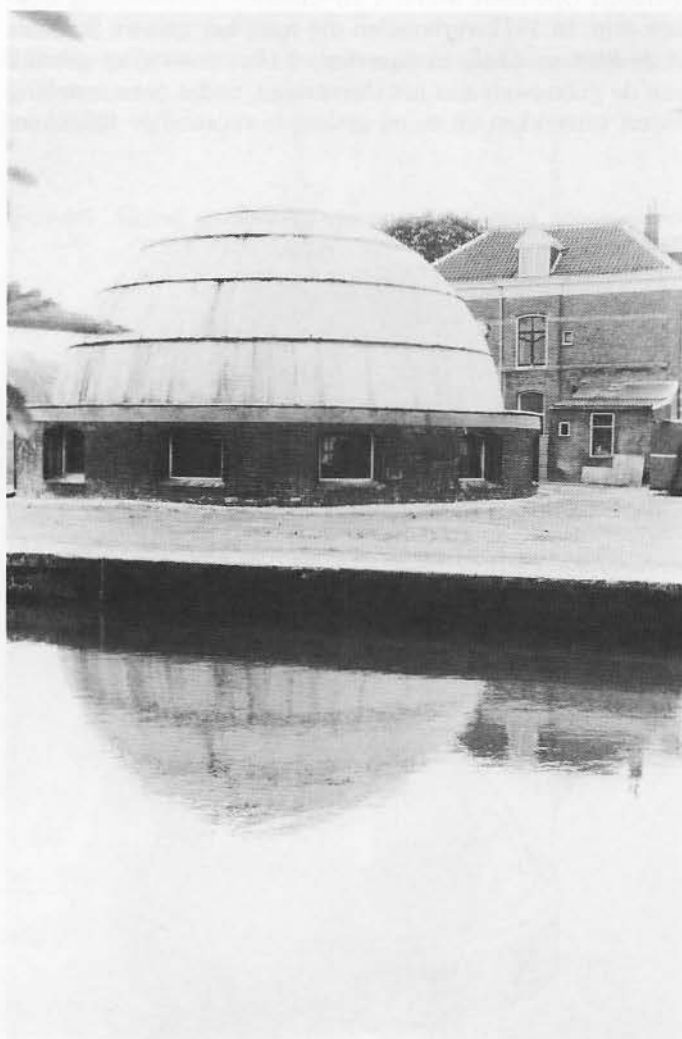
De uitslag is bekend: ondanks felle actie van Peter Dorleyn namens de *Stichting Botterbehoud* die de koepel wil (blijven) gebruiken als werk- en opslagplaats en ondanks pogingen van bijv. de *Noordhollandse Bierkring De Herrezen Pauw* om er een bierbrouwerijtje in te starten, wordt in augustus 1989 de gaskoepel toch nog gesloopt. De directeurswoning blijft gelukkig ongemoeid en staat nu eenzaam aan een lege vlakte.

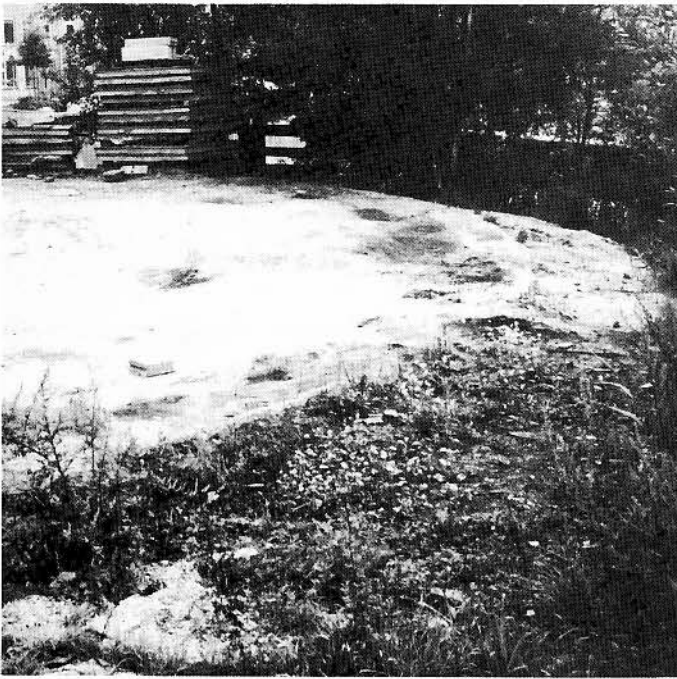
Nu de bodemverontreiniging de grond uit is en het gebied tijdelijk met gras is beplant tegen zandverstuivingen, zodat ook een ideale en immense hondenuitlaatplaats is ontstaan, zal naar men hoopt omstreeks 1 oktober begonnen worden met nieuwbouw.

De Deense architect Niels Sigsgaard verwierf de eerste prijs in en door de stichting *Europese Architectuur Prijsvraag* uitgeschreven wedstrijd. En voor *Buurthuis 't Hop*, waarvan de activiteiten kris kras door de stad zijn verspreid (tot in de regentenkamer van het Sint-Jozefhuis toe), zal de gemeente zelf een nieuw gebouw laten neerzetten.

De *Woningbouwvereniging Hoorn*, die als opdrachtgever fungeert voor het nieuwe woningplan, wil zo'n 55 à 60 huizen laten bouwen. Architect Sigsgaard verklaarde in het *Dagblad voor West-Friesland*: „Misschien is het wel gelukkig dat ik niets van die discussie (om de gaskoepel) heb gehoord, want anders was ik wellicht in de verleiding gekomen om hem toch ergens in het plan te teken. Persoonlijk vind ik dat dak erg mooi”.

Gaskoepel, op de achtergrond de directeurswoning, 1989

Cirkelvormig fundament van gashouder uit 1913 aan het Jeudje, 1989

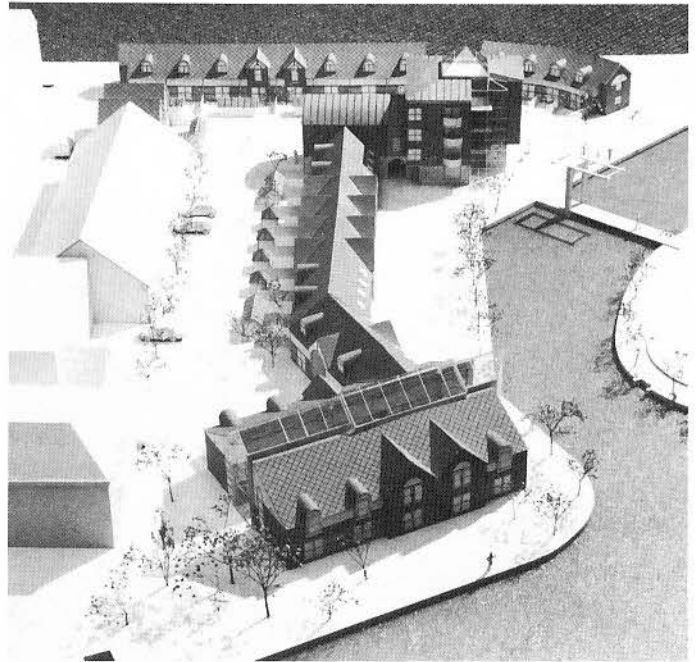
Gerritsland, vlak voor de sloop in 1989

Een gemiste kans, vindt o.a. *Oud Hoorn*. Trouwens de tweede prijs werd gewonnen door een architectenbureau uit Keulen; de ontwerpers hier wilden in de nieuwbouw delen van de oude bebouwing betrekken, schrijven ze in een toelichting: „The actual brick facade should be maintained to serve als screening wall for the then continued line of front Yards. We think even in case of necessary demolition it is important to preserve the visual experience of historical development. For this very reason we still keep up our proposal to reuse the gasometer and the little old brick building as landmarks”. Dus een nieuwe functie voor de gaskoepel en het stenen gebouwtje ernaast. Maar, verzuchtten de architecten: „We have got no reactions to these suggestions”.

Had nu dat Duitse architectenbureau gewonnen, dan zou — wie weet — de laatst overgebleven herinnering aan het Hoornse gasfabriekcomplex, de gaskoepel, nieuw leven zijn ingeblazen...

Nu, zo'n 130 jaar na de oprichting ervan is niets van de gasinstallatie over. Burgemeester Gerrit van Heemskerk zou alleen nog de directeurswoning uit 1883 kunnen bewonderen (een oude gaslamp is sinds kort aan de zijgevel bevestigd). Verder zijn er nog wat archiefstukken, wat foto's en herinneringen. De Gasfabriekstraat kan beter omgedoopt worden in Gasfabriekweg.

Nieuwbouwplan gasfabriekterrein.

Bronnen:

o.a. Archief Westfriesche Gemeenten

Hoorn — huizen, straten, mensen; Hoorn, 1982

H. J. Room, *Kroniek van Hoorn 1850-1931*, Hoorn, (1931)

A. J. W. Camijn. *Een eeuw vol bedrijvigheid. De industrialisatie van Nederland, 1814-1914*; Utrecht, 1987

W. Braasem en H. Ruyter de Wildt, *Hoornse Herinneringen*; Hoorn, 1972

Juryrapport Prijsvraag Gasfabriekterrein; Bentveld, 1989

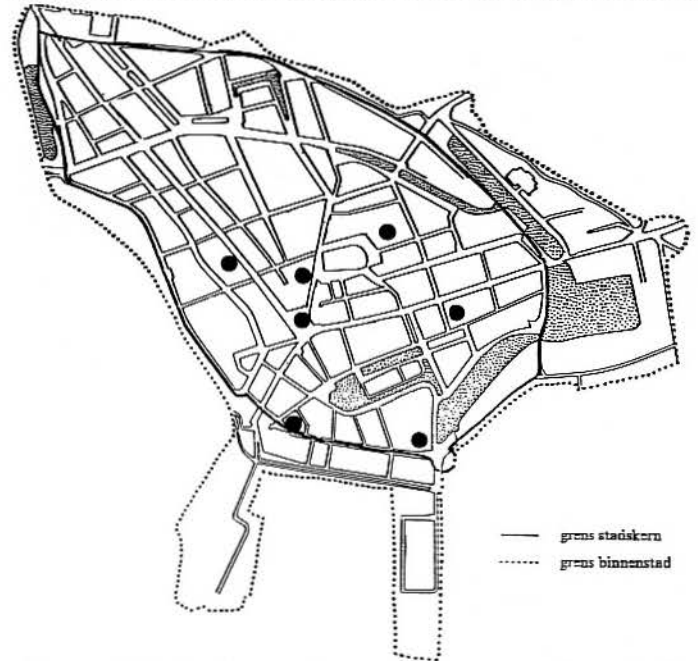
En veel dank aan mevr. T. de Hart, Arie Boezaard, Leo Hooeven, Hein Hemmer, Peter Dorleyn en Chiel van der Zel voor hun hulp en informatie.

Op 14 september 1989 is het precies 25 jaar geleden, dat in Hoorn voor het eerst de spade in de grond werd gestoken voor het verrichten van een systematisch oudheidkundig bodemonderzoek. Aangezien zulke jubilea veelal aanleiding zijn tot enige overpeinzing, lijkt dit feit een goede aanleiding om eens te inventariseren wat er in deze periode op het gebied van het stadskernonderzoek in Hoorn bereikt is.

Het stadskernonderzoek is nog een betrekkelijk jonge loot aan de archeologische stam. Enkele uitzonderingen daargelaten, kwam het pas na de Tweede Wereldoorlog goed op gang, deels tengevolge van de oorlogshandelingen. Amsterdam en Groningen namen hierbij aanvankelijk het voortouw dankzij de aanwezigheid ter plaatse van een universitair archeologisch instituut. Rotterdam, dat door de verwoesting van de binnenstad in 1940 uiteraard letterlijk een braakliggend terrein voor archeologisch onderzoek vormde, was de eerste gemeente in ons land die een eigen archeoloog aanstelde. Toch zou het nog tot 1960 duren voor het officieel zo ver was.

Het is aan weinigen bekend dat nota bene Hoorn de tweede gemeente in ons land was waar enkele maanden later — zij het voor slechts één dag in de week — een eigen archeoloog in dienst werd genomen.

Diens taak bestond aanvankelijk uit het beheren van de archeologische collectie van het Westfries Museum en het doen van archeologische verkenningen in West-Friesland. Ook in Hoorn liet echter de nieuwe onderzoekstrend niet lang op zich wachten. In het kader van de saneringsplannen voor de binnenstad en de gedeeltelijke herbestrating van de

De verschillende plaatsen waar in Hoorn opgravingen hebben plaatsgevonden

De opgraving van het stadhuis aan de Rode Steen medio 1964

Roode Steen werd mede op instigatie van de Archeologische Werkgroep „West-Friesland” medio 1964 de gelegenheid geboden om op korte termijn een onderzoek in te stellen naar de fundamenten van het oude raadhuis, dat in 1797 gesloopt was.

Het onderzoek werd uitgevoerd door de archeologische afdeling van het Westfries Museum onder officiële supervisie van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB).

De eerste opgraving op de Rode Steen

De eerste officiële opgraving, een onderzoek naar de resten van het oude stadhuis (die zich als duidelijk zichtbare opbollingen van het plaveisel manifesteerden), had plaats van 14 september t/m 31 oktober 1964. Het werk werd zonder graafmachine uitgevoerd en kostte het enorme bedrag van f 4.000,—, waarvan de gemeente Hoorn en het historisch genootschap „Oud West-Friesland” ieder de helft voor hun rekening namen. Tegenwoordig kunnen we alleen maar weemoedig glimlachen bij het horen van een dergelijk onderzoeksbudget, terwijl een „op handkracht” uitgevoerde opgraving ons nu eveneens als onbegonnen monnikenwerk in de oren klinkt.

In een akte van 14 juli 1400, is voor het eerst sprake van een „Raithuys” aan de Rode Steen. Mogelijk duidt een tekst van 20 maart 1367 op de voorbereidingen tot de bouw ervan. Daarin wordt vermeld dat de stad een huis en erf heeft gekocht van ene Floris Zielander, die op zijn beurt in 1360 eigenaar was geworden van een hofstede aan de Rode Steen. Hoe dit eerste stadhuis er heeft uitgezien is niet bekend. Wellicht was het een houten gebouw; de opgraving heeft hierover geen duidelijke gegevens opgeleverd. De funderingsmuren van het latere stenen gebouw, dat vermoedelijk in de 16e eeuw te dateren is, rustten op zware balken. Minimaal drie bouwperiodes kon men onderscheiden. De laatste betreft een ingrijpende verbouwing van het middengedeelte. Vermoedelijk is dit de verbouwing die volgens Velius aan het begin van de 17e eeuw plaatsvond. In 1797 werd deze laatste fase van het stadhuis wegens bouwvalligheid gesloopt.

Onder de muurresten van het stadhuis troffen de archeologen kogelpot-ceramik en vloertjes van kloostermoppen aan, behorend tot de bewoning, die aan de bouw van het stadhuis vooraf ging. Of we deze in de 13e eeuw moeten plaatsen, zoals de onderzoekers meenden, is de vraag. De dagrapporten vermelden dat deze oudste bewoningslagen niet goed onderzocht konden worden vanwege grote wateroverlast. Veeleer doen de aangetroffen bewoningsresten denken aan de hardvloertjes van de 14e-eeuwse houten huizen, zoals deze enkele jaren geleden zijn blootgelegd aan het Grote Noord. Voorzover is na te gaan (de schriftelijke neerslag van het onderzoek is helaas zeer summier) past ook het bijbehorende aardewerk beter in deze periode.

Het lag in de bedoeling dat het Rode Steen-onderzoek de start zou zijn van een gestructureerde aanpak van het stadskernonderzoek in Hoorn. Aanvankelijk zag het er ook naar uit, dat dit zou lukken. De gemeente bepaalde dat voortaan ½% van de kosten van grondverzet bij bouwprojecten, rioleringswerkzaamheden e.d. in principe voor archeologisch onderzoek gereserveerd diende te worden. Met dit besluit vervulde Hoorn wederom een voortrekkersrol, want afgezien van Haarlem bestond een dergelijke regeling nergens. Om nooit opgehelderde redenen raakt de ½%-regeling kennelijk spoedig in de vergetelheid en is er nooit gebruik van

gemaakt. Misschien realiseerde men zich dat het nuttig effect in de meeste gevallen beperkt was? Alleen bij rioleringswerkzaamheden, waarbij naar verhouding veel grondverzet plaatsvindt zou het immers lonend zijn. Juist hierbij dient echter zo snel mogelijk gewerkt te worden en is er geen tijd voor uitgebreid archeologisch onderzoek, nog afgezien van het feit dat het nut daarvan in dergelijke gevallen veelal beperkt is.

In de jaren die op het Rode Steen-onderzoek volgden werden geen nieuwe opgravingen ondernomen en bleef het stadskernonderzoek beperkt tot korte waarnemingen in bouwputten en rioleringsgleuven. Het zou tot het voorjaar van 1976 duren voordat opnieuw een grootschaliger archeologisch onderzoek in Hoorn plaatsvond. In het kader van de sanering van het Havenkwartier kon een kleine opgraving worden verricht op een terrein begrensd door Vijzelstraat, Bottersteeg en Italiaanse Zeedijk.

De opgraving Vijzelstraat/Bottersteeg

Uiteraard had de tijd in de twaalf jaar die tussen beide opgravingen waren verstreken niet stilgestaan. Het onderzoek was grootschaliger geworden en het verrichten van een opgraving alleen met de spade was nu ondenkbaar.

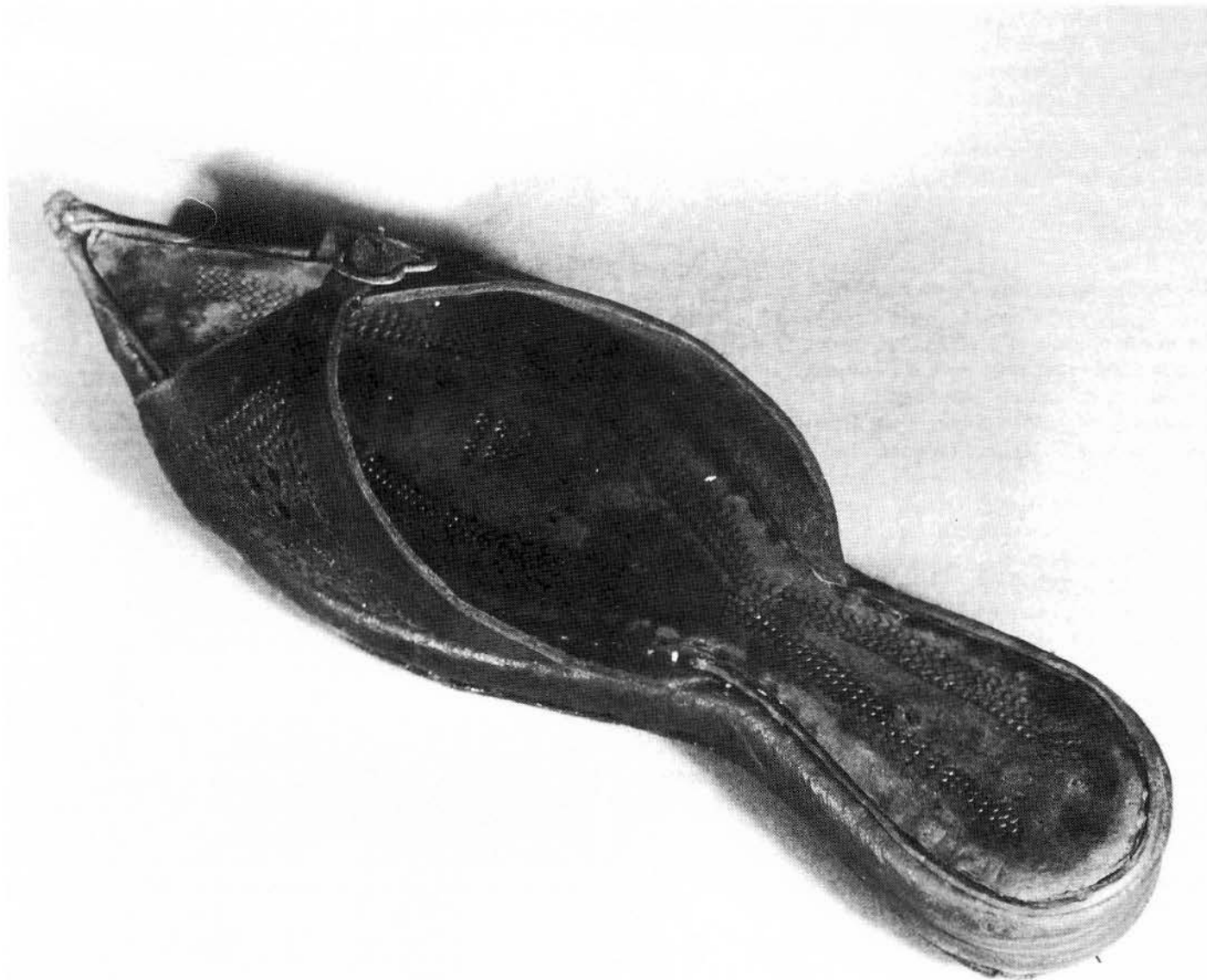
Het kan niet ontkend worden dat het entameren van het Hoornse stadskernonderzoek een belangrijke reden was om een opgraving in het Havenkwartier te ondernemen, doch uiteraard vormde dit niet de enige aanleiding. Volgens sommigen moet dit gedeelte van Hoorn behoren tot de oudste kern. Door toenemende activiteit van de zee moest men dit gebied uiteindelijk prijsgeven en meer noordwaarts een inlaagdijk aanleggen: het Oost en het West. Bovendien zou volgens de overlevering de eerste houten parochiekerk van Hoorn in 1323 aan het eind van de Vijzelstraat gebouwd zijn. Redenen genoeg dus om een nader onderzoek op deze plek te rechtvaardigen.

Om inzicht te krijgen in de stratigrafische opbouw ter plaatse werd een diepe sleuf gegraven van de Vijzelstraat tot aan de Italiaanse Zeedijk. Aan de kant van de Vijzelstraat reikten de sporen van menselijke activiteit tot ca. 4 m onder straatniveau. Hier bevond zich direct op de ongeroerde klei een in de 14e eeuw beginnend ophogingspakket, waarin voorlopig 3 fasen konden worden onderscheiden. De oudste als zodanig herkenbare huisresten bestonden uit muur- en vloerfragmenten uit de 16e eeuw. Daarboven bevonden zich nog minstens 2 jongere woonniveaus. Door de globale wijze van opgraven waarvoor gekozen was, is het echter zeer wel mogelijk dat de vroegere bewoningsfasen, waarin nog geheel of gedeeltelijk in hout gebouwd werd, niet goed zijn opgemerkt.

Meer naar het zuiden toe was de opbouw van het profiel iets eenvoudiger. De indruk bestaat dat dit deel van het terrein aanvankelijk tot de achtererven van de huizen aan de Vijzelstraat heeft behoord en dat de eerste huizen hier pas aan het eind van de 16e eeuw zijn gebouwd. Dit komt ook overeen met hetgeen uit de bronnen bekend is.

Interessant zijn enkele vondsten van pottenbakkers- en leerlooiersafval. Helaas ontbrak de tijd om deze nader te onderzoeken.

De opgraving Vijzelstraat/Bottersteeg was in veel opzichten een leerzame „try-out”. Men moest nog wennen aan de nieuwe manier van opgraven met behulp van een graafmachine en was geneigd zich hierdoor te laten opjagen; iedere minuut dat de graafmachine stilstond betekende immers „weggegooid geld”. In de hoop, het stadskernonderzoek in Hoorn

Leren sandaal uit een 16e-eeuwse ophogingslaag. Opgraving Vijzelstraat/Bottersteeg

deze keer wèl van de grond te krijgen, wilde men de gemeente vooral niet te veel afschrikken. Het gevolg was dan ook dat getracht werd om het onderzoek zo zuinig mogelijk uit te voeren. Weliswaar bleef men ruimschoots binnen de begroting, maar aan een aantal zaken is achteraf gezien niet voldoende aandacht besteed.

Ook werd bij deze opgraving voor het eerst kennis gemaakt met het fenomeen „schatgraver”. Een afrastering d.m.v. eenvoudige dranghekken, zoals bij de opgraving op de Rode Steen nog naar tevredenheid was gebruikt, bleek nu bij lange na niet meer voldoende en werd dan ook haastig vervangen door hekken van zwaarder kaliber. Maar ook die bleken geen afdoende bescherming te bieden. Toen na een koffiepauze een pas blootgelegd plavuizen vloertje goeddeels verdwenen bleek, werd het de archeologen duidelijk dat met het Hoornse schatgraversgilde in het vervolg niet te spotten viel.

Nu is zoveel naïviteit nauwelijks meer voor te stellen.

Het onderzoek aan het eind van de Italiaanse Zeedijk

Na de opgraving Vijzelstraat/Bottersteeg kwam het stadskernonderzoek in Hoorn — zij het nog wat choorvoetend — op gang.

In 1980 vond een kleinschalig onderzoek plaats, wederom in het Havenkwartier. De aanleiding hiertoe vormde de vondst

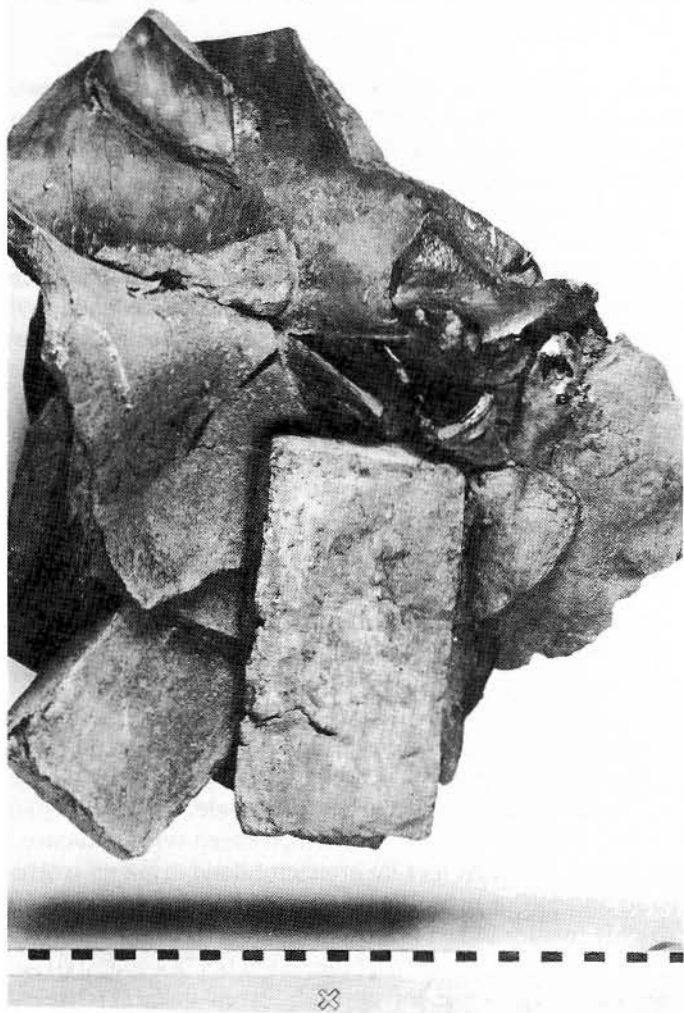
van pottenbakkersafval op het terrein van de voormalige bonbonfabriek „De Hoorn” aan het eind van de Italiaanse Zeedijk. De kosten werden gedragen door de provincie Noord-Holland en de gemeente. In grote lijnen kunnen we het volgende uit de opgravingsresultaten afleiden:

Voor de aanleg van de Italiaanse Zeedijk bevonden zich aan de zuidzijde van de uit 1341 daterende Nieuwendam rietlanden, die voor een goede afwatering door greppels doorsneden waren.

In de loop van de 16e eeuw werd het terrein flink opgehoogd, nadat de nieuwe zeedijk was aangelegd. Merkwaardig genoeg lijken de bronnen te zwijgen over de exacte aanlegdatum; Velius vermeldt voor het eerst de aanwezigheid ervan in 1508. Het is echter aannemelijk dat de Italiaanse Zeedijk een onderdeel vormt van de uitbreiding aan de zuidzijde van de stad in 1503, waarbij de Binnenhaven en het Baatland ontstonden.

Omstreeks 1550 moet op of in de directe omgeving van het opgehoogde terrein een pottenbakkersbedrijf gevestigd zijn, dat hier tot ca. 1600, toen de noordzijde van de Italiaanse Zeedijk bebouwd werd, actief is geweest. Direct op de ophoging bevond zich een ca. 50 cm dik pakket van pottenbakkersafval en ovenfragmenten. Bij latere waarnemingen is gebleken dat dit pakket nog ongeveer 100 m westwaarts te vervolgen was. Uit het afval blijkt dat de pottenbakker niet alleen roodbakkend gebruiks aardewerk fabriceerde, maar ook

Op verzoek van de Stichting Oosterkerk werd in 1981 gedurende de restauratie van de kerk een mini-onderzoek van slechts enkele dagen verricht in samenwerking met de ROB. Mede dankzij de Kerkmeyer-de Regtstichting werd hiervoor het genereuze bedrag van f 10.000,— ter beschikking gesteld.

Pottenbakkersafval (dakpannen, fragmenten van vaatwerk en stenen van de ovenwand). Opgraving Italiaanse Zeedijk

dakpannen. Dit is een ongebruikelijke combinatie; doorgaans is een pottenbakkersbedrijf gespecialiseerd in een van de twee.

Bij toeval werd in het archief een hypotheekakte uit 1567 ontdekt, waarin sprake is van een pottenbakker, genaamd Cornelis Hermenszoon, die een huis met een „potschuyr” op het achtererf aan de Nieuwendam had. Helaas kunnen we niet vaststellen, waar precies aan de Nieuwendam het huis van genoemde Cornelis Hermenszoon gestaan heeft, maar het is niet uitgesloten dat het hier „onze” pottenbakker betreft. De vondst van dergelijk afval bij de opgraving Vijzelstraat/Bottersteeg doet overigens vermoeden, dat aan de zuidzijde van de stad indertijd verscheidene pottenbakkerijen gevestigd waren; geen onlogische plaats, wanneer men denkt aan het brandgevaar, dat dergelijke bedrijven met zich meebrachten. Zoals gezegd, moest het pottenbakkersbedrijf omstreeks 1600 wijken voor de bouw van huizen aan de noordzijde van de Italiaanse Zeedijk. De fundering van deze huizen werd versterkt met het in ruime mate voor handen zijnde bedrijfsafval. De huisplattegronden die konden worden blootgelegd bleken goed overeen te komen met hetgeen we op de kaarten van Velius en Blaeu getekend zien. Veel vondsten uit deze periode duiden op een bevolking die zich met scheepvaart en visserij bezig hield.

Steunbeer van de oostelijke zijmuur van de Oosterkerk, met daarvoor het fundament van een oude steunbeer, behorend bij de bouw-fase van 1483

Al eerder, in 1978, waren waarnemingen aan de oostzijde van de kerk verricht, toen daar de funderingen in verband met de restauratie waren blootgelegd. Daarbij bleek dat het schip, na in 1603 goeddeels te zijn ingestort tengevolge van een storm, in 1616 herbouwd was op de fundamenteën van zijn voorganger. Hierbij werden de steunberen echter verplaatst en verbonden door een ondergrondse muur. Het onderzoekje van 1981 bestond uit het graven van een kleine sleuf binnen de kerk op de overgang van schip naar transept. Aangezien men bang was voor instortingsgevaar, werd geen toestemming gegeven voor een uitgebreider onderzoek. Ondanks onze bedenkingen, dat zo'n kleinschalig onderzoek vermoedelijk meer vragen zou opwerpen dan beantwoorden, wilde men dit risico toch nemen. Vlakbij de westelijke zijmuur werd een zwaar min of meer vierkant fundament blootgelegd. Mogelijk dateert het uit 1493, toen het schip van de kerk werd uitgebreid met een tweede beuk aan de westzijde. Waartoe het echter gediend heeft is een raadsel. De zoeksleuf leverde nog een opmerkelijk gegeven op, dat waarschijnlijk met diezelfde uitbreiding in verband kan worden gebracht. Onder de oost-west georiënteerde graven bevond zich alleen in de oostelijke helft van het schip een ouder begravningsniveau, waarbij de graven noord-zuid waren gericht. Noch van de uit 1483 daterende oude westmuur van het schip, noch van de eerste houten kapel uit 1453 werden overigens sporen teruggevonden. *(wordt vervolgd)*

In de eerste maanden van 1986 begon de werkgroep „Hoorn 1806” met haar activiteiten. Nu, meer dan drie en een half jaar later komt het begin van het einde in zicht. Het goede moment dus om eens na te gaan, hoever we nu zijn en wat er nog gedaan moet worden. Om nog eens te laten zien, waar het eigenlijk om gaat, wil ik een van de Hoornse stadswijken bij de kop nemen, de min of meer „rauwe” onderzoeksresultaten laten zien en proberen aan te geven, wat we met die resultaten kunnen doen.

Aandachtspunten en problemen

Uitgangspunt voor de werkgroep, een van de loten aan de stam van Oud-Hoorn, was het verkrijgen van meer inzicht in de sociaal-economische situatie in de stad aan het begin van de 19e eeuw met hulp van het patentregister van 1806 en verpondingskohier van 1809. Degene die nog eens zou willen nagaan, hoe dat precies in zijn werk is gegaan, verwijst ik naar het inleidende artikel en de drie voorgaande verslagen. Die kunt u vinden in de nummers van dec. '85, dec. '86, sept. '87 en juni '88.

Op dit moment wordt voor een aantal gebouwen in de Hoornse binnenstad nog getracht een verbinding te leggen tussen bewoner en eigenaar. Het is inmiddels duidelijk geworden, dat het percentage onoplosbare probleemgevallen vrij hoog is. Oorzaak daarvan is de vaak gebrekkige informatie die door de beide hoofdbronnen voor het onderzoek, patentregister en verpondingskohier, wordt gegeven. Het patentregister, waarin de beroepen of bedrijven van de betrokken personen worden vermeld, geeft wel het adres in de vorm van een wijk- en een huisnummer, maar men heeft bij het samenstellen van dit register nog wel eens fouten gemaakt. Bovendien is het ook niet altijd duidelijk, of de in het register genoemde figuur ook op het aangegeven adres woont of dat hij er alleen maar zijn bedrijf uitoefent. Het verpondingskohier, een lijst met de eigenaren van onroerend goed in de stad, geeft adressen in de vorm van een lettergetal combinatie. In geen van beide registers wordt gezegd in welke straat de genoemde adressen liggen. Over het algemeen loopt de telling van de huizen in de beide bronnen gelijk op, maar onverklaarbare verspringingen in de nummering zorgen voor grote probleemgebieden binnen sommige wijken. Daarboven wordt het onderzoek bemoeilijkt door de omstandigheid dat het patentregister waarvan voor het onderzoek is uitgegaan, in 1806 is opgesteld, terwijl het verpondingskohier in 1809 tot stand kwam. Het is daarom niet verwonderlijk dat er zich nog zoveel blinde vlekken op de Hoornse sociaal-economische kaart van 1806 bevinden, maar wel dat er nog zo veel gevonden is. Alle lof daarvoor komt toe aan de medewerkers van de werkgroep die tenslotte amateurs zijn.

In de meeste gevallen zijn we nu zo ver, dat we kunnen gaan zoeken naar de godsdienstige gezindheid en de herkomst van de bewoners. Die godsdienstige gezindheid is belangrijk, omdat er van de omvang van de verschillende geloofs-gemeenschappen in de stad in de tweede helft van de achttiende eeuw tot nu toe slechts een globale indruk bestaat. Het wordt zo langzamerhand ook duidelijk, dat ondanks het teruglopende bevolkingsaantal in de genoemde periode er een omvangrijke immigratie bestond. Het is belangrijk te weten van hoeveel mensen de wieg buiten de stad heeft gestaan en waar ze vandaan kwamen.

Het probleem wat daarna naar voren komt, is van technische aard. De gevonden gegevens van de ca 2500 gezinnen die de stad in 1806 telde zullen per computer verwerkt moeten worden voor het trekken van de noodzakelijke conclu-

sies. Het is de bedoeling al die informatie met een behoorlijke samenvatting in een publikatie aan belangstellenden en leden van „Oud Hoorn” aan te bieden. Vooral nog ontbreken echter man- of vrouwkracht en tijd om het gevonden materiaal in de computer in te voeren.

Mogelijkheden en onmogelijkheden

Laten we dan nu eens kijken naar wijk 3 — of wijk C volgens het verpondingskohier — om na te gaan, welke gegevens het nu bijna voltooid onderzoek opleverde en wat er met deze gegevens gedaan zou kunnen worden. De keuze viel op deze wijk, omdat hij de meest volledige gegevens leverde en daardoor ook voor de minste problemen zorgde.

Voorgesteld moet worden, dat je met de gegevens die uit het onderzoek van een enkele wijk verkregen worden, nog weinig kunt doen. Zoals ik de vorige keer opmerkte, werd de stad in 1795 alleen in 19 wijken ingedeeld om 19 groepen van 500 inwoners te vormen¹. Wijkgrenzen hoeven daarom niet samen te vallen met de grenzen tussen arme en welvarende buurten of tussen buurten waarvan de bevolking op dezelfde manier in zijn levensonderhoud voorzorg, zoals vissers of winkeliers. Zo werd bijvoorbeeld het Noord in zijn geheel vanaf het Breed tot de Rode Steen gekarakteriseerd door winkels en kleine ambachtelijke bedrijven. Deze straat was echter verdeeld over zes wijken. Het patroon van welvarende en arme buurten, stadsgedeelten met veel en weinig huurhuizen, veel of weinig gereformeerden kan pas herkend worden als de gegevens uit de gehele binnenstad bekend zijn. Maar met de resultaten van een enkele stadswijk weten we echter al wel wat we wel en nog beter wat we zeker niet van het onderzoek kunnen verwachten. In het begin van het onderzoek dachten we een beter inzicht te kunnen krijgen in de gemiddelde gezinsgrootte in de stad aan het begin van de negentiende eeuw. Het is nu duidelijk, dat dat met de beschikbare bronnen niet mogelijk is.

Wijk 3

Volgens de „Topografische verdeling” van 1795 omvat wijk 3: Noord W(est)Z(ijde) van Gortsteeg tot Sint Janssteeg, Sint Janssteeg Z(uid)Z(ijde), Varkenmarkt, Vale Hen, Smerighorn beide zijden, Achterom tot Gortsteeg, Gortsteeg N(oord)Z(ijde) en alle straten en stegen daarbinnen gelegen. In de wijk stonden 134 geregistreerde gebouwen, een aantal dat niet zoveel verschilde met het gemiddelde per wijk voor de hele stad. In deze gebouwen werden 121 gezinnen geteld. Het exacte aantal gezinnen valt niet te bepalen. Voor de gezinstelling is het patentregister als bron gebruikt. Hierin worden geen gezinnen vermeld, waarvan geen van de leden werkt. Ook worden er een aantal beroepen niet in opgenomen, zoals bijvoorbeeld vissers. Dan is het niet altijd duidelijk, of twee op hetzelfde adres wonende werkzame personen tot hetzelfde gezin behoren. Het werkelijke aantal gezinnen moet dus hoger liggen dan deze 121. Het aantal gezinnen ligt uiteraard lager dan het aantal gebouwen, doordat

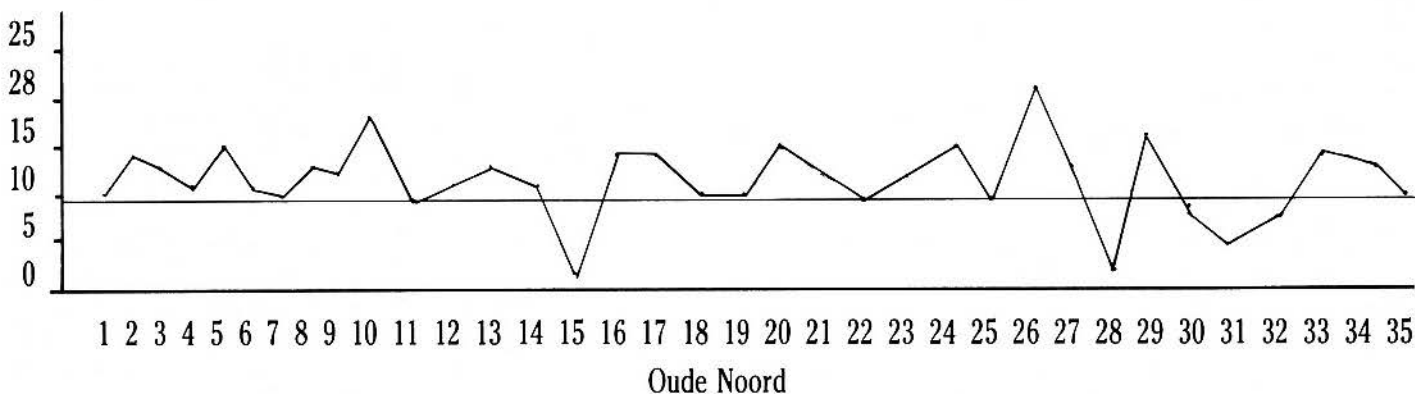
verschillende gebouwen alleen als bedrijfsgebouw in gebruik zijn of leeg staan. Daarentegen blijken soms ook duidelijk van elkaar te onderscheiden gezinnen op hetzelfde adres te wonen.

In een eerdere fase van het onderzoek was reeds gevonden, dat wijk 3 in een welvarend gedeelte van de stad lag²⁾. Het percentage luxe winkels was er 5,5, het hoogste in de hele stad, terwijl het percentage arbeiders het laagst was, n.l. 19,2. Ik wil de beroepsstructuur van deze wijk voorlopig laten liggen en ingaan op waarde van de huizen, herkomst en godsdienstige gezindheid van de bewoners.

Door de verkoopwaarde van de huizen te vergelijken met de voor verponding verschuldigde bedragen kon geconcludeerd worden dat er een zekere relatie tussen de beide bedragen moet hebben bestaan. Het leek daarom niet geheel onverantwoord het verpondingsbedrag als graadmeter voor de waarde van het huis te gebruiken. Ik heb dit gedaan en de verpondingsbedragen ondergebracht in drie grafieken waarin op de verticale as de bedragen in guldens staan aangegeven, op de horizontale as de huisnummers uit het verpondingscohier (grafiek 1, 2, 3 en 4). Voor degenen die wat vreemd tegen dit soort tekeningen aankijken: Elke punt

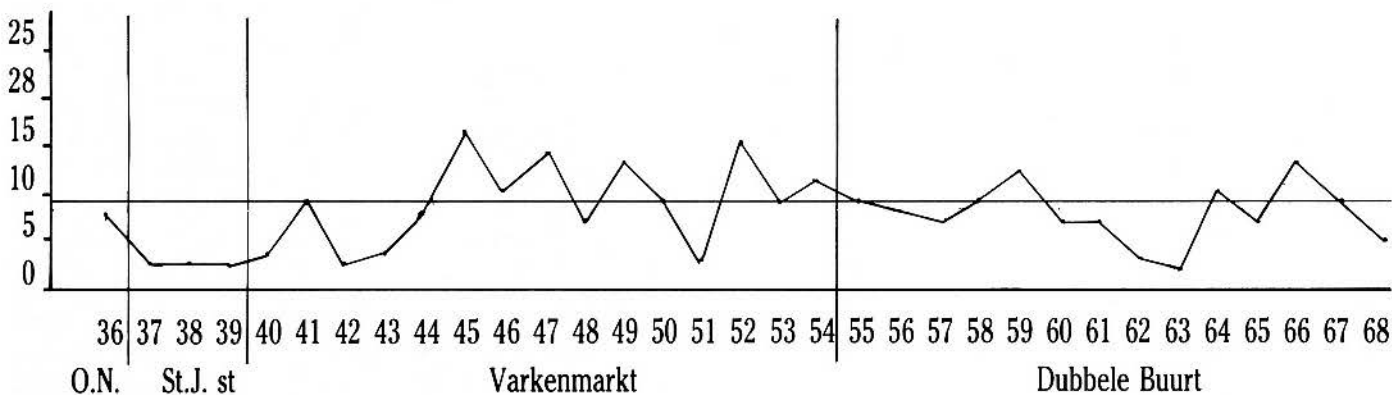
geeft het verpondingsbedrag aan van het huisnummer dat er loodrecht onder staat. Door een horizontale lijn te trekken naar de bedragen op de verticale as krijgt men een indruk van de hoogte van het bedrag. De centrale horizontale lijn geeft de gemiddelde waarde aan, in deze wijk 9,27 gulden. Ter vergelijking: De gemiddelde waarde waarvoor de huizen in wijk 7 in de verponding werden aangeslagen, was 8,76 gulden. Ook hieruit blijkt, dat wijk 3 relatief welvarend was. Als we de wijk aan de hand van de grafieken doorlopen zien we, dat aan het (Oude) Noord de waarden over het algemeen boven het gemiddelde lagen met als uitschieters de pakhuizen op nr 15 en 28. Het duurste huis in deze straat en tevens het duurste huis in de hele stad was nr. 26, de verfwinkel annex kruidenierszaak van de wed. Johanna Best, geb. Breebaart, aan de westzijde van het Kleine Noord, tot voor een aantal jaren Apotheek „De Grote Gaper”. Dit pand werd aangeslagen voor 22 gulden en 7 stuiver. De waarde van dit huis was lager dan het duurste huis van wijk 7 (nu Ramen 1) waarvoor 39 gulden en 4 stuiver betaald moest worden, maar dit laatste was dan ook een regentenwoning. Wijk 3 was, zo blijkt uit het patentregister, een wijk van vooral middenstanders. Zeer dure regentenwoningen kwamen in deze wijk niet

Grafiek 1:1-35

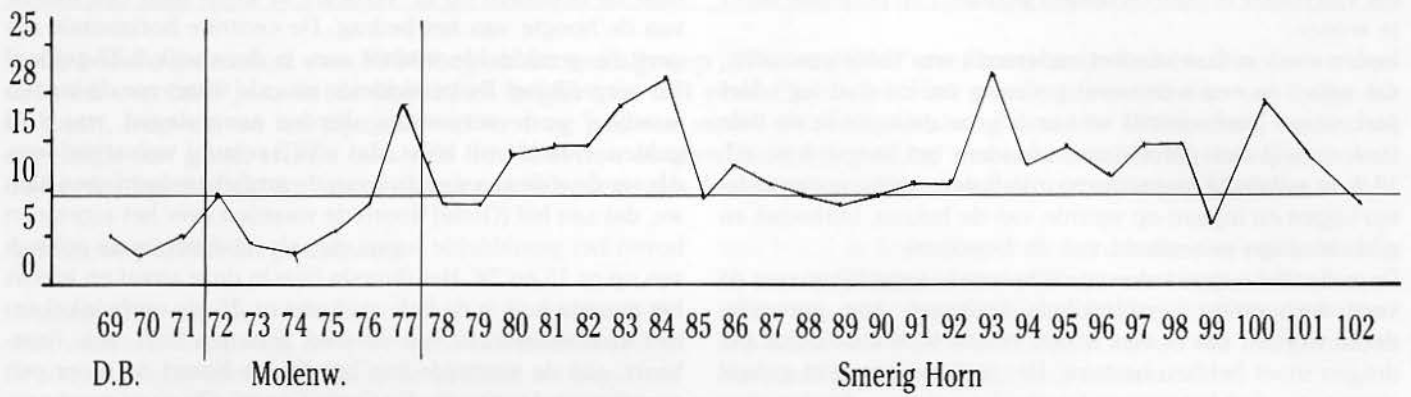
Bron: Verpondingscohier

Grafiek 2:36-68

Bron: Verpondingscohier

Grafiek 3:69-102

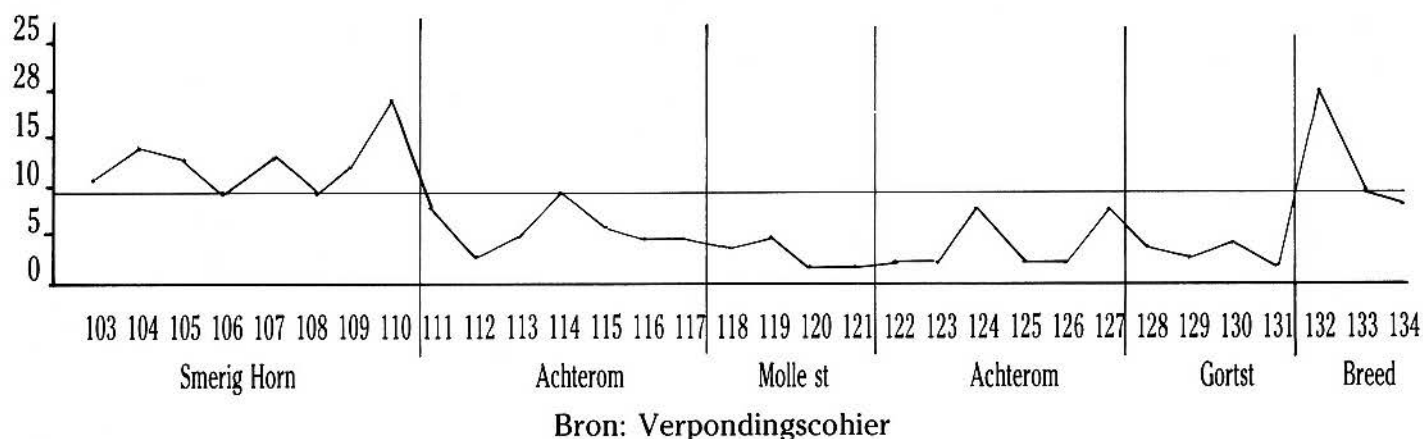

Bron: Verpondingscohier

Oude foto van 3 huizen op de hoek van Breed en Dubbele Buurt. In het hoekhuis „De Posthoorn” had in 1806 Cornelis Haafakker (RK) ook al een herberg. Hij was tevens melkverkoper, stalhouder en verhuurder van rijtuigen (nr. C83 of 3-76).

Grafiek 4:103-134

voor. In de Sint Janssteeg, nrs 37 t/m 39, stonden alleen maar goedkope huurhuizen. Het beeld van de Varkenmarkt, nu Scharloo, was zeer wisselend. Er stonden daar woningen, maar ook een paar bedrijven met pakhuizen en werkplaatsen, zoals de gortmolen annex grutterswinkel van Klaas Swart (nrs 45 en 46) en de smeersmelterij annex huidenhandel van Jan Kerk (nrs 51 en 52). De Dubbele Buurt had hetzelfde gemengd karakter, de Molenwerf (nu Vale Hen) was een tegen de stadswal gelegen achterafbuurt met lage huurwaarden, terwijl het Smerig Horn (Breed) ongeveer hetzelfde beeld vertoonde als het Noord. Het Achterom met de twee noordelijke stegen is ook weer een armoedige buurt met lage huurwaarden.

Herkomst

Voor het eerst is het mogelijk van de bewoners van een wijk de herkomst na te gaan. Daarvoor zijn de ondertrouwregisters en voor degenen die na 1811 zijn gestorven, de overlijdensactes van de burgerlijke stand geraadpleegd. Als plaats van herkomst gold de plaats die door gezinshoofd als zodanig werd opgegeven. We hebben met excuses aan de feministen onder onze lezers de man als gezinshoofd beschouwd. Hiermee handelen we in overeenstemming met de opvatting van die tijd.

Uitzondering op deze regel vormen de gezinnen waarvan op het betreffende adres slechts de gegevens van een enkele vrouw gevonden kon worden of de gezinnen waarvan de man overleden was. In bepaalde gevallen werd in de ondertrouwregisters Hoorn als plaats van herkomst genoemd, terwijl uit de overlijdensakte bleek, dat de betrokkene elders was geboren. Alleen de personen waarvan in de doopboeken van de Hoornse kerken een doopinschrijving kon worden gevonden, zijn als van Hoorn genoteerd. Van bijna 30% van de huwenden was het niet mogelijk de herkomst te achterhalen. (zie tabel 1).

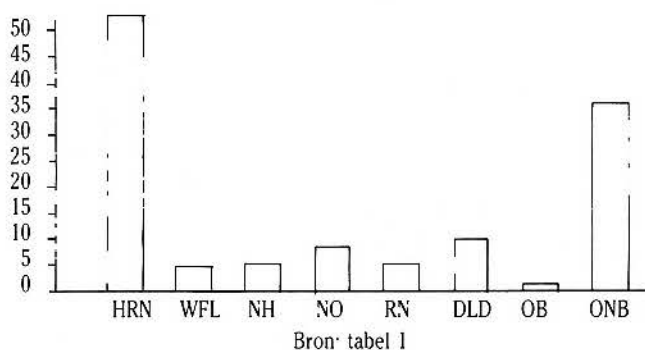
In deze tabel zijn in de eerste kolom de voornaamste plaatsen en gebieden van herkomst aangegeven: HRN (Hoorn), WFL (West-Friesland), NH (Noord-Holland), NO (Noordoostelijk Nederland: provincies Friesland, Groningen, Drenthe en Overijssel), RN (rest Nederland), DLD (Duitsland), OB (overig buitenland), ONB (onbekend). In de derde kolom worden de percentages genoemd, in de vierde kolom de percentages zonder de onbekenden. Het eerste wat opvalt, is het hoge percentage van de buiten Hoorn geboren. Het percentage

TABEL 1

Plaats	aant.gez.	%	%
HRN	52,5	43,4	61,4
WFL	4,5	3,7	5,3
NH	5	4,1	5,8
NO	8	6,6	9,4
RN	5	4,1	5,8
DLD	9,5	7,9	11,1
OB	1	0,8	0,9
ONB	35,5	29,3	
TOTAAL	121	100,0	99,6

van de gezinshoofden die in de stad zelf geboren zijn, ligt tussen de 43 en de 61% en omdat de als onbekend genoteerde personen voor het grootste deel van elders zullen zijn gekomen, zal het aandeel van de echte Hoornsen dichterbij de 43 dan bij de 61 liggen. Dat betekent dat de helft of meer van de bevolking immigrant was, zeker als we bedenken, dat geen rekening is gehouden met de herkomst van de vrouwen die geen gezinshoofd waren. Daarbij hadden verder

Grafiek 5: Herkomst

weg liggende gebieden een groter aandeel dan de directe omgeving; er kwamen meer Duitsers de stad binnen dan Westfriezen. En dan ook weer niet direct naast de deur, zoals blijkt bij Jacob Hendrik Heydenrijk, die een kruidenierswinkel dreef op Breed 3-77 en opgaf in Danzig (nu het Poolse Gdansk) geboren te zijn. In grafiek 5 vindt u de gegevens nog eens samengevat.

Religie

Wijk 3 vertoont wat godsdienstige gezindheid betreft ook een beeld dat afwijkt van het Hoornse gemiddelde (zie tabel 2).

TABEL 2

Religie	aant.gez.	%	%
GR	36	29,8	35,3
RK	46	37,6	45,1
LU	6,5	5,4	6,4
DP	11	9,1	10,8
RE	0,5	0,4	0,5
JD	2	1,7	2,0
ONB	19	16,1	
TOTAAL	121	100,0	100,0

In deze tabel zijn in de eerste kolom de voorkomende religies vermeld:

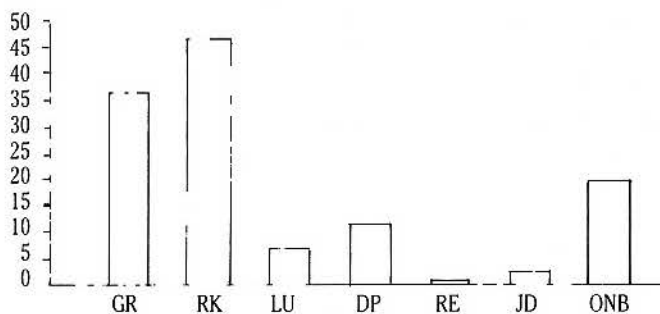
GR (gereformeerd), te vergelijken met wat nu Nederlands Hervormd is), RK (rooms katholiek), LU (luthers), DP (doopsgezind), RE (remonstrants), JD (joods) en ONB (onbekend). In de tweede kolom staan de aantallen gezinnen, daarnaast de aantallen als percentages van het totaal, in de laatste kolom de aantallen als percentages van het totaal zonder de groep onbekend.

De halven in de tweede kolom zijn ontstaan door de gemengd gehuwden. Van twee echt)paren was de man katholiek en de vrouw gereformeerd, van twee anderen de man doopsgezind en de vrouw gereformeerd, van een echtpaar de man gereformeerd en de vrouw luthers en van het laatste

de man remonstrants en de vrouw gereformeerd. Dat zijn er 6 van de 102 gezinnen waarvan de godsdienstige gezindheid komen worden vastgesteld. Gemengd gehuwden kwamen in grotere aantallen naar voren, dan verwacht was. Tot nu toe werd aangenomen dat de verschillende gezindten vrij geïsoleerd naast elkaar leefden. Waarschijnlijk heeft het grote aandeel van katholieken, luthersen en doopsgezinden de kans op gemengde huwelijken vergroot.

Afwijkend van het normale beeld is het grote aantal katholieken en doopsgezinden in deze wijk. De katholieken vormden met bijna 45% veruit de grootste groep, terwijl de gereformeerden met 35½% duidelijk op de tweede plaats staan. Van de gehele stadsbevolking was ongeveer een derde katholiek⁴⁾. In de tweede helft van de achttiende eeuw was waarschijnlijk tussen de 4 en de 5% van de Hoornse bevolking doopsgezind⁵⁾.

Grafiek 6: Religiet

Bron: tabel 2

Samenvattend kunnen we zeggen, dat wijk 3 in de Hoornse gemeenschap een naar verhouding welvarende wijk was met een vrij hoog aantal winkelbedrijven. Een groot deel van de bevolking, waarschijnlijk meer dan de helft, was niet in Hoorn geboren.

Meer dan een gemiddeld deel van de bevolking was katholiek of doopsgezind. Of dit grote aantal katholieken iets te maken heeft met de vele middenstanders zou nog onderzocht moeten worden. Leenders wees er reeds op, dat in de negentiende eeuw een naar verhouding groot deel van de Hoornse middenstand katholiek was⁴⁾.

We staan nu aan het begin van de laatste en spreekwoordelijk moeilijkste fase van het onderzoek: Verzamelen van de laatste gegevens en een samenvatting geven voor de gehele stad. Pas als dat gebeurd is kunnen we de resultaten van dit onderzoek aanbieden als uitgangspunt voor nieuwe studies over Hoorn op het moment van overgang naar de 19e eeuw.

¹⁾ Oud Hoorn, jrg. 10 (1988), blz. 51-53.

²⁾ Oud Hoorn, jrg. 8 (1986), blz. 104.

³⁾ Oud Hoorn, jrg. 9 (1987) blz. 69-72.

⁴⁾ J. J. M. Leenders, De papieren kapelaan, in: "Broeders sluit u aan" (Z. pl. 1985), blz. 199.

⁵⁾ H. W. Saaltink, Supplianten en requestanten (Hoorn 1983), blz. 56.

Herinneringen van Vermande

In dit tweede artikel van de reeks Herinneringen van Vermande vertelt de schrijver iets over zijn HBS-tijd. Het stuk geeft een goede indruk van de sfeer van het middelbaar onderwijs aan het eind van de negentiende eeuw. De Hogere Burger School, een schepping van de staatsman Thorbecke, was toen inderdaad door het vrij hoge lesgeld een school voor de burgerij en niet voor de werkmansstand. Arbeiderskinderen vonden er slechts een plaats, indien ze bijzonder begaafd waren. Hierdoor krijgt de lezer ook een goede kijk op het leven van de middenklasse in het zeer rustige Hoorn van de negentiger jaren van de vorige eeuw. Jan Vermande bezocht de HBS slechts korte tijd, namelijk van 1 september 1890 tot februari 1893. Toen hij de school verliet, zat hij in de tweede klas. Dat wil niet zeggen, dat hij de nodige intelligentie miste. Veel kinderen, vooral uit het zakenmilieu, werden naar deze school gestuurd om wat algemene ontwikkeling op te doen. Een einddiploma was in dit geval niet nodig, omdat aan een universitaire studie niet gedacht werd. Terwille van de sfeer is aan de tekst weinig veranderd. Aanvullende informatie werd verkregen uit het gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de Hoornse HBS (zie noot 1).

In 1868, nu 100 jaar geleden, werd de Latijnsche School, Rector de Heer C. A. Abbing, waarschijnlijk gesloten ter gelegenheid van de opening der Gemeentelijke Hoogere Burgerschool te Hoorn (1), alwaar als 1e leerling (alphabetisch) werd ingeschreven mijn oom Dirk Boldingh (later militair arts in Ned. Oost Indië) (2).

22 jaar later, in 1889 besteeg ik voor 't eerst de hoge stoep van het voormalig Oost Indisch Compagnie gebouw, het toenmalige gebouw van de HBSchool.

Hieronder eenige herinneringen uit mijn HBS schooltijd, welke toen aanving. De tijden waren toen rustig, en er viel hier niets buitengewoons voor.

J. Vermande.

't Is juli 1890. In enkele lokalen der Hoornsche HBS zwoegen een 40tal jongens en meisjes van 12 à 13 jaar aan hun toelatingsexamen. Het examen is vergelijkend. Van hen die aan de eischen voldoen zullen ten eerste worden toegelaten de jongens uit Hoorn, indien nog meer plaatsen beschikbaar, dan de meisjes uit Hoorn. De daarna nog open plaatsen zijn voor de jongens uit de buitengemeenten en ten laatste voor de meisjes uit de buitengemeenten. Het 1e klasse lokaal is voor 32 leerlingen. Dubbele klassen zijn er niet.

De surveilleerende leeraar, de Heer G. Welbergen, merkt onder de kandidaten een tenger jongetje op, schijnbaar onder de leeftijd der andere jongens. Hij spreekt hem aan, vraagt naar naam en leeftijd. Brouwer, 9 jaar, zoon van het schoolhoofd te Medemblik. De Heer Welbergen naar den Directeur. Die verklaart de jongen bij uitzondering tot het examen te hebben toegelaten. De 9 jarige Brouwer (3) slaagde als no 1 en bleef de knapste leerling der HBS, reisde dagelijks heen en terug naar Medemblik, doch voelde zich nimmer thuis tusschen die grootere, sterkere en dikwijls ruwere jongens. Het schriftelijk en mondeling examen achter de rug begon de eerste ongekend lange vacantie van 6 weken. Vrij, zonder huiswerk, met Kerstmis, Sint Maarten en Badhuis in 't verschiet. Op reis gaan deed men niet, sommige gelukkigen gingen logeeren bij familie. Bijna alle ouders hadden nimmer vacantie, bleven dus thuis met hun kinderen.

Toen werd het September en luidde de Concierge van der Waaij (4) de 1e schooldag in, waarop de boeken werden gekeurd, de plaatsen werden aangewezen, de meisjes op de voorste banken, er werd niet veel onderwezen.

Aan de nieuwe leermethode met wisselende leeraren moest men nog gewennen.

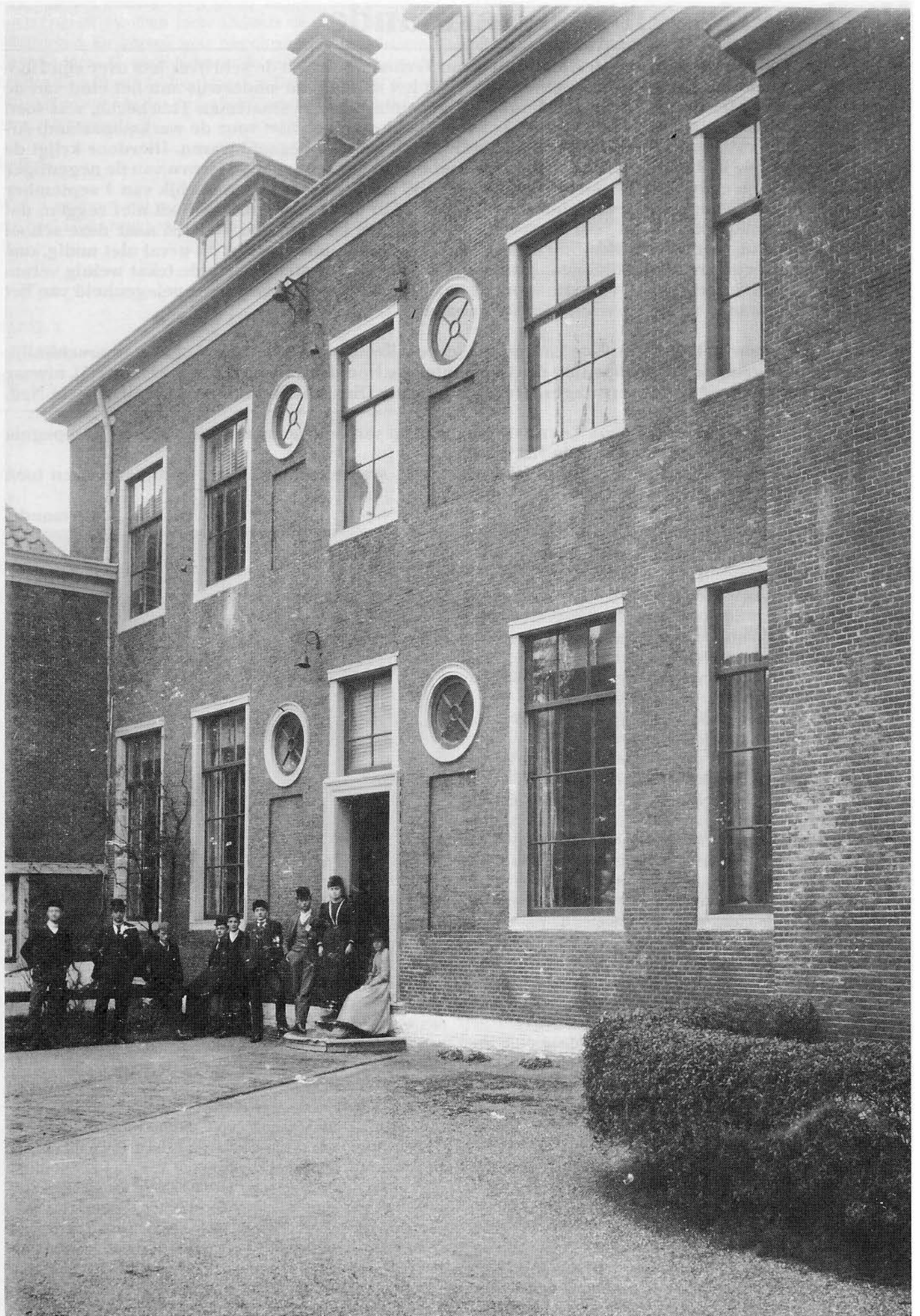
De onderwijswet welke leerplicht voorschreef was slechts weinige jaren oud (5). Verscheidene leerlingen waren hun schooltijd op hun 6e jaar begonnen op de particuliere school van Meester Buis, op de bovenverdieping van zijn woonhuis aan de Veemarkt (Naast de tegenwoordige winkel van Jb. Blokker (6). Toen nog woonhuis met een pothuis aan de voorgevel waarin een schoenlapper zijn bedrijf uitoefende). Na een half jaar verhuisden ze naar de juist gebouwde Gemeente School voor jongens aan het Nieuwe Noord, alwaar

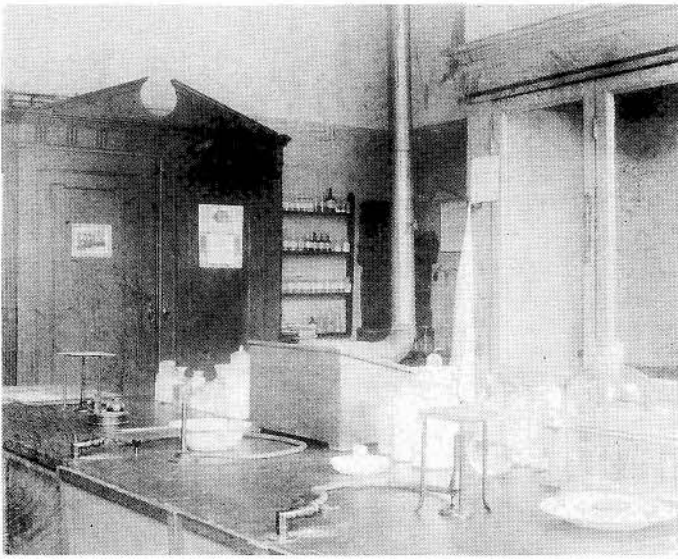
Handtekenlokaal 1910

de Heer Buis hoofd der school werd (7). De meisjes kwamen van de nieuwe meisjesschool van Mejuffrouw Heynis, tegenover de Grootte Kerk (8).

Alvorens de Concierge de 2e schooldag inluidde wachtte de nieuwelingen een verrassing. Deze moesten nl. „groenloopen“, wat inhield dat ze, bij aankomst aan de school, door de 2e en 3e klassers werden opgewacht en gegrepen om na vergeefsche tegenstand in het achterportaal van het Kloostersteegje in de Wisselstraat te worden gevangen gehouden. Telkens wanneer een uitbraakpoging werd gewaagd, ontspoon zich een verwoede strijd en bij uitbraak een nieuwe achtervolging, dikwijls tot de Vest, het Keern of het Oost toe en werden ze weer teruggesleept. Er was geen vijandschap, het ging vriendschappelijk toe. Vriend en vijand kwamen dagelijks zeer vroeg naar school waar dan dadelijk de prettige jacht begon. Wel vermaanden de leeraren om niet zo verhit in de klas te komen, maar daar bleef het bij. Na 6 weken werd de vrede gesloten. We verzamelden ons ongestoord, als gelijken voor de school in de Muntstraat. Eens, het was meen ik in 1892, werden wij aldaar verschrikt

De oude HBS achtergevel aan de Wisselstraat, ca. 1895. Personen onbekend

Scheikundelokaal 1910

toen de Heer Meijers, leeraar Schei- en Natuurkunde (9), door Directeur en Conciërge ondersteund uit de school kwam strompelen en bij de arts Dr. Veenebos, die daartegenover woonde, binnengebracht werd. Bij een scheikundeproef was een verhitte kolf gesprongen en had Dr. Meijers ernstig aan oog en gelaat verwond.

Van deze Dr. Meijers kregen wij de eerste Natuurlijke-historieles. Deze begon met de kennis van het menselijk lichaam. In een voorraadkamer stond bij de rollen wandkaarten „Magere Hein” door een gat in zijn schedel opgehangen aan een kleine galg. Twee jongens werden aangewezen Magere Hein voor de klas te brengen en kwamen als spoedig met de rammelende last aanslepen, welks voeten onwillig over de grond slierden.

Met een kleine wijziging van een grafschrift in de Noorderkerk zou ook hij kunnen zeggen:

*Laat lopen wie loopen wil
Mijn tijd is verloopen
Nu „hang” ik stil*

De voeten van die arme Hein hadden deerlijk geleden gedurende vele jaren waarin hij van klas tot klas werd gesleept, z'n teenen waren bijna afgesletten. Doch beklaagd werd hij niet, wij werden aan hem voorgesteld, moesten hem de vriendenhand reiken en ons best doen hem door en door te leeren kennen. Daarop begon de eerste les.

Soms permitteerden zich enkele jongelui on gepaste vrijheden. In de les van de wisselende leeraar, de Heer Labberton (10), hij schuifde als hij liep, werden klappertjes voor kinderpistool op de vloer gestrooid, welke bij ontploffing hevige zoogenaamde schrik en wanorde veroorzaakte. Een handvol hagel, krachtig geworpen tegen een groot plaatijzeren kachelscherm, gaf een donderend geraas en maakte het loopen gevaarlijk. Groot succes, niemand kende de dader.

De zeer primitieve verlichting bestond uit een T-vormige gasbuis met een licht aan elk uiteinde. Deze buis kon draaien om een kogelgewricht, zelfs rondzwaaien, hetwelk een overspannen leeraar zijn hoofd onder zijn lessenaar deed steken onder het uitroepen van: „O! Jullie maken nog dat ik een bloedspuwing krijg”!

In het teekenlokaal, waar de arme slachtoffers zich moesten oefenen in het trekken van „strakke” lijnen, bleef het ook niet altijd rustig. Ikzelve was reeds meer gevorderd, stond apart mij te wijden aan de uitbeelding der kapiteelen van de tempelzuilen van Athene, welke teekeningen, bij het bekendmaken der uitslag van de overgangsexamens, de wanden van het scheikundelokaal zouden sieren. Vanuit mijn

standplaats kreeg ik een uitnemend overzicht van de klas en zag de natte proppen tegen het bord vliegen. De teekenleeraar, de Heer Vorderman (11), was een aristocratische verschijning. Correct gekleed, fraaie witte baard in 2 punten gesplitst en spierwit haar. Hij was bekwaam portretschilder. Het teekengenootschap Debutade heeft een schilderstuk van de toenmalige bestuursleden, waarop ook zijn zeer goed gelijkend portret.

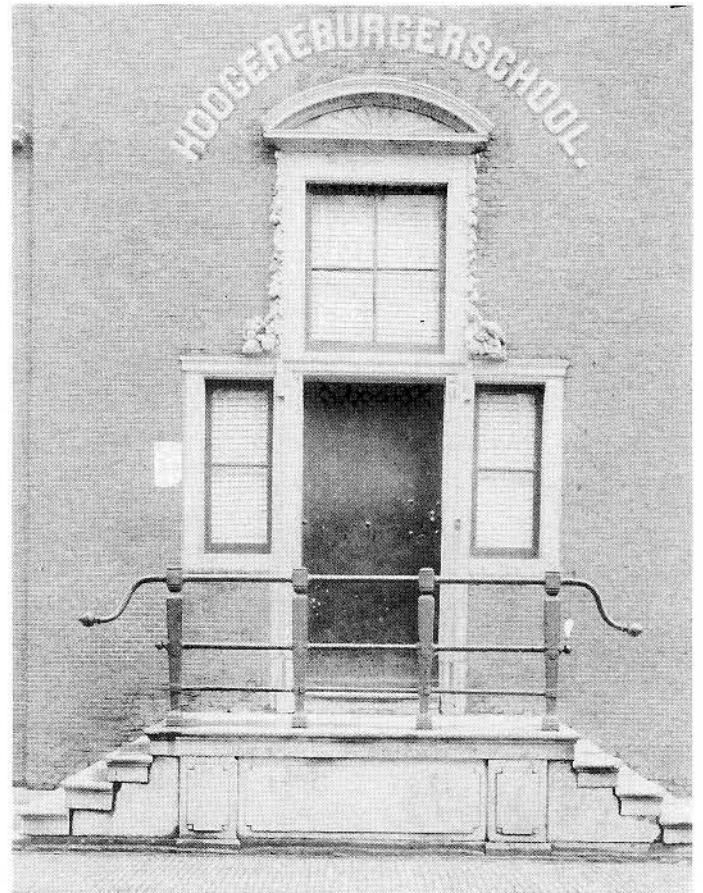
De Heer van Duinen (12), leeraar Engelsch, had een groot lidteken op zijn voorhoofd, hetwelk, indien hij vertoornde, vuurrood werd. Zeer merkwaardig in onze oogen.

Ook in de Fransche les, bij de Heer G. Welbergen (13), was het niet altijd rustig. Het was ook moeilijk lesgeven aan jongelui die niet begeerden in de geheimen van de Fransche grammatica ingewijd te worden. De fabels van La Fontaine vonden ze wel aardig, doch voelden geen roeping ze te memorereen en in 't Fransch voor te dragen.

Naar de gymnastieklessen van de Heer Hetterschij (14) gingen we gaarne. Paard, ringen, rekstok, klimtouw en springplank, dat was je ware. De vrije en orde-oefeningen vonden we maar „flauwe kul”, beseften niet dat ze, mits met kracht uitgevoerd, zeer heilzaam en ontwikkelend voor het lichaam werkten.

Geschiedenis gaf de directeur, de Heer Tebbenhoff (15). Slank, rechtop met grijzend haar, doorkneed in de lotgevallen van Romeinsche keizers, Griekse Goden en Godinnen, Egyptische Farao's en Perzische veldheeren, waarvan hij onderhoudend kon vertellen. De les begon met een gebiedend „Atlassen voor!” Helaas was ons leerboek voor geschiedenis, geschreven door Wijnne, hetzelfde hetwelk onderwijzers bestudeerden voor hun acte „Geschiedenis” en voor onze zoo jeugdige hersens te moeilijk.

Deze directeur Tebbenhoff, wegens door hem geproduceerde geluiden oneerbiedig „De oude snurk” genoemd, kon echter prachtig schaatsenrijden. Met sierlijke krullen reed hij

Entree oude HBS aan de Muntstraat, vroeger VOC-gebouw

op de Oosterpoortgracht. Ook daarin was hij ons den meester. In die schooljaren waren de winters lang en streng, vooral 1890 was bijzonder streng en dank zij de rijkunst van onzen directeur kregen we behalve de Zaterdag- en Woensdagmiddag nog 2 middagen per week vrij van de school, soms nog wel eens een 3e middag als het weer erg mooi was en wij het afbedelden. Dan heette het: „Maar jullie krijgen juist Fransche les, de Heer Welbergen zal het niet goed vinden. Je kent je les toch wel? Zoo niet, dan leer je hem op 't ijs ook niet!” We begrepen dan wel dat het pleit reeds gewonen was. Het ijs werd dien winter een Meter dik en bleef tot April. Met de voorjaarsstormen gingen de schotsen tot over de dijk en kruiden daar tot hoge bergen.

Duitsch gaf de Heer Koenen (16), een gefortuneerde jonge man afkomstig uit Pannerden alwaar, zoo dicht bij de grens, zijn liefde voor Duitsch geboren werd. Zooals alle leeraren rookte hij voor de klas, doch had de eigenaardige gewoonte het laatste eindje sigaar, dat niet meer vast te houden was, op een speld te steken en 't zoo toch op te rooken. Dit gebeurde niet uit zuinigheid want de goede sigaren kostten toen f 2,— a f 2,50 voor een kistje van 100.

De Heer Koenen pompte ons de spelregels der Duitsche taal grondig in. Hij rustte niet voor alle jongens ze kenden, wat de les voor de vluggeren wel eens saai maakten.

Ook de wiskunde leeraar, de Heer Labberton had eigenaardige gewoonten. Al wandelend door de klas rolde het onafscheidelijke witte krijtje in de palm van zijn hand. Zijn aandacht was dikwijls elders. Eens liep hij met het krijtje in den mond en de sigaar balanceerend in zijn handpalm tusschen de banken, tot stil vermaak van de klas. Indien men, door onattentie, zijn wiskundige bewijzen niet begreep en uitleg vroeg luidde steevast het antwoord: „Ja joch, 't volgend jaar weer!” Dit waren echter enkele uitzonderlijke gevallen, want er werd wel gewerkt en wanordelijkheden werden niet geduld.

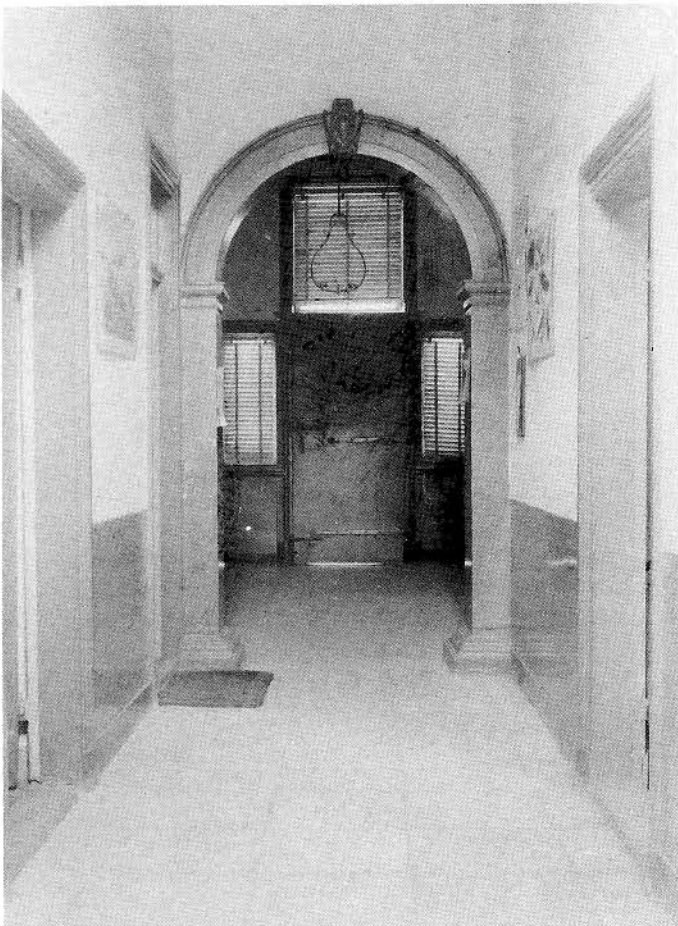
Lijn tekenlokaal in het nieuwe gedeelte van de HBS rechts

Wat deden de jongens echter in hun vrije tijd? Knickers, hoepel, bal en tol waren zij ontgroeid. In 't jaar 1889/90 vermoedde niemand dat na weinige jaren voetbal, cricket, croquet, fotografie, gramfoon, radio, televisie, fietsen, auto's, cano's, rolschaatsen in het leven der HBS scholieren zouden verschijnen. Die woorden hadden zij trouwens nog nimmer gehoord, stonden nog niet in hun woordenboek. De spoor-trein naar Alkmaar bestond nog niet. Wel ging dagelijks de trekschuit en de dilligence welke laatste getrokken door 2 paarden, 's winters en bij slecht weer 3 paarden, naar Alkmaar.

De leerlingen uit de dorpen maakten zware tochten om de HBS te bezoeken. Uit Hem reden 2 zoons van de geneesheer op pony's, welke in een herberg gestald werden, naar school. Een jongen uit Oudendijk, Prins genaamd (17), wilde veearts worden en kwam op z'n 17e jaar in de eerste klas, voor studie veearts werd eindexamen vereist. Vijf jaar lang liep hij dagelijks heen en terug van Oudendijk naar Hoorn, liep 3½ à 4 uur per dag met z'n zware schooltasch, had 's morgens voor zijn vertrek reeds een paar uur op de boerderij geholpen en moest 's avonds z'n lessen leeren. De wegen waren slecht, aan sneeuwruimen werd niet gedacht. Toch hield hij 5 jaar vol en werd veearts (18).

Thuis knutselden we veel aan scheepjes, vliegers, deden aan figuurzagen, teekenen. We hadden een Schietvereniging „Toranus" genaamd en schoten des Zondags op het schietlandje met flobertbuks op schijfjes. Het schietlandje is het tegenwoordig zeeplantsoen met de voetbalvelden en de vluchthaven (19). Een der jongens, Jan van Dijk (20), een groot knutselaar, had een automaat vervaardigd waaruit, na inworp van een dubbeltje, een aantal flobertpatroontjes rolden. Roekeloos werd dikwijls met de buks gespeeld. Een klein kartonnen schijfje aan een punt vastgebonden waarop een ander schoot was niet ongewoon. We schoten op 20 meter afstand. Eens ging een kogeltje door de pet van een vriendje. Buitenshuis liep niemand, ook de jongens niet, blootshoofds. Om in 't natte gras de buks te vrijwaren voor roest liet men hem op de schoen rusten. Eens ging het schot af en m'n groote teen werd het slachtoffer. Het kogeltje bleef in de zool steken.

Gelukkig hield de Schietvereniging „St. Sebastiaan" in het nabije schietgebouw haar schietoefeningen waar eenige HBS leeraren, de Gemeente secretaris W. van Waning, Apotheker G. H. van Hoolwerff, goudsmid Joh. Rosendaal, landmeter P. van Dijk en andere heeren op 150 Meter afstand aan schijfschieten waren met hun eigen geweren.

Gang HBS van achteren naar voren gezien 1910

De oude HBS in de Muntstraat ca. 1895. Personen onbekend

Behulpzaam legden zij een eerste verband om de gekwetste teen, waarna we ons weer op eigen terrein terugtrokken met de vermaning geen wurmen meer te schieten. Voor veiligheid stond het schijfje vóór een ijzeren plaatje aan een paal. Het looden kogeltje sloeg hierop plat en wie er te dicht bij stond kreeg de gloeiende loodspatten op handen, hals of gezicht. Zeer dikwijls stond iemand er te dicht bij.

In het verzamelen en uitblazen van vogeleieren (tegenwoordig streng verboden en afgekeurd) zag niemand eenig kwaad. Ook het vangen van vogels met slagnet of knip werd als onschuldig tijdverdrijf beschouwd. De vogels werden na gevangenschap weer vrijgelaten, soms wel 50 tegelijk om later weer gevangen te worden. Het ging niet om de vogels maar om het vangen. De plantsoenen waren rijk aan vogels van allerlei pluimage, het landbouwgif was nog niet uitgevonden.

Met vrienden maakten wij soms groote wandelingen naar de dorpen in de omgeving. Een heel enkele keer naar Enkhuzen of Medemblik, dat was echter een krachttoer, want er moest ook teruggewandeld worden.

Ook de hengel werd niet vergeten. Indien we aan de westerdijk in de trekvaart bij de Weel visschten en de trekschuit wilde passeren met het jagertje te paard boven over de dijk, moesten we snel plat in 't gras tegen de dijk gaan liggen want het lange touw, waaraan de schuit door het jagertje getrokken werd, zal vol houten klossen om het in 't water drijvende te blijven en zwiepte boven ons op en neer tegen de dijk.

Bij de hengeluitrustiging behoorde, tot geluk voor de visschen, een steenen pijpje en een pakje tabak. Daarmee gewapend werd het visscherslatijn vlotter gesproken. De hengels deden aan lansen denken en dan veranderde de weg in een tournooiveld. Snoeren raakten verward en hengels kraakten.

De moderne vermaken bestonden niet, evenmin ijswagentjes en snoepautomaten en werden dus niet gemist.

Achterzijde oude HBS aan de Muntstraat. Conciërge v. d. Waag

Al werden door de school gene wedstrijden, tooneel- en gezellige avonden georganiseerd toch waren de HBS leerlingen in noch buiten de school te beklagen en zagen ook toen de oudleerlingen, evenals tegenwoordig met genoeg op hun schooljaren terug en zouden van harte instemmen met het refrein van een door Arthur Engelmann (21) gedichte HBS-revue van een 40 jaar geleden:

„Die HBS dat was zoo'n mooie tijd,
Dat was een leven vol gezelligheid
Die tijd spoedde te snel zich om,
Die tijd komt nooit weerom!”

En als in de sprookjes zouden wij nu kunnen zeggen:
„Zoo was het voor 100 jaren en zoo is het nog.”

- (1) De oprichting van de Hogere Burgerschool (HBS) werd mogelijk door de Middelbaar Onderwijs wet van Thorbecke in 1863. De nieuwe Hoornse HBS was een gemeentelijke instelling, zoals de Latijnse school een stedelijke instelling was geweest. In 1866 waren in Hoorn de plannen voor een HBS gereed. De eerste leerlingen werden in november 1868 ingeschreven. De Hoornse Latijnse school was een laat middeleeuwse instelling. De nadruk werd er gelegd op het onderwijs in de klassieke talen, Latijn en Grieks, als voorbereiding tot de universiteit. Tegen het midden van de negentiende eeuw werd de kritiek in Nederland op de weinig op de praktijk gerichte Latijnse school steeds groter. Deze onderwijsinstelling moest tenslotte plaatsmaken voor de HBS, zoals in Hoorn, of ze werd omgevormd tot gymnasium. Zie voor de hervorming van het Hoornse onderwijs in 1866-68: H. A. van Vesse, „De Latijnse school in Hoorn”, in: *West-Frieslands Oud & Nieuw* 43 (1976) 51-76 en N. Tj. Swierstra, „Het middelbaar onderwijs voor de wet van 1863”, in: *100 jaar in Hoorn, samengest. t.g.v. het 100-jarig bestaan van het Westfries Lyceum/HBS (Hoorn 1968)* 24-26.
- (2) Dirk Johannes Boldingh, Hoorn, 23.01.1857-Schellinkhout, 13.03.1902. Arts, o.a. in Ned. Oost-Indie.
- (3) Prof. dr. Luitsen Egbertus Jan Brouwer, Overschie, 27.02.1881-Blaricum, 02.12.1966. Hoogleraar verzamelingsleer, functioneleer en axiomatic aan de Universiteit van Amsterdam.
- (4) J. C. van der Waay, conciërge van sept. 1889 tot mei 1912.
- (5) Bedoeld is hier de wijziging van de Leerplichtwet van 1889. De wet zelf dateert van 1878. Door deze beide maatregelen liep het schoolverzuim belangrijk terug.

- (6) Veemarkt 1.
- (7) Nieuwe Noord 36? (De situatie is nu volkomen gewijzigd.)
- (8) Kerkplein 38, later bekend als het Hop. Zie ook: L. Hoogeveen, „Kerkplein 38, schoolgebouw uit 1911 valt onder slopershamer”, in: *Oud Hoorn* 1 (1979) 58-62.
- (9) Bedoeld wordt dr. J. Mijers, leraar scheikunde, nat. historie, technologie en warenkennis van 1884 tot zijn dood op 11 juli 1902.
- (10) A. Labberton, leraar wiskunde en boekhouden van 1879 tot 1897.
- (11) Hendrik Vorderman, leraar hand- en rechtlijnig tekenen van 1868 tot zijn dood op 5 mei 1897. Hij was ook een der oprichters van het tekengenootschap *Debutade*.
- (12) R. van Duinen, leraar Engels van 1883 tot 1921.
- (13) G. van Welbergen, leraar Frans van 1883 tot 1916.
- (14) H. W. F. Hetterschij, leraar gymnastiek en schoonschrijven van 1894 tot 1924.
- (15) Dr. C. H. Tebbenhof, directeur en leraar geschiedenis van 1878 tot 1893.
- (16) G. F. Koenen, leraar Duits van 1889 tot 1915.
- (17) Jacob Prins, Oosthuizen, 03.09.1875-onbekende plaats, 09.08.1956.
- (18) Van 1 sept. 1890 tot 15 juli 1894. Hij werd echter chef van een afdeling van het hoofdpostkantoor te Amsterdam.
- (19) Het tegenwoordige Julianapark.
- (20) Deze was geen leerling van de HBS in de tijd van Jan Vermande.
- (21) Arthur Maxmiliaan Engelman, later notaris in Den Helder. Geen leerling van de Hoornse HBS.

Wat doet een mens in een zomer waarin het kwik dertig en meer graden in de schaduw aanwijst, zoals in de afgelopen zomermaanden? Bakken in de zon aan zuidelijke zeestranden. Maar er waren er ook die gewapend met een loupe de foto's van deze artikelenreeks bestudeerden in de hoop lang vergeten stadgenoten te herkennen. Ik heb verschillende bijzonder aardige reacties ontvangen naar aanleiding van de aflevering van deze rubriek in het vorige nummer. De foto van het uitstapje van het personeel van de firma Scholte op bladzijde 56 maakte het meeste los. Ook gaf een van onze lezers mij een paar interessante schoolfoto's uit het begin van deze eeuw, waarvan ik er nu al graag één plaats, al zijn de meeste namen ervan bekend.

Ik dank allen die gereageerd hebben of mij van nieuw fotomateriaal voorzagen hartelijk voor hun bijdrage aan dit artikel.

Retraite in Bergen en schildersbedrijf Harder

Voordat ik de foto's uit het vorige nummer behandel, ga ik terug naar het maartnummer. De heer J. N. van Iersel uit Westerblokker wist iets meer te vertellen over de groep katholieke dames op blz. 22. Hij herkende zijn moeder, mevrouw — toen nog mejuffrouw — Dini Groen uit Wormer. Zij is de vierde van links op de achterste rij. Zij staat naast enkele andere dames uit Wormer. De foto is gemaakt in 1930 of 1931 tijdens een vijfdaagse retraite van een aantal groepen vrouwen die uit verschillende delen van Noord-Holland kwamen naar het retraitehuis te Bergen. De mogelijkheid dat er Hoornse dames op deze foto staan is dus niet uitgesloten. Een retraite is een periode van afzondering voor godsdienstige overdenkingen, gebeden en gewetensonderzoek, waarbij ook mogelijkheid voor ontspanning bestaat. Het is een vorm van geestelijke verdieping die vooral bij katholieken gebruikelijk is.

Mevrouw T. de Hart van het Grote Oost gaf me nog wat informatie over de opname met de vijf schilders van het bedrijf van Harder. De heer met hoed geheel rechts is Jos Visser, later huisbewaarder van de Nutsspaarbank op het Kerkplein achter de Grote Kerk. Links van hem staat waarschijnlijk de heer G. Godvliet. Aangezien de namen van Jan Opmeer en Jo Smit als tweede en derde van links al bekend waren, houdt ik me aanbevolen voor de naam van de eerste man van links.

Bladzijde 56

Ik heb nog steeds geen verklaring kunnen vinden voor het feit, dat er op twee foto's die wat onderwerp betreft niet zo veel verschillen, zo volkomen anders gereageerd wordt. De beide opnamen op blz. 56 van het vorige nummer lieten beide een groep mensen zien die zo te zien aan een uitstapje deelnamen. Op de bovenste kwamen verschillende reacties, zodat nu de namen van alle daarop voorkomende 88 personen op één na bekend zijn, terwijl de onderste nauwelijks iets losmaakte.

Mevrouw X. Windhausen-Nuyens uit Hoorn en de heer D. Volger uit Utrecht waren de enigen die me konden bevestigen, dat de vijfde dame van de eerste staande rij op de onderste foto de, toen nog toekomstige, mevrouw Altorffer is. Haar aanstaande man staat direct rechts achter haar. De heer Volger vermoedde, dat het om de leden van het zangkoor Sappho of van de VCJB ging. Hij gaf me ook mogelijkheden voor verder onderzoek, waarvan ik echter nog geen gebruik kon maken.

De bovenste foto was een bron van herkenning voor mevrouw De Hart, mevrouw A. C. Koolhaas-Gijzelaar uit Den Burg, de heer Volger en mevrouw Windhausen. De 73-jarige heer Volger gaf mij de namen van alle daarop voorkomende

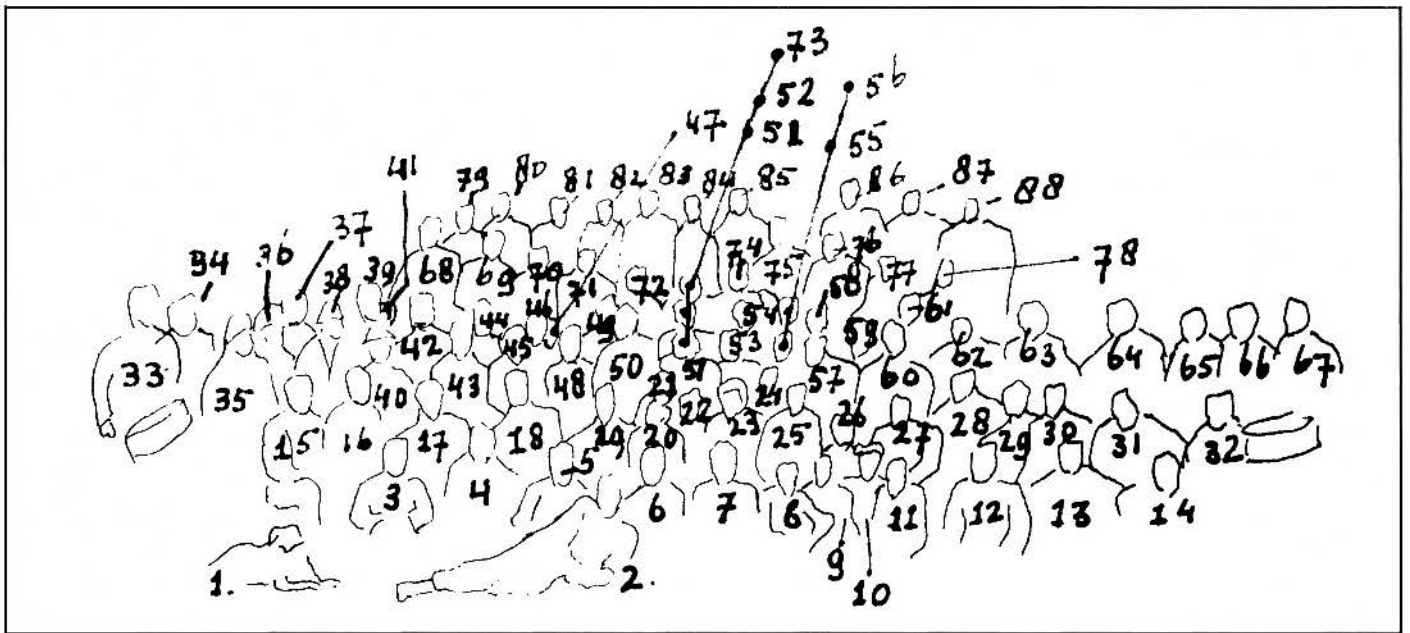
personen op één na. De vele extra informatie die zijn brief bevatte zowel over de firma Scholten als over zijn eigen leven wil ik liever voor een afzonderlijk artikel in het volgende nummer bewaren. De gegevens van alle vijf brievers waren met elkaar in overeenstemming.

Ik plaats hierbij een schetsje waarop de personen van de foto zijn genummerd. De nummers stemmen overeen met de nummers van de hierna volgende lijst. Het betreft inderdaad een uitstapje van het personeel van de firma Pijper en Scholten dat werd gemaakt met twee bussen naar Bergen. Aan het slot was er een etentje voor het personeel.

Afgebeeld zijn: Vooraan liggend: 1. De hazewindhond van de familie Scholten. 2. Gerard Kalter. Hij verkocht later ijs met een ijskarretje samen met zijn broer Henk en had nog later een ijszaak aan het Nieuwland op nr. 2.

Op de eerste rij zittend: 3. Klerkx, was vertegenwoordiger of zoals dat toen genoemd werd reiziger. 4. Tinus Danner. Hij kwam om in Duitsland tussen 1943 en 1945. 5. Henk van de Bovenkamp. 6. Chris Woestenburg. 7. Piet Tromp, een bekende poppenkastspeler. 8. Tinus Zwart. 9. Wessel Spoelder. 10. Gerrit Spoelder, met pet. 11. Jan van Buiten. 12. Hiedema en 13. P. de Jong werkten op kantoor. 14. Sicco van der Laan. Op de tweede rij knielend: 15, 16 en 17 de drie gebroeders Wiggers, waarvan de laatste twee werkmeester waren en 17. Cor heette. 18. Jan Entius. 19. Willem Dekker. 20. Jan Scholten, een zoon van de directeursfamilie, daar achter 21. Ton Krols. 22. Toos Kind, die met 23. Gerda Kroes in de pakkamer werkte. 24. Bosma, later groenteboer. 25. Jaap Koger, een zoon van de zeer bekende fluitende glazenwasser. 26. Jaap ten Cate. 27. Klaas Plomper, onder meer raadslid en wethouder voor de SDAP in de twintiger en dertiger jaren. 28. Jan Tros, die later in het transportbedrijf van zijn familie aan het West werkte. 29. Jan Vingerhoed. 30. Sijbrand de Jong. 31. Blokker. 32. Hedde Zwart, kopergieter.

Staande: 33. Jan Kroes, de eerste trommelaar, hij was ook lid van „Apollo”. 34. P. Pijper. Hij was een van de directeuren van de zaak. Scholten en Pijper, Nieuwstraat 15, was een groothandel in electro-technische artikelen, haarden, brandkasten (fabrikaat Lips) en Amerikaanse windmolens. 35. Mej. Beckerman, gezelschapsjuffrouw bij mej. (mevr.) D. Scholten, zuster van G. Scholten. 36. Mevr. M. de Jong-Scholten, dochter van de directeur. 37. G. Scholten, een van de directeuren. 38. Mej. (mevr.) D. Scholten, medefirmant in de zaak. 39. Dr. De Jong uit Haarlem, schoonzoon van G. Scholten, daarvoor 40. mevr. Scholten-Graafland. Achter De Jong is half zichtbaar 41. Jan Boezaard. Zijn vrouw was een dochter van schoenmaker C. H. Zaal, die op Italiaanse Zeedijk 110 woonde. 42. Johan Langius van de verzendafdeling. 43. Gieltje Kruisdijk. 44. Anton Entius. 45. Guurtje de Hart van de pakkamer. 46. Jo Strik, en dan slecht te zien 47. Bram Rinses. 48. Mevr. A. ten Cate-Sleutel, werkster. 49. Piet de Jong. 50. De jongste bediende Jo Altorffer, collega van de

heer Volger. 51. Cor Dekker, leidster van de pakkamer, daar achter 52. Dirk Bachman, officieel Vlaar (deze opmerking van de heer Volger is me niet geheel duidelijk. H.W.S.). 53. Venverloo, daarachter 54. C. J. F. Hendriks, chef kopergieterij. Vanaf 1934 was hij als vishandelaar gevestigd op Gedepte Turfhaven 8. 55. N. Korver van het kantoor, daarachter 56. de heer Tiemens, kennis en adviseur van de familie Scholten. Hij was oud-inwoner van Hoorn. 57. Venverloo, poetser, daarachter 58. Jan Peerdeman. 59. Klaas Galis. 60. Frans Hitma, daarachter 61. Piet Stam, ciseleur. 62. W. de Bruin uit Den Haag, vertegenwoordiger. 63. K. Schutte van het kantoor. 64. Willem Kramer, emballeur. 56. S. Hitma, vader van Frans, onder meer oud-gemeenteraadslid voor de SDAP. 66. Bakker, polijster. 67. De tweede trommelaar Gerrit Menke, modellenmaker (frezer). Hij trommelde ook bij „Kunst na Arbeid”.

Op de verhoging: 68. Fedde Blauw, forceerder. 69. Jaap Beemsterboer. Hij werkte in de nikkeltent (een voor mij onbekend begrip, H.W.S.). 70. Kees Peerdeman. 71. Piet de Roover. 72. Jan Zeller, forceerder. 73. Cor Nooder. 74. Klaas Bakker, werkte op het kantoor, dan iets hoger 75. Jaap Beemsterboer en 76. A. de Wegter. 77. Jo Benrath die met 78. Leendert van der Helm werkte in het magazijn voor gereedschappen, grondstoffen en ruwe materialen.

Op de bovenste rij: 79. Onbekend. 80. Fedde van Dijk, slijper. 81. Jan Betlem, forceerder. Hij was onder meer raadslid en wethouder voor de SDAP. 82. Cor van Harlingen. 83. Anton (Toon) Freesen. 84. Marius Schoonhoven. 85. Sjaak de Wegter. 86. Dirk de Graaf, de EHBO-man. 87. Thijs Mooij, poetser. 88. Tjebbe Dijkstra, vertegenwoordiger.

De heer Volger zelf staat niet op de foto, omdat hij met Jan Scholten naar een vakantiecamp in Laag Soeren was. Verder ontbreekt een zieke heer S. de Wit, vertegenwoordiger uit Beverwijk.

Het lijkt erop, of we hier praktisch iedereen die in het begin van de dertiger jaren bij Scholten en Pijper op de loonstaat stond, de directeurs van het bedrijf en de hele familie Scholten met aanhang op de kiek hebben staan. Een meer volledig stukje sociaal-economisch leven is moeilijk denkbaar.

Familieportret

Dan de nieuwe inzendingen. Als eerste plaats ik een

groepsportret, dat ik kreeg van de heer J. de Rooy van de Willemsweg (foto 1). Ik plaats het niet, omdat er nog mensen op herkend moeten worden, maar omdat het een schitterende foto is. Een opname van een echtpaar met al hun kinderen en aangetrouwde kinderen, gemaakt aan het einde van de vorige of het begin van deze eeuw. Doordat de beroepen van de geportretteerden bekend zijn, is het ook een belangrijk sociaal-historisch document. Mensen waarvan er verschillende bezig waren zich uit het milieu van Hoornse vissers, waarin ze geboren waren, omhoog te werken.

Het oude echtpaar op het midden van de foto zijn Piet Schagen (1) en Trijntje Schagen-Schellinkhout (2). De oude Schagen was visser en brugwachter van de Otto's brug.

Om hen heen staan van rechts naar links: Trijntje Schagen (3) met haar man Suurendonk (4). Het echtpaar woonde te Haarlem. Aris Schagen (5), winkelier in Enkhuizen. Hij huwde later in Amsterdam met 12. Gerbrand Schagen (6), visser en werkmeester bij de Rijkswerkinrichting. Hij trouwde met de Edamse E. de Bruyn (7). Zij was de dochter van een houtbewerker. Dan het echtpaar Jan Schagen (8) en Jans ? (9). Hij werkte bij de visserij-inspectie Hoorn-Edam. Jeltje Terstal, Schagen (10), die in Haarlem woonde. Dirk Schagen (11), visventer en brugwachter bij het Kleine Oost. Jet ? (12), de vrouw van Aris (5). Maartje Blokker (13), de vrouw van Dirk Schagen (11). Tenslotte het echtpaar Melis van der Meulen (14), reiziger bij de firma Utermöhlten te Hoorn en Haarlem, en Riek Schagen (15). 6 en 7 zijn de grootouders van de heer De Rooy.

Drankbestrijding en jongensschool

De volgende foto (foto 2) laat evenals een soortgelijk exemplaar dat ik in het vorige nummer plaatste een stukje uit de geschiedenis van de Hoornse drankbestrijding zien. Het is een als café opgetuigde wagen, waarschijnlijk meegevoerd in een optocht. De wagen is gefotografeerd op het Visserseiland op het terrein van de houthandel Zijp. Te zien zijn van links naar rechts Akkerman, R. van Nus, T. van Skellen, M. van der Zel, mevr. van Nus-van Skellen, mej. G. Zwaan, mevr. v. d. Zel-Moeyes en een onbekende. Graag de naam van de onbekende.

Tenslotte nog een oude schoolfoto die ik ontving van de heer J. H. Perwitz uit Den Haag (foto 3). De heer Perwitz is in 1894 in Hoorn geboren. Toen hij een jaar of acht was werd deze

Foto 1. Echtbaar Schagen-Schellinkhout met kinderen en aangetrouwde kinderen, ca. 1900

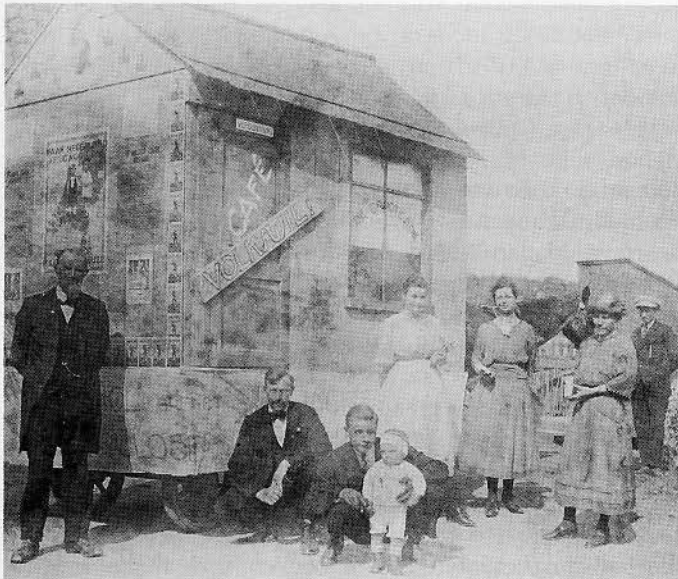
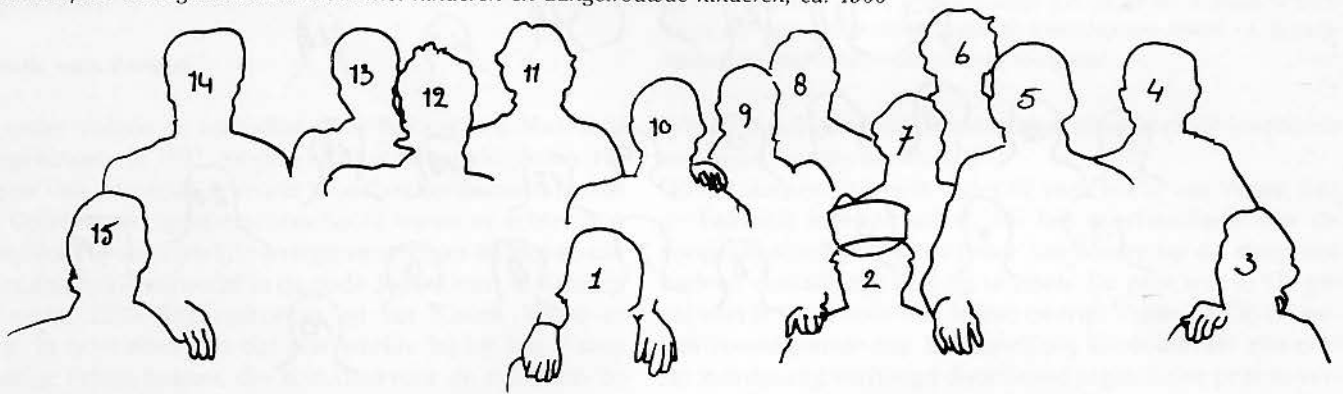
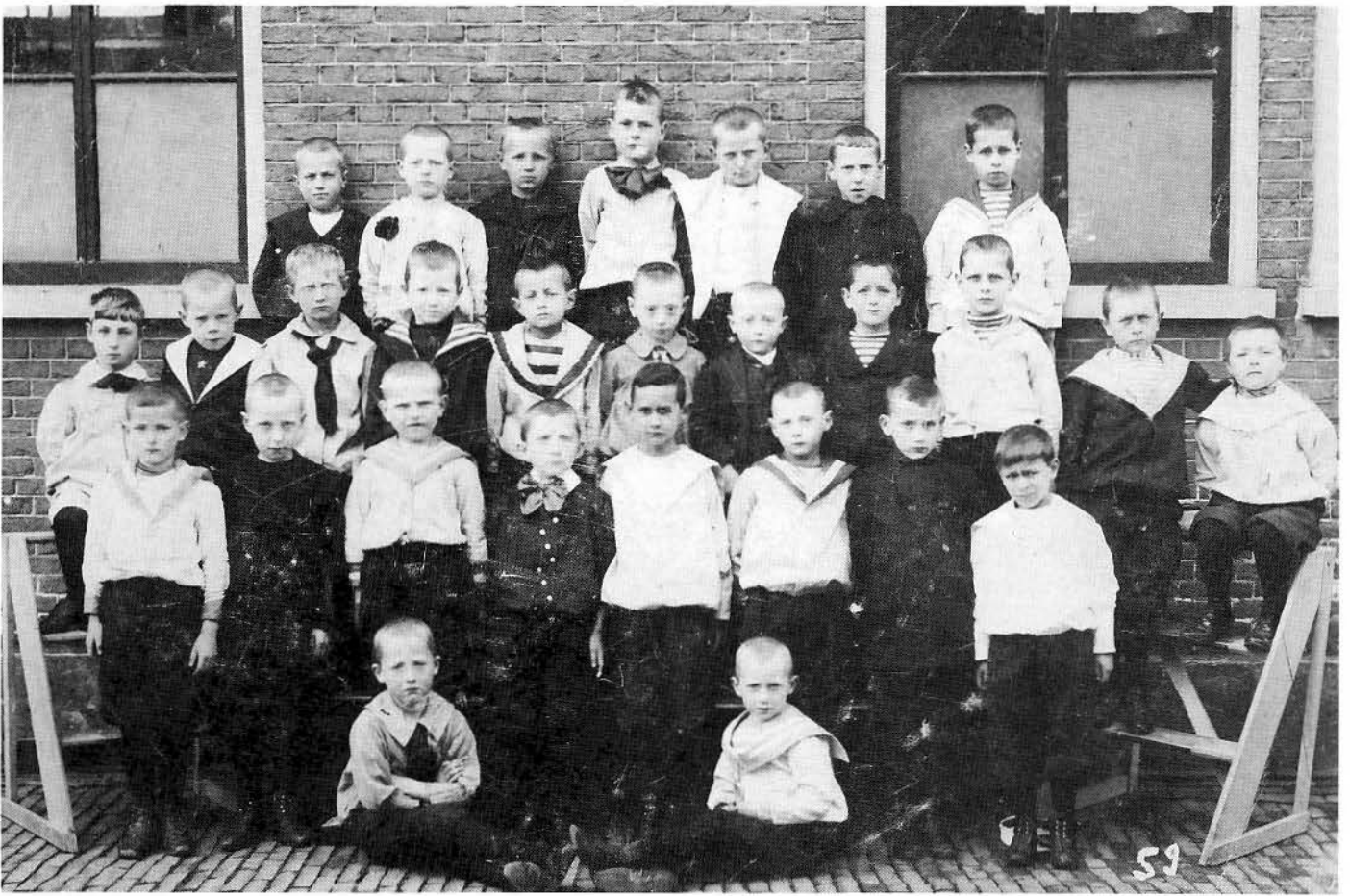
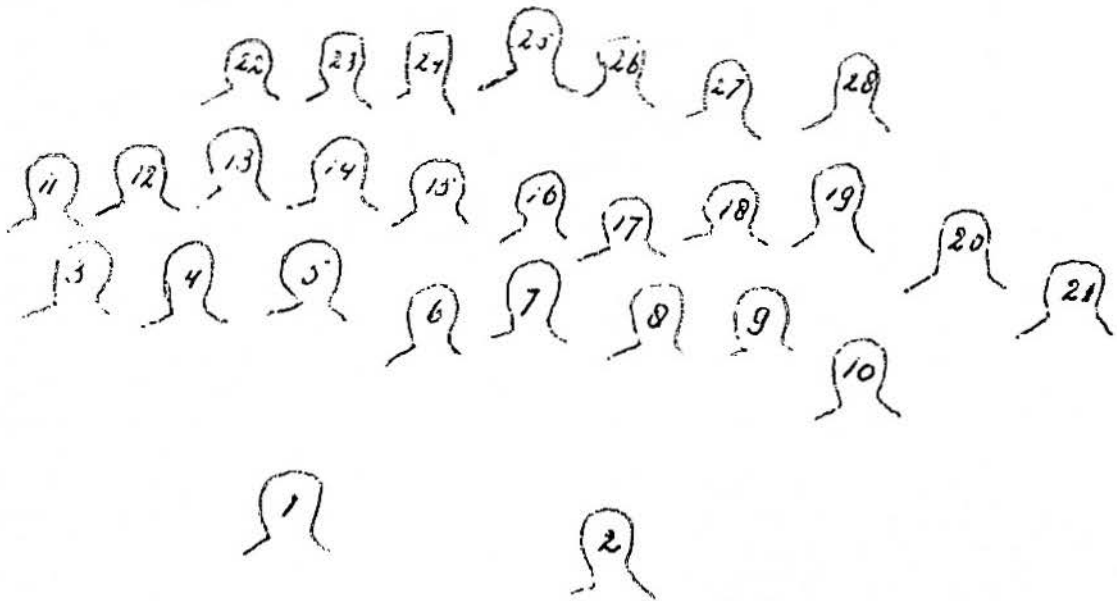

Foto 2.

Visserseiland-terrein fa. Zijp, ca. 1920. V.l.n.r.: Akkerman, R. van Nus, T. van Skellen, M. v. d. Zel, mevr. v. Nus-Skellen, mej. G. Zwaan, mevr. v. d. Zel-Moeyes en een onbekende.

Klas van de jongensschool aan het Nieuwe Noord, ca. 1902

opname gemaakt. Het was een klas van de „le Burgerschool voor jongens” aan de Nieuwe Noord, waarschijnlijk ter hoogte van wat nu Nieuwe Noord 36 is. In 1904 werd de school verbouwd en kwam de ingang aan de Ramen, nu Ramen 11. De school lag naast een gelijksoortige inrichting van katholieke signatuur en zo'n nabuurschap leverde in een tijd waarin het begrip oecumene nog moest worden uitgevonden, hevige gevechten op. Volgens de heer Perwitz waren de katholieken altijd in het voordeel, want die droegen klompen en die kon je gemakkelijk uittrekken om er de tegenstanders mee op de kop te slaan.

Een schetsje gaat hierbij: 1 en 2. Een van de twee is Bossert, de ander is onbekend. 3. Ton Oortman-Gerlings. 4. De heer Perwitz zelf. 5. Arie Zantinge. 6. Frans Haalebos. 7. Bob Kü-

neman. 8. Theo van Tongeren (?). 9. Louis Noorda. 10. Cor Veen. 11. Onbekend. 12. De Wilde. 13. Herman Uiterdijk. 14. Belgrave. 15. Jan Wilson. 16. Mozes Reens. 17. Onbekende. 18. Jo Kraneveld Wiese. 19. Alex Zimmerman. 20. Frans Plui-laart. 21. Uko Polman. 23. Arie Veltman. 24. Jan Nieuwpoort. 25. Piet Roosendaal. 26. Ab Follinga. 27. Toon Volkers. 28. Zimmerman.

De heer Perwitz zou graag, en ikzelf sluit me bij hem aan, de namen weten van de onbekenden. Maar nog dringender was zijn vraag, of er wellicht nog een van de hier afgebeelde klasgenoten in leven is. Een vraag die ik graag aan onze lezers doorgeef.

Hierbij wil ik het laten. Een reactie van u zie ik met belangstelling tegemoet.

Een bakkerij aan de Kuil Inleiding en bewerking H. W. Saaltink, Tjitte de Vries

Wanneer de eerste bakker zich aan de Kuil vestigde, weten we niet. Maar dat er meer dan anderhalve eeuw brood gebakken is in het huis dat nu het adres Kuil 32 heeft is zeker. Omstreeks 1785 woonde er een Johannes Verfaillie afkomstig uit Alkmaar, waarvan we weten, dat hij wittebroodbakker was. De laatste bakker verdween na de Tweede Wereldoorlog uit het pand. In het begin van dit jaar ontving ik via een omweg een brief van de heer De Vries uit Rotterdam met een schat aan informatie over dit gebouw, het bedrijf dat er werd uitgeoefend en de familie die er leefde en werkte. Hij gaf me toestemming de brief om te werken voor een artikel in het kwartaalblad. Ik laat zoveel mogelijk het woord aan de heer De Vries.

Het huis

Als ik het goed heb, werd Kuil 32 gebouwd in 1582. Ik vermoed, dat er in loop van de 18e eeuw een bakkerij in werd gevestigd, gezien de bouwstijl van het dwars achter het pand gebouwde stenen werkplaatsje, dat even lang was als de achtergevel van het hoofdpand breed, en dat een uitgang met venster had op de tuin. In de tuin stond tot 1942 een grote houten schuur.

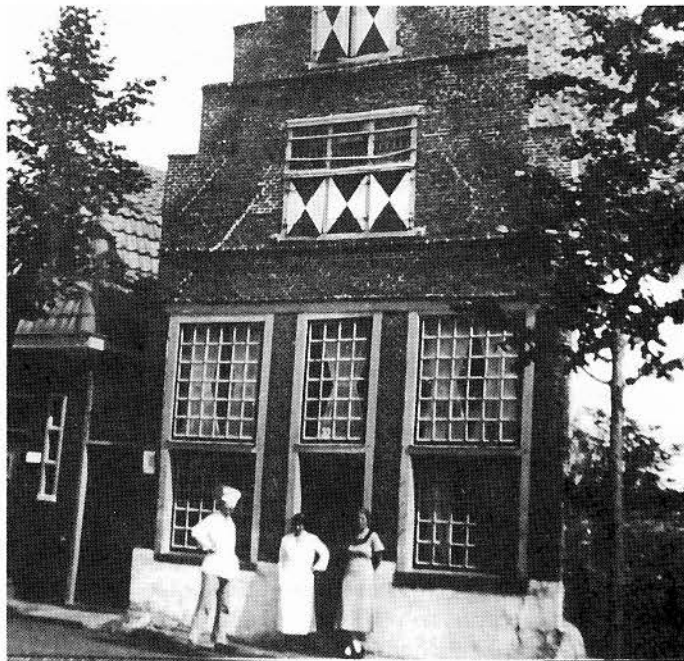
In het hoofdpand werd een grote stenen oven gebouwd in het hartje van het huis, zodanig dat er links een gang naar achteren bleef, de binnentoegang tot de aangebouwde werkplaats. Hierin was het bakkerijbedrijf gevestigd. Aan de rechterkant in het pand was nog juist ruimte voor een kleine keuken. De bovenkant van de oven was bedekt met een houten vloer, waarop zich de ouderlijke slaapkamer bevond. Daar ben ik in een bedstee geboren. Ik herinner mij, dat het 's morgens altijd heerlijk warm was in huis. 's Morgens werden wij al vroeg wakker (omstreeks 6 uur) van de geur van verse broden, waarvan de eerste op dat moment uit de oven werden geschoten.

De zaak van Zwaan

Mijn vader volgde de opleiding voor Bakkerij en Maalderij in Wageningen. In 1931 ontving hij daar het eindexamen. Hij was een van de eerste erkende broodbakkerijleraren in ons land. Opleidingen op ambachtsscholen waren er echter nog nauwelijks. Hij was tijdelijk vertegenwoordiger bij Meneba in Rotterdam, bakkersknecht in de oude Jodenbuurt in Amsterdam en in 1936 bakkersknecht op het Kleine Noord in Hoorn. In november van dat jaar werkte hij bij Jan Visser, een jonge Friese bakker, die kort daarvoor de zaak aan de Kuil van Zwaan had overgenomen. De oude Zwaan had de zaak in verband met zijn leeftijd verkocht. Maar Jan Visser kon het niet bolwerken en wilde het bedrijf al snel weer kwijt. De buurt liep, denk ik, toen al achteruit. Bovendien was het crisistijd. toen mijn vader hoorde dat Visser een koper zocht, wilde hij het bedrijf met geleend familiekapitaal graag overnemen, omdat hij erg gesteld was op dit historisch pand en omdat hij in Hoorn vrienden en kennissen had opgedaan. Daaronder was Jan Pitstra, zoon van timmerman Pitstra van de Drieboomlaan, die hem later hielp met verbouwing en inrichting van Kuil 32. Er werd onder meer een venster gebouwd in de woonkamer in de muur die uitzicht gaf op de tuin.

Koop

Het pand werd volgens mijn moeders herinnering gekocht in november 1936, waarna mijn ouders, na tien jaar verkering, plannen maakten om te gaan trouwen. De koopsom bedroeg f 6.700,—, voorzover ik kan nagaan voor het pand en het be-

Kuil 32, opname 1937, waarschijnlijk juli, door W. Nijdam. V.l.n.r. Klaas de Vries (1909-1966), Jeltje de Vries-Nijdam (1906-), Trijntje Nijdam-Wynia, echtgenote van de fotograaf

drijf inclusief goodwill. Ik weet niet, of er voor de inventaris een apart bedrag is betaald.

Op het moment dat mijn vader de zaak kocht van Visser, was de bakkerij feitelijk failliet. Bij het overhandigen van de koopsom stond een schuldeiser van Visser op de stoep om meteen contant zijn deel op te eisen. De prijs was in elk geval veel te hoog voor een failliet bedrijf. Visser had in de weken voorafgaande aan het voorlopig koopcontract zijn omzet kunstmatig verhoogd door brood tegen halve prijs te verkopen en zelfs weg te geven. Het bedrijf werd verkocht op garantie van een bepaald aantal balen per week, de balen meel dus waaruit brood werd gebakken. Toen mijn vader in januari 1937 met bakken begon, bleek dat meer dan de helft te veel te zijn. Hij merkte het bedrog, toen hij de lijst met klanten afging om brood uit te venten. Een aantal klanten zei: „Ja, maar van Jan Visser kregen we het voor (bijna) niets.” En een brood was maar enkele dubbeltjes.

Hij was trots op het pand, mijn vader. Hij moest zich er diep voor in de schulden steken. Pas enkele maanden voor zijn dodelijk hartinfarct in 1966 liet hij me trots het giro-afschrift zien van de laatste aflossing aan de familie in Friesland, die in de loop van de tijd de schulden had overgenomen.

Goodwill

De goodwill waarover ik hier sprak, bestond, want Zwaan was een begrip in Hoorn. De bakkerij heette in de volksmond nog jarenlang 'Bakkerij Zwaan'. Dat kwam door de pinken. Daarvan heb ik nog een, zij het gebroken,

pinkstokje. Het waren harde groenbruine stukjes taai, die vaak aan baby's en peuters werden gegeven om er op te sabelen, vooral bij het doorkomen van de tanden. De pinken van Zwaan waren beroemd in Hoorn. Mijn vader ging door met pinken bakken en wist na aanschaf van een deegmachine de produktie zo op te voeren, dat hij er ook in kon grosieren. Mede hierdoor werkte hij het verlopen bedrijf weer op.

De oude Zwaan had een grote verzameling taaiplanken, waarvan hij een deel aan het Westfries Museum heeft geschonken. Deze planken van de bekende Hoornse pinkenbakker waren historisch belangrijk materiaal. Een ander deel is met de inventaris door Visser aan mijn vader overgedragen, en later toch ook in het museum terecht gekomen. Hij noemde zijn bakkerij 'Bakkerij Oudt Hoorn'. Ik bezit nog een gevelnaambord met die naam. Met een andere vriend, een drukker bij of aan het Grote Oost, bedacht hij strooireclame en adverteerde met 'Overheerlijke koekjes'. Dat soort dingen bracht de loop erin. In 1942 was zijn omzet vervijfvoudigd. Er werkten twee tot drie knechts bij ons. Een van hen, die in Berkhout woonde, kocht een bakfiets en liet deze in precies dezelfde kleur wit met de naam 'Bakkerij Oudt Hoorn' in fantasie Gotisch schrift beschilderen. Op een goede dag kocht hij een voorraad brood bij de Hoornse Broodfabriek en ging er de vaste klanten van mijn vader mee af. Zo was de ethische code in die crisisjaren, die geen enkele verheerlijking verdienen.

Verbouwing en Kerkmeijer

Met een lening van een Friese bank financierde mijn vader bedrijfsvernieuwing en verbouwing. De woonkamer was donker en had slechts een raam naar de winkel. De eikenhouten balken waren door regeninslag op de hoeken verrot, waardoor de buitenmuur naar de tuin bulten en verzakkingen vertoonde. Firma Dekker van de Nieuwendam heeft van 1937 tot 1938 de verbouwing uitgevoerd. Daarbij werd de oven weggewerkt achter een wand, zodat boven de oven een ouderlijke slaapkamer ontstond en ernaast een keuken. Dat gebeurde tot grote teleurstelling van Kerkmeijer, met wie mijn vader wegens zijn belangstelling voor Hoorn en interesse in historie toen al enig contact had.

In de muur kwam een keukendeur en tevens een venster voor de woonkamer naar de tuin. De bovenrand van de oven bevatte Oudhollandse tegels. Dekker heeft die er zo goed mogelijk afgehaald om de scheidingswand te kunnen aanbrengen. De tegels zijn deels door mijn vader verkocht, enkele aan het museum geschonken en twee ervan hebben nog jarenlang bij ons thuis rondgezworven. Verkoop van deze, toen al erg gewilde, tegeltjes was nodig, omdat mijn ouders het in het begin heel erg krap hadden. De bakkerij was erg achteruit gegaan. Voor het restant van de verbouwingsrekening van Dekker met een groot rooms-katholiek gezin was mijn vader gedwongen een regeling te treffen. Gratis broodbezorging enkele jaren lang!

Kerkmeijer heeft de verbouwing bekeken en gezegd: „Nu vind ik er niets meer aan. Ik zal hier nooit meer binnenkomen. „Desondanks — hij heeft inderdaad geen voet meer binnengezet — zijn hij en mijn vader steeds op vriendschappelijke voet met elkaar blijven omgaan, beiden vol enthousiasme over de rijke geschiedenis van Hoorn. Toen mijn vader eindelijk leraar werd en er door zijn werk voor Haagse onderwijscommissies en in de A.R.P. vaak gasten over de vloer kwamen, mocht hij dezen graag een Hoornse rondleiding geven. Wat hij van Hoorn wist: het meeste had Kerkmeijer hem verteld.

Leraar

In 1937 besloot de Ambachtschool aan het Keern een brood- en banketopleiding te beginnen. Op voorspraak van de toenmalige directeur Nootenboom kreeg mijn vader de aanstelling als bakkerijleraar. Mijn moeder heeft nog de sollicitatiebrief. De Hoornse bakkers waren bij de opleiding betrokken en stemden tegen mijn vaders aanstelling vanwege de geringe naam die de bakkerij aan de Kuil toen had. Om die reden kon mijn vader het ook niet tot ouderling in de Gereformeerde Kerk aan de Achterstraat brengen, wat hem verdriet heeft gedaan. Hij was erg betrokken bij het kerkelijk leven, ook bij gemeentelijke Hoornse aangelegenheden. Zo was hij medeoprichter van de Hoornse Jeugdtraad.

Verzet

In 1942 weigerde hij principieel de Ariër-verklaring te ondertekenen. Dat kan ook eerder geweest zijn. In elk geval werd voor de bakkerij die hij er bij bleef doen met behulp van knechts, de meeltoewijzingsvergunning in dat jaar ingetrokken¹⁾. Mijn vader was nog maar 33 en kon toen een oproep voor de Arbeitseinsatz²⁾ verwachten. Hij dook onder en werkte voor de LO³⁾. Ons huis was een distributiepunt voor Trouw en voor levensmiddelen voor gezinnen met onderduikers. De grote zolder lag soms letterlijk te kraken onder het gewicht van balen tarwe, aardappels, rogge, kriel etc. Na de afbraak van de grote schuur in de tuin, gebruikt voor o.a. opslag van takkenbossen waarmee om vijf uur 's morgens de oven werd aangemaakt, volgde de verkoop van de bakkerij-inventaris. Ik zie nog, hoe de zware roggedeegkneedmachine met veel gezwoeg door vier man de bakkerij werkplaats werd uitgereden. Een machine waarop mijn vader erg trots was, omdat roggedeegkneeden met de hand of met de voet erg zwaar werk was.

Ik denk, dat in dat jaar het pand werd verkocht aan iemand uit Hoorn, een NSB-er die het graag wilde hebben. Ik vermoed ook, dat daarom bij verschillende razzia's in de buurt ons huis nimmer doorzocht is geweest, ook al waren er regelmatig joodse onderduikers. Op het aparte zoldervlierinkje van het werkplaatspandje achter het huis was een schuilplaats getimmerd door Jan Pitstra.

In 1946 verhuisden wij naar den Nieuwendam 31. Mijn broer Johan de Vries, die binnenkort een cursus geeft in het zelf bouwen van kleine kermis- en buikorgeltjes, is nog in Kuil 32 geboren.

Mijn jeugdherinneringen aan Hoorn en de Kuil en omgeving zijn niet onverdeeld zonnig. Als Fries jongetje heb ik ervaren, wat het is om tegenwoordig als kleine Turk of Marokkaan in een crisissituatie te moeten opgroeien. Ik heb nogal wat vechtpartijen moeten leveren om mijn Friese taal en afkomst.

Noten

¹⁾ De Ariër-verklaring, een verklaring waarbij men verklaarde Ariër, dus niet-Jood, te zijn, werd in de herfst van 1940 van ambtenaren geëist. Bakker de Vries behoefde deze alleen als leraar aan de ambachtsschool af te leggen. Toen hij weigerde werd hij als zodanig ontslagen. Een direct verband met het intrekken van de meeltoewijzing twee jaar later hoeft niet te hebben bestaan. Mogelijk heeft men hem ook nog op een andere manier willen treffen of had men toen, in 1942, al een vermoeden van zijn contacten met het verzet (Saaltink).

²⁾ Tewelkstelling in Duitsland. (Sa).

³⁾ Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers (Sa).

Handel en wandel op en om de Italiaanse Zeedijk

Giel van der Zel

Daar zijn we dan met de Hoornse vissersvloot en hun nummers. We waren nog niet bij Klaas Blokker vandaan en we laten hem dus meteen aan het woord.

Ik weet ze niet allemaal meer, maar ik zal ze zoveel mogelijk opnoemen. Maar bijv. Roel Raijer (de Splinter) weet ik niet, ook Kippie Visser is me ontschoten. Nu eens even kijken...

- HN- 1 eerst Ab Rinses, Hoofd-Blokker sr. (Pompsteeg) en later mijn vader
- HN- 2 Bart Last (Slapershaven-Groote Oost), later Hannes (Veermanskade), dan zoon Jan en nu weer diens zoon Hans (Appelhaven)
- HN- 3 Roel Wormsbecher (Hoofd) later zijn zoons Jan (Vijzelstraat) en Freek (Ged. Appelhaven)
- HN- 4 Willem Sant (Melknapsteeg) bijgenaamd De Blauwe Reiger
- HN- 5 Jan Verbeek (It. Zeedijk)
- HN- 6 Dirk Eijlander (It. Zeedijk)
- HN- 7 Kees Koster (It. Zeedijk)
- HN- 8 Jan Wormsbecher (Ged. Appelhaven)
- HN- 9 Roel Wormsbecher (Achter op 't Zand)

Een beeld van de Hoofdtoren omstreeks 1900, op de muur een Marker visser, even een overstapje, achter hem het houten gebouwtje van de havenmeester staande op het Houten Hoofd

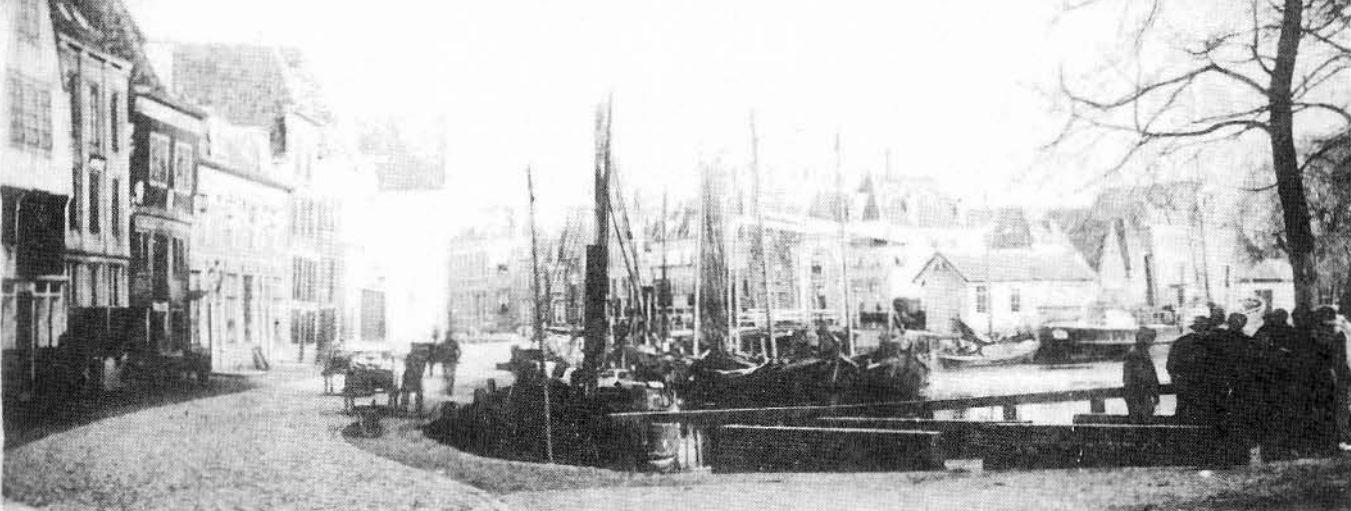

Onze verteller in beeld op nog jeugdige leeftijd, het is april 1932 een schuit met haring, een goede vangst voor Klaas...

- HN-10 Roel Wormsbecher (Ged. Appelhaven) bijgenaamd De Glazenkast
- HN-11 Gebr. Homan (It. Zeedijk)
- HN-12 Willem de Beer (visser aan boord!!! Zie adresboek 1928))
- HN-13 Cees Machielse (Westerdijk)
- HN-14 Arend de Beer (Ged. Appelhaven)
- HN-15 Jaap en Frans de Groot (It. Zeedijk)
- HN-17 Hein de Best (Westerdijk)
- HN-19 Dirk Naber (Pompsteeg)
- HN-20 Jan de Beer (Achter op 't Zand)
- HN-21 Herke Schuffel (It. Zeedijk)
- HN-22 Jan Veth (It. Zeedijk v.h. Jan Haringsteeg)
- HN-24 Gerrit Sant (It. Zeedijk)
- HN-25 Toon Selie (Gerritsland)
- HN-26 Albert Rinses (Achter op 't Zand)
- HN-29 Jan Blokker (It. Zeedijk)
- HN-30 Niek Verbeek (It. Zeedijk)
- HN-31 Jan Last (Hoofd)
- HN-32 Toon Verbeek (Grote Oost) bijgenaamd Toon Wind
- HN-35 Evert de Best en Jan van der Zel (beide It. Zeedijk)
- HN-38 Piet Oensen (Ged. Appelhaven)
- HN-45 Klaas Sant (Peperstraat)
- HN-48 Cees de Reus (Hoofd)
- HN-49 Toon Veldhuis (It. Zeedijk)
- HN-52 Jan Wormsbecher (Achter op 't Zand)
- HN-53 Jan de Best (Visserseiland??)
- HN-54 Jan Sant (West)
- HN-56 Klaas Blokker sr. (Pompsteeg-later dus de HN-1)
- HN-65 Ieme Drost (???)

Tot zover het verhaal van Klaas Blokker. Een onuitputtelijke bron wat betreft het leven rond de haven. Later komen we hem nog eens tegen met de bijnamen van de vissers en/of visventers. Nu maar weer een stukje geschiedenis en dan komen we natuurlijk bij de Hoofdtoren.

Ik put hier uit een paar deskundige bronnen. De heer Rencens schrijft dat er in 1532 een machtige verdedigingstoren werd gebouwd, zijnde „een machtige en streng gevaarte”. Een bijzonder gebouw; de stadszijde staat op straat en de ronde achterkant verdwijnt in het water. Velius zegt er nog

Hoofd

1 leeuw Hoorn.

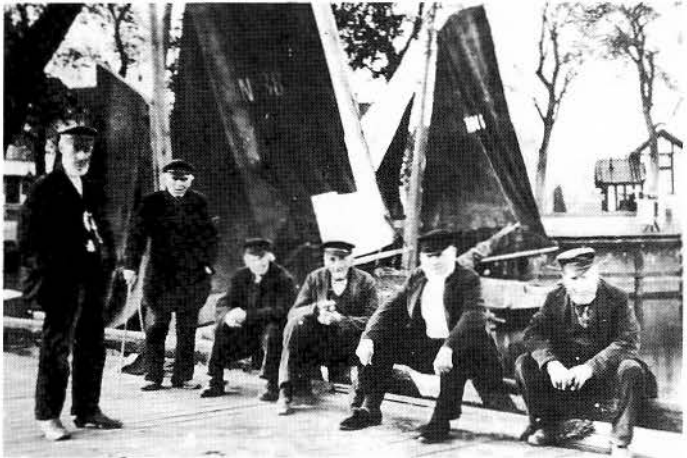
Ontoan Rindeboom

Op deze kaart staat Hoofd, maar dat is wat misleidend we hebben het gezicht op de Veermanskade, met midden de muurtjes voor de visafslag ca. 1900

over: „een fray werk, dat de Haven in 't innekomen niet weynig verciert”. De klokketoren dateert van 1750. In het boek Hoornse Herinneringen kunt u zien dat er omstreeks 1890 een brandspuithuisje tegen de toren aangebouwd stond. Nu is dit leuke huisje verdwenen. Wanneer? Uitsluitel heb ik niet. Misschien ten offer gevallen tijdens de restauratie van 1907. De heer Room schrijft over deze restauratie in bloemrijke trant: „er kwam een eind aan een jarenlange restauratie van den Hoofdtoren, die vernieuwd, maar in zijn oude glorie oprijst, wanneer men vanuit zee de stad binnenkomt”. Ik laat hierbij een foto, genomen vanuit de haven, zien. De foto is van omstreeks de eeuwwisseling. Er is nog geen sprake van de visafslag. Links een kale vlakte. Er moeten in die tijd stenen muurtjes hebben gestaan, maar die zijn op deze foto slecht te onderscheiden. Tot zover in een notedop iets over onze oude trouwe Hoofdtoren. Nu kunnen we het Houten Hoofd natuurlijk niet zo maar voorbij gaan. Dus daarom ook hier nog iets over. Nu gaan we ook verder in de tijd terug. In 1464 was er al sprake van een houten Hoofd, dat de gele-

genheid bood buitengaats te meren. Er is in al die eeuwen heel wat aan getimmerd. In 1901 had men er blijkbaar genoeg van en ontstond het plan om er een betonnen „Hoofd” van te maken. Er kwam verzet van verschillende kanten. Ik hoorde zelfs dat er sprake is geweest van een handtekeningenactie (ook toen al) maar ik kon dit niet bevestigd krijgen. Het plan ging dan ook gelukkig niet door en het Houten Hoofd werd weer als vanouds gerestaureerd. Maar toch niet zo best, want in 1913 kwam het oude plan van de betonconstructie weer op de proppen. Zelfs de gemeenteraad verleende zijn medewerking. Maar, zo lees ik in het boekje van Room, toen er weer van alle kanten verzet tegen dit raadsbesluit kwam ging het ook deze keer niet door. Wel verdween het houten Hoofd bijna in de oorlogsjaren. De noodkacheltsjes waren daar debet aan. Na de oorlog dus een troosteloos uitzien Houten Hoofd. De Firma Kaat heeft het omstreeks 1948 weer hersteld. Hierbij een foto van dit karwei. De fotograaf stond bij de visafslag. Verleden jaar, in 1988, heeft ook weer een restauratie plaatsgevonden van het Houten Hoofd. Nu kunnen we er weer op flaneren en de Horinezen kunnen er weer hun sterke verhalen ophangen. En ik kan er niet onder uit hier ook zo'n sterk verhaal van Klaas Blokker te vertellen. Ik wil u het niet onthouden. Hij zat nu eenmaal op zijn praatstoel:

Het Houten Hoofd is altijd een punt geweest waar al te oude Horinezen een praatje kwamen (en komen) maken. Hier in 1916 v.l.n.r. N.N. (misschien herkent iemand hem!!!) dan W. Groentjes - H. Houter - A. Baart - Piet Spel en Teun Wijs

„Als jongen zwierf ik altijd langs de haven met mijn kornuiten. Meestal waren we bij het Houten Hoofd te vinden. We kenden er elk plekje; kropen er vaak onder, vooral 's zomers. Dan was het zwemmen geblazen, maar dat was verboden, dus gingen we onder het Hoofd zitten. Op een dag echter was de sluis dicht vanwege het hoge water; er was toen nog eb en vloed. Alle schuiten moesten aan het Houten Hoofd meren. Normaal lagen ze aan de Doelenkade of aan de Veermanskade. Er waren altijd boten bij, geladen met fruit, zoals appels en peren. Dat fruit was verpakt in zgn. bussels. Dan kwamen er van die kleine wagentjes met hitjes ervoor om het fruit op te halen. Op de kaden ging dat gemakkelijk, maar op het Houten Hoofd gaf het moeilijkheden. Aan het begin van het Houten Hoofd bij het gele hek stond een bord. Ik dacht dat er verboden toegang op stond of het een of ander. Daar raakte net het eind van een wagen tegenaan. De

Aan de voet van de Hoofdtoren treffen we begin vijftiger jaren dit gezelschap aan: v.l.n.r. Nico Verbeek-Klaas Blokker (uiteraard) - Jan Delcour - Toon Verbeek - havenmeester T. Meyer - Dirk IJzer - mevr. Meyer en mevr. Esther Last (Hoofd)

hit had zeker een verkeerde beweging gemaakt en het was nogal krappe kousen en het ging mooi mis. De bovenste bussels vielen van de wagen op het Houten Hoofd en er viel ook een hoop fruit te water. Wij, als de duvel onder het Hoofd. Nou, dat werd peren en appels eten, hoewel met een zout bijmaakje. Maar daar gaf je niet om en die voerman kwaad. Hij kon niet bij ons komen. Wij zaten veilig. 's Avonds wel wat last met de buik, maar wat gaf je daar om...

(Bussel is afgeleid van het Engelse woord „Bushel“: halfhoge ooftmand.)

In het vorige nummer zijn in het artikel een paar drukfouten gesloten o.a.:

in de 17e regel staat: Bakker vertelde eens het volgende verhaal... Dit moet natuurlijk zijn Groenwoudt enz. enz.

En onder het stukje rectificaties enz. staat over Van Kalcken „hij had zijn domicilie op de Ged. Turfhaven, niet goed overgenomen dit is Ged. Appelhaven 43

Excuses ditmaal van onze drukker...

Een zeemansgraf

R. de Knegt

De werk- en leefomstandigheden van schepelingen van de Verenigde Oostindische Compagnie waren niet bepaald gunstig. Slechte betaling, strenge tucht, grote risico's en bedorven voedsel speelden ongetwijfeld een rol bij de afwijkende zeden en normen van de zeelieden.

Gedurende de lange zeereis naar en van Indië bestond nauwelijks gelegenheid om verse levensmiddelen en water in te slaan hetgeen vooral bij tropische temperaturen leidde tot onhygiënische en gevaarlijke situaties in de bedompte onderkomens van de manschappen.

In de achttiende eeuw, toen de grote bloei van handel en scheepvaart reeds duidelijk op haar retour was, bleef het ondanks werkloosheid moeite kosten om voldoende zeelieden te doen aanmonsteren voor de schepen. De kans om door een scheepsramp of ziekte het leven te laten was reëel aanwezig en weinig aantrekkelijk.

Voortdurend kwam men mensen tekort en er werd niet al te nauw gelet op de gezondheid van de lieden die door ronselvaarders, de zogenaamde zielverkoopers, voor de dienst werden aangebracht. Zeelieden die tijdens een zeereis bezweken, werden gewikkeld in een met stenen of kanonskogels verzwaard zeildoek, zonder uitgebreid ceremonieel aan de golven toevertrouwd.

Met de bemanning van de retourvloten stond het er al niet beter voor. In Azië leidde het tekort aan mensen ertoe dat soms de nog niet geheel herstelde zeelieden vanuit het hospitaal op de retourschepen werden geplaatst.

Drankgebruik was sterk ingeburgerd op de schepen. Wijn en brandewijn werden regelmatig verstrekt aan de bemanningen omdat er een zuiverende werking aan werd toegeschreven. Daarnaast deden de verveling en de barre omstandigheden de zeelieden ongetwijfeld eveneens naar de fles grijpen.

De bovengenoemde factoren vormen samen de achtergrond van het hieronder aangehaalde curieuze tafereel dat in 1723 door een tijdgenoot in detail werd beschreven.¹⁾ Het betreft een pechvogel die wel Holland maar niet de thuishaven levend bereikt.

1723:

Op den 27 augustus zag men hier een zeer seldsame begrafenis. Een matroos uit Nederlands Indiën gekomen en voor deese kamer Hoorn t'huijs varende, en dezelve in Texel afge-

dankt zijnde, zoo overleedt een der matroosen tussen de Vlieter en deese stad. Zoodra was het vaartuijg niet aan de wal gekomen, waarin het doode lijk was, of werd aanstonds een kist voor de overledene besorgt. Vervolgens werd nog dien selve voor de middag deses stads omroeper op alle hoeken der straten gesonden, om na het klinken der schel bekend te maaken het overlijden en een yder ter begravinge te versoeken. Tegens dien selve namiddag ten twee uren met het lijk van ... bij het Hooft zullen uijtgedragen worden ten hujsen van ... en van daar gebragt worden na het Noorderkerkhof.

Op het bepaalde klokkengeslag werd het lijk op de doodbaar geset en door 12 sloopmaats op de schouder genomen. Vooraan ging des overledene cameraad met een ontrolde prince-vlag, swaijende over de kist en doodbaar, de dop van de stok rustende op sijn regterheup. In de linkerarm had deselve een fles met sterke drank van 10 à 12 pinten.

Agter deese volgde de Ed. Cornelis Salm, een der ordinaire aansprekers of nooders ter begraevingen, in het swart gekleed, zoals in begravinge gebruikelijk is.

Hierop volgde het lijk, gedragen als boven. Agter hetzelfde volgde al het gemene sloopvolk, die met de overlede waaren t'huijs gevaren. Alle, gelijk ook de dragers, in hun sloopsgewaad, ider met een rokend tabakspijp in de mond. Verders hing van hun rechterschouder een touwetie hetwelk aan hun hoed of muts vast sijnde waaraan onder hing een vlessie dienende voor een rouwband.

Op alle hoeken der straten hielden zij rustpoosen en dronken malkander eens toe. Eijndelijk op het voornoemde kerkhof gekoomen, en de kist met eenige aarde bedekt sijnde, werd door hunlieden gesamentlijk voor haar aftrek alle drank die zij nog overig hadden geconsumeerd, marcheerden vervolgens in ordre als vooren wederom na hunne logementen.

Noot:

1) Vervolg op de Chronyk der stad Hoorn van Dr. T. Velius, 1630-1780. Archiefdienst Westfriese Gemeenten (bergnr. 14).

Met het onvolprezen standaardwerk *Hoorn - huizen, straten, mensen* op je schoot zittend in je lekkere luie leunstoel, daarmee kom je een heel eind als je probeert de geheime plekken van deze rubriek op te sporen. Maar wat de vorige prijsvraag betrof: zelfs onze trouwe Hoogkarspelse inzender Ben van Tartwijk moest eerlijk bekennen dat het ook voor hem nu niet makkelijk was, met name foto 2 en 6 noodzaakten hem zijn geboortestad af te snuffelen.

Een moeilijke prijsvraag? Het lijkt wel zo, want er kwamen slechts tien goede oplossingen binnen...

De oplossingen:

Foto 1: Een zijraam van pakhuis *De Zon*, Bierkade 1, waar nog steeds de kazen opgeslagen worden. De heer R. Boot wist de plek te herkennen maar meer oplossingen zond hij niet in. Wel wil hij graag de namen van de andere pakhuizen aan deze kade doorgeven: nr. 1: *De Zon*, nr. 2: *Londen*, nr. 3: *Tonneman* (naar een vroegere bewoner, nr. 4: *Alkmaar*, nr. 4A: *Gouda*, nr. 5: *Hollandia*, nr. 6: *Noord-Holland*, nr. 7: *Zeehond* en nr. 8: *Dantzig*.

Foto 2: Noorderstraat, achtergevel Claes Stapelshofje tegenover het PTT-gebouw.

Foto 3: Nisje boven ingang van Oosterkerk in de Oosterkerksteeg. Inzender de heer Lampe zag dit direct omdat hij wel 25 jaar vanuit de huiskamer van zijn ouders in de Oosterkerksteeg 9 op deze toegangspoort met nisje heeft uitgekeken!

Foto 4: Turfsteeg, deze muur is een restant van het voormalige Sint-Claraklooster naast de Noorderkerk. Het is de zijmuur van Veemarkt 19, makelaardij Van Brenk.

Foto 5: Deze leverde veel spuurwerk op. Het is Achterstraat 14. Zelf dacht ik dat dit afwateringspijpe een unicum in Hoorn is. Maar Ben van Tartwijk wees mij op Kerkplein 40 (fa. Lenting) met een fraai exemplaar; de fam. Lampe noemde ook Achterom 43 en Gedempte Turfhaven 62 (Maison Willy). Er moeten er nog wel meer zijn. Mevrouw Lampe heeft lang naar dit pijpje moeten zoeken, schrijft ze. En toen ze het eindelijk gevonden had, dacht ze: „Hoe kon ik dit nu eerst niet vinden, want hoevel paren schoenen zou ik hier niet gebracht hebben voor reparatie!“. Schoenmaker Bakker woonde in dit pand en omdat we zelf op het Watertje woonde, was Bakker haar schoenmaker. Merkwaardig is de geheel houten onderpui van dit pand.

Foto 6: Ben van Tartwijk schrijft: „Een echt zoekplaatje, althans voor mij. Mijn eerste gedachte was: vroeg-industriële bouw (Gaskoepel). Bij controle bleek die het niet te zijn. In gedachten liet ik alle kaaspakhuizen de revue passeren. Nog wezen kijken naar de voormalige Kazerne aan de Veemarkt“. Uiteindelijk bood *Hoorn - huizen*, enz. uitkomst: Achterstraat 2, het voormalig Doelengebouw.

Goede inzendingen kwamen binnen van mevr. J. C. Waard-

Opmeer (vorige keer per abuis niet vermeld bij de goede inzenders), fam. Lampe, fam. Hellingman, Harm Stumpel, Ben van Tartwijk, K. Semeyn, M. C. Mes, J. Wester, mevr. R. Peeman-Boersma en G. Jol.

De boekenbon werd gewonnen door de heer M. C. Mes, Koeportsweg 11.

De nieuwe prijsvraag

Dit keer weer eens een extra prijs. De eerste vijf foto's tellen mee voor de gebruikelijke boekenbon. Wie foto 6 weet te plaatsen, dingt bovendien ook mee in de verloting van 1 exemplaar van het onlangs verschenen waardevolle boek: „*Wij moeten versoberen, sprak de minister...*“ over Hoorn en de regio in de dertiger jaren.

Daar komen ze:

Foto 1. Vroeg negentiende-eeuwse arbeiderswoningen (gemeentelijk monument); waar staan deze nogal vervallen panden met hun merkwaardige kleur?

Foto 1

Foto 2. Een rebus-gevelsteen uit 1901. Kent u de rebus hierop „vertalen“? Pas op: dit is niet die andere rebussteen van Gerritsland 15.

Foto 2

Foto 3

Foto 3. Nog een eerste steen; een zeer fraai exemplaar uit 1886 met sierletters; in dezelfde straat is iets verderop nog zo'n soort steen. Waar?

Foto 4

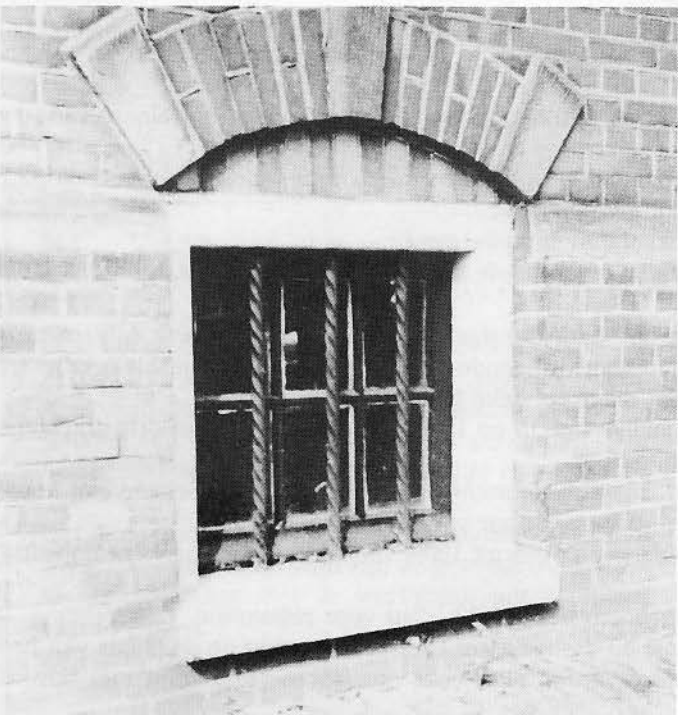

Foto 4. Nog maar eens een kerkerraampje. Om te helpen: niet op het Oostereiland! Maar waar dan wel?

Foto 5. Ik ken in Hoorn zo'n vier verschillende gebeeldhouwde zandlopers (dus zullen er wel meer zijn, fluistert u natuurlijk, denkend aan foto 5 van de vorige keer). Waar vindt u deze in zijn landelijke entourage?

Foto 5

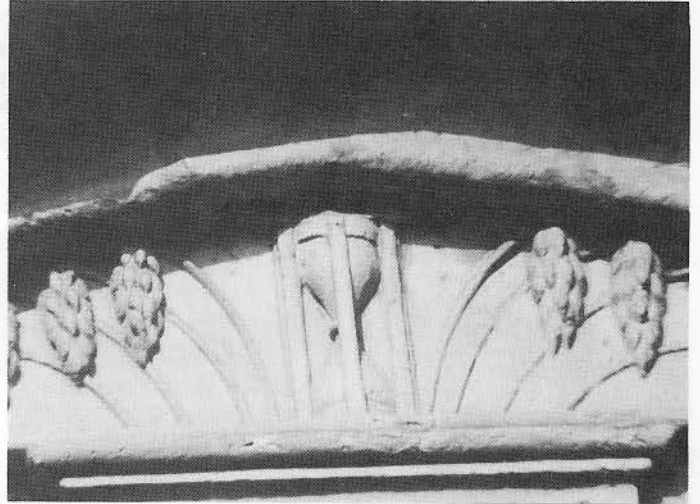

Foto 6

Foto 6. In Amsterdam kregen de diverse stadswijken in de vorige eeuw een letter-aanduiding, bijv. het pand Amstel 344 stond in wijk Z en kreeg als huisnummer: Z 111. Heeft men in Hoorn ook zo'n indeling gehad. Je zou denken van wel als je op deze deurpost de huisaanduiding A15 aantreft. Weet u de oplossing van dit raadsel? U kunt hiermee het bovengenoemde boek winnen.

Uw oplossingen graag weer (schriftelijk) naar: J. M. Baltus, Grote Oost 98-100, 1621 BZ Hoorn. U dingt mee naar een boekenbon en/of genoemd boekwerk.

d.d. 15 augustus 1989

Achterom 78	Bebouwing gesloopt voor nieuwbouw en interieurwijziging van Grote Noord 81-83. Zie aldaar.
Achterstraat 5 (beeldbepalend)	Woonhuis met klokgevel. <i>Stichting Stadsherstel</i> heeft pand aangekocht ter restauratie.
Bierkade 5 (monument)	Kaaspakhuis Hollandia. Schade aan houtwerk door variant van knaagkever geconstateerd.
Breed 26-28 (monumenten)	Woon-winkelhuizen; vroeger <i>Stoomververij en Wasscherij Stam</i> . Ook bekend als <i>Albert Cuyppanden</i> . Achterbebouwing gesloopt voor verbouwplan t.b.v. nieuwe functie.
Dubbele Buurt 5-7 (beeldbepalend)	Woonhuis annex uniek pakhuis; restauratie in volle gang.
Dubbele Buurt 22	Bedrijfspan, hoek Smelterssteeg; wordt gerestaureerd.
Gasfabrieksterrein	Voormalig gasfabriekcomplex en woningen gesloopt. Internationale prijsvraag leverde nieuw bouwplan op, met behoud van directeurswoning maar met sloop van gaskoepel.

Gasfabrieksterrein, zomer 1989, een lege vlakte

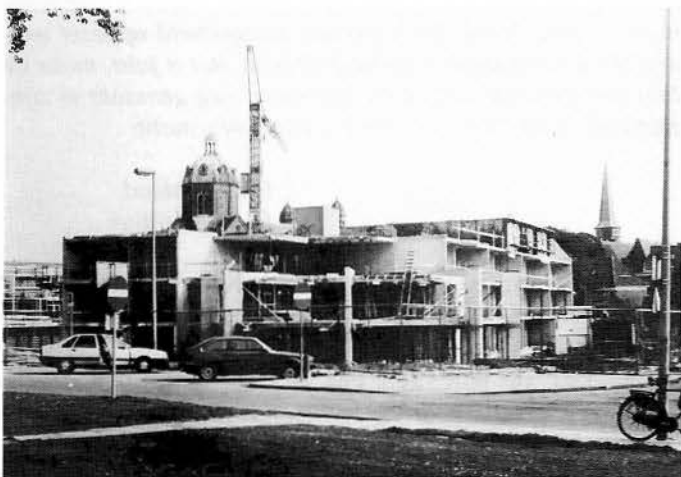

De Koepelkerk, gezien vanuit het Glop

Grote Noord 15 (monument)	RK Kerk uit 1882. <i>Stichting Koepelkerk</i> ijvert voor behoud en restauratie. Onzekerheid inzake blijvende liturgische functie.
Grote Noord 81 (beeldbepalend) en Grote Noord 83 (monument)	Kantoorboekhandel; verbouw van interieur waarbij 18de-eeuwse schouw verplaatst wordt.
Grote Oost 53 (monument)	Achttiende-eeuws pand met prachtig interieur; nu Kantongerecht. Restauratie in eindstadium.
Grote Oost 60 (monument)	Oosterkerk. Aanwezigheid van bonte knaagkever geconstateerd in eiken balkwerk.
Karperkuil bij ABC	Plan voor omvangrijk en ultra-hoog woningcomplex op terreinen van de LATUCO-fabriek.
Kerkplein 28-29-30r-30a (beeldbepalend)	Restauratie van serie panden in opdracht van <i>Stichting Stadsherstel</i> voltooid; 23 juni officieel in gebruik gesteld.
Keern	Nieuwbouw NMB-bankgebouw in volle gang.
Kleine Noord 32 (monument)	Noorderkerk. Aanwezigheid van bonte knaagkever o.i.d. geconstateerd in eiken balkwerk.
(Korte) Achterstraat 2 (monument)	Voormalige kapel van het Mariaklooster. In gebruik door <i>Stichting Achterstraat</i> . Subsidie wordt verleend voor dringende restauratie. Het Weeshuisplein krijgt in de nieuwe plannen een meer publieke functie.
Nieuwendam (ongenummerd)	Lege plek tussen de huidige nrs. 10 en 11 wordt volgebouwd met drie grachtenhuizen.
Nieuwendam 10 (monument)	Voormalig pakhuis <i>Int Hasselse Houtschip</i> . Nu artotheek SBK. Schade aan houtwerk geconstateerd, veroorzaakt door variant van knaagkever.
Veenenlaan	Oudste complex arbeiderswoningen uit 1909; voortbestaan is onzeker (renovatie of sloop?).
West 50 (monument)	Woonhuis <i>In den Frahtwagen</i> uit 1612. Plan voor restauratie.
West 72 (monument)	Café <i>Bruintje</i> . Hiernaast op de hoek van Grote Havensteeg op de plaats van het in 1949 gesloopte café <i>Centraal</i> : plan voor nieuwbouw restaurant met bovenwoning.

Een nieuw bankgebouw verrijst bij het Stationsplein

Nieuwbouw Westerhaven

Nieuwe, te lood gebouwde herenhuizen aan de Nieuwendam

Westerdijk

Westerdijk (provinciaal monument)

Zon 11 (monument)

Oostereiland

Bejaardenhuis *Westerhaven* gesloopt. Nieuwbouw van nieuw tehuis in volle gang. Het stratenpatroon wordt hierbij iets gewijzigd. Nieuwe straat met aanleunwoningen zal *De Driestal* heten (naar gelijknamige middeleeuwse boerderij aldaar). *Witte Badhuis* nu voor het tweede jaar gesloten. Plan om na bouwvakvakantie 1988 (!) te starten met bouw van vijf-sterrenhotel en zwemparadijs. 17de-eeuws woonhuis (thans opslagruimte). In ernstige staat van verval. Omvangrijk gevangeniscomplex met o.a. 19de-eeuwse monumentale bebouwing met oudere fragmenten. Verliest zijn functie als Huis van Bewaring. Nieuwe functie(s) onzeker.

Noodkreet

Elders in dit blad heeft u een verslag over de stand van zaken bij de werkgroep „Hoorn 1806” gelezen. Daarin werd duidelijk gemaakt, dat een publikatie van de resultaten van het onderzoek door de werkgroep sterk bemoeilijkt wordt door gebrek aan tijd en mensen.

Het is daarom, dat ik vrijwilligers onder onze leden zoek, die bereid en in staat zijn de gevonden gegevens in samenwerking met de werkgroep per computer vast te leggen.

Zij die hiertoe bereid zijn:

- moeten de gegevens van de werkbladen op een diskette intikken volgens een IBM-compatible tekstverwerkingsprogramma;
- behoeven alleen de beschikking te hebben over een IBM-compatible computer, diskettes worden geleverd door de werkgroep.

Het intikken gebeurt volgens een voor dit doel vervaardigde handleiding en in voortdurend overleg met de werkgroep. Degenen die ons uit de nood willen helpen verzoek ik met mij contact op te nemen: H. W. Saaltink, Italiaanse Zeedijk 26, 1621 AH HOORN. Tel. 02290 - 10319.

Van de lezers

De redactie heeft besloten met ingang van dit nummer een nieuwe rubriek te beginnen onder het kopje „Van de lezers”. Een ieder die op- of aanmerkingen heeft op artikelen in het kwartaalblad of in het algemeen vragen of zijn kritiek kwijt wil, kan hier terecht. Het moeten uiteraard wel zaken zijn die in het belangstellingsgebied van „Oud Hoorn” liggen. Natuurlijk kunt u ook ingaan op reeds eerder ingezonden brieven. Een pittige discussie in de kolommen van ons blad stellen wij zeer op prijs. Zoals gebruikelijk worden de bijdragen in deze rubriek geplaatst buiten verantwoordelijkheid van de redactie of van het bestuur van de vereniging. U kunt alleen schriftelijk reageren, omdat het anders niet mogelijk is bij verschil van mening eerder geuite opmerkingen als bewijs te gebruiken. Indien u bezwaar heeft tegen vermelding van uw naam onder de inzending, moet u dit duidelijk aangeven. Uw brieven moeten gericht worden aan het adres van de redactie, dat u op de binnenzijde van het omslag vindt. Wij zien uw reacties met belangstelling tegemoet.

(Van een inzender die onbekend wenst te blijven.)

Hoorn, 6 juli 1989

Geachte Heer Saaltink,

Dank voor uw uitgebreide reactie op mijn brief aangaande de foto van maart jl. „Katholiek Vrouwengilde op reis naar Bergen”. U schrijft echter, dat ik geschreven zou hebben „en is het hoofddeksel, dat een van beiden draagt, geen bonnet”, als u de brief goed naleest, zult u zien, dat ik dat niet geschreven heb. Ik weet wel degelijk, wat een bonnet is, voor ouderen een zeer bekende dracht van geestelijken toentertijd. (...)

Toch ging men niet met een bonnet op reis en zag je het ook niet op straat, misschien in Brabant en Limburg, waar je ook nog die ronde hoeden zag dragen zoals in Italië. (...)

Wat de twee geestelijke adviseurs betreft, zou het inderdaad mogelijk zijn, dat het twee verenigingen betreft. (...)

Hoogachtend,
Mevr.

(Enkele gedeelten van de brief zijn op verzoek van de schrijfster weggelaten. Ze hebben weinig met de discussie te maken. Het laatste deel van de brief behandelt een zakelijke kwestie, die niet in deze rubriek thuishoort.)

Geachte mevrouw ...,

Dank voor uw brief van 6 juli jl.

Ik moet toegeven, dat ik onzorgvuldig ben geweest in het weergeven van uw woorden. Mijn excuses daarvoor. We zijn het er dus over eens, dat de beide geestelijken een bonnet dragen. Vooropgesteld, dat ik niet over punten en komma's wil gaan twisten, moet ik toch opmerken, dat ik niet gezegd heb, dat „men met een bonnet op reis ging”.

Ik geloof echter, dat dit wel het geval was. Niet in de zin, dat

men katholieke geestelijken met een dergelijk hoofddeksel in trein of bus tegenkwam, maar wel dat deze zaken meegenomen werden en bij een passende gelegenheid opgezet werden. Ze werden niet op straat gedragen, dat is juist, maar de foto lijkt me ook niet op de openbare weg gemaakt te zijn. Hartelijk dank voor uw aanvullende informatie.

Hoogachtend,
H. W. Saaltink

Een reactie van mevrouw T. de Hart-Kuin betreft het verhaaltje van de heer J. Kleppe over het ontstaan van „het Gouwen vijfje” aan het Gouw nr. 5 gepubliceerd in ons vorige nummer. (15 juni 1989, pag 50.) Zij schrijft ons, dat de bloemist die in 1945 op het Gouw 5 woonde J. Wille heette en getrouwd was met Truus van der Pol. De ouders van deze mevrouw v. d. Pol stonden aan het hoofd van het voormalige hotel „De Doelen” aan de Achterstraat. Mevrouw De Hart vertelt dan nog dat deze bloemist J. Wille een prachtige, smaakvolle zaak had. De etalage was opgebouwd met spiegels en blauwe tegeltjes waar steeds terugkerend water langsliep. Met de bloemen samen was dat een prachtig gezicht. Bij de jaarlijkse winkelweek won deze winkel steeds de eerste prijs.

Uit verschillende reacties bleek dat onderschriften onder de foto's op pagina 59 en 64 in ons vorige nummer verbetering behoeven.

Op de trappen van Achter op het Zand zwaaien de mensen niet naar overvliegende vliegtuigen, maar naar de NSB-ers, die na de bevrijding opgesloten waren in de gevangenis op het Oostereiland en die af en toe „gelucht” werden.

De foto op pagina 64 is niet genomen op het Grote Noord maar op de Gouw.

In het colofon stond bij de omslagfoto abusievelijk vermeld: Grote Noord 50. Dat moet zijn Grote Noord 40.

Bezoek aan Miniaturstad Hoorn met rondwandeling

Hoorn — Ter afsluiting van het zomer-seizoen organiseert de Stichting Stadsplan Hoorn anno 1650 (de Stichting die de Miniaturstad Hoorn beheert) op zondag 1 en 15 oktober a.s. een tweetal combinatieprogramma's.

Natuurlijk staat een bezoek aan de maquette in de Noorderkerk centraal.

In het bij de maquette behorende audio-visuele programma wordt de geschiedenis van Hoorn verteld.

Voorafgaand wordt koffie met Hoornse broeder geserveerd, terwijl na afloop een aangepaste rondwandeling door de binnenstad van Hoorn plaatsvindt onder leiding van ervaren gidsen.

Kosten f 6,— per persoon, kinderen f 3,—.

Aanvang op beide dagen 12 uur precies in de Noorderkerk ingang Kleine Noord. Meer informatie: 02290 - 31128.